

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening –
Borupris' Venner
2012

FUGLEBJERG 2012

ÅRSSKRIFT

Fuglebjergens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner 2012

Redigeret af
Hans Jørgen Heegaard,
Preben V. Andersen
og
Bertel Hansen

FUGLEBJERG 2012

Dette årsskrift er udgivet med støtte fra Næstved Kommune, Den Lille Bikube og P.H. Sørensen.

Foreningen "Borupris' Venner" blev stiftet 17. maj 1990 og havde til formål med udgangspunkt i middelalderlandsbyen Borup i Borupris og tilgrænsende områder i Fuglebjerg kommune at bidrage til fortsat undersøgelse af og udbredelse af kendskabet til samvirket mellem mennesket og dets omgivende natur gennem tiderne. Foreningen afløste institutionen Borupris' Venner, der var oprettet i 1975 og begyndte at optage medlemmer og udgive et årsskrift i 1978.

Foreningens navn og formålsparagraf blev ændret på en ekstraordinær generalforsamling den 4. november 2006. Foreningens navn er nu "Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner".

Foreningens formål er at medvirke til at afdække og udbrede kendskabet til lokalhistorien på Fuglebjergegnen.

Foreningen har et særligt fokus på middelalderlandsbyen Borupris og tilgrænsende områder.

Foreningens formål nås i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv.

Der tilstræbes afholdt en række arrangementer i årets løb og udgivet et årsskrift med lokalhistoriske emner. Årsskriftet udleveres til foreningens medlemmer. Årsskriftet kan derudover sælges til interesserede.

Foreningen medvirker ved indsamlingen af arkivalier til Lokalhistorisk Arkiv.

Vignetten på titelbladet, der er tegnet af professor, dr. phil. Axel Steensberg, viser, hvordan man opvarmede stenene på bålet over en kogegrube, inden der blev lagt kød i.

Årsskriftet er trykt i 250 eksemplarer.

ISSN: 1903-5004.

Foto på forsiden: Fuglebjerggård fra gårdspladsen 2011

Foto på bagsiden: Erik Bøghs tegninger af ægteparret Dorothea og Anders Stephansen ca. 1842.

Trykt hos Nymedia, Stege.

Indhold

Forord.....	side 4
Udskiftningen i Haldagermagle af Jørgen Ravn.....	side 5
Kristian Kusk på Gunderslevholm af Erik Kiersgaard.....	side 12
Hovgården i Vinstrup af Susanne Outzen.....	side 22
Gyldenholm af Hans J. Heegaard.....	side 25
Fuglebjerggård af Hans J. Heegaard.....	side 43
Folketingsmænd af Preben V. Andersen	side 59
Fra smedelærling til fabrikant af Bertel Hansen.....	side 70
Historien om et billede af Bertel Hansen	side 76
Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899 af Knud Danielsen	side 78
Bestyrelsens beretning	side 108
Regnskab 2011	side 111
Bestyrelsen og redaktionsudvalget	side 112

Forord

Også i år har det knebet med at holde årsskriftet inden for det aftalte mål på 100 sider. Men stofrigeligheden er i denne sammenhæng et luksusproblem. Årsskriftet indeholder som hidtil en række artikler, og der er som i tidligere år tilstræbt en vis alsidighed.

Et af vore trofaste medlemmer, planteavlskonsulent Jørgen Ravn, har bidraget med en interessant artikel om udskiftningen af landsbyen Haldagermagle i 1807.

Vi har af Nationalmuseet fået lov at gengive en 50 år gammel artikel fra "Budstikken" om kusk Christian Hansen, Gunderslevholm.

Næstved Museum har foretaget en lille udgravning ved Hovgården i Vinstrup i forbindelse med ejendommens istandsættelse. Her ved føjes der yderligere brikker til det puslespil, der kan lægges om et befæstet anlæg på næsset ved Tystrup Sø. Herom har museumsinspektør Susanne Outzen skrevet en lille artikel.

Årets to herregårdsarrangementer – på henholdsvis Gyldenholm og Fuglebjerggård har inspireret Hans Jørgen Heegaard til to artikler. Artiklen om Gyldenholm indeholder både noget om ejerforholdene gennem tiden og om væg- og loftsudsmykningerne i hovedbygningen. Artiklen om Fuglebjerggård er en histo-

risk gennemgang med fyldige oplysninger om ejerne gennem tiden.

Preben V. Andersen skriver om to folketingsmænd fra egnen, Carl Hansen, Holsteinsminde (1903-1913), der var valgt i Vordingborgkredsen, og Martin Hansen, Skafterup (1910-1926), der var valgt i den for længst nedlagte Fuglebjergkreds.

Med bistand fra Poul Erik Pedersen har Bertel Hansen skrevet en artikel om fabrikant Svend Møller – den ene af brødrene i Brdr. Møllers Maskinfabrik i Sandved. 2011 var 50-året for virksomhedens start. Han har også skrevet en meget kort artikel om et billede af Svend Dyhre Rasmussens barndomshjem - et supplement til biografien, som udkom i 2010.

Knud Danielsen fortsætter sin beretning om Erik Bøgh og hans slægt. Vi hører denne gang om den "lille Fanny", hvis forhold til Erik Bøgh virker gådefuldt, de håndskrevne aviser, de første forsøg som digter, den noget pludselige afrejse fra Fuglebjerg, livet om skuespiller i et omrejsende teater i Sverige og endelig om hans nye profession som portrættegner.

Derudover bringes bestyrelsens beretning for 2011, regnskab 2011, bestyrelsens sammensætning mv.

Vi ønsker god læselyst!

Redaktionsudvalget.

Jordfordeling og udskiftning i Haldagermagle

af Jørgen Arndt Ravn

Indledning.

Vi går forbi dem. Vi cykler og kører forbi dem og alligevel lægger vi ikke mærke til dem. De er der bare - kun markeret med en træpæl, jernpæl, stenstøtter, et enligt stående træ, en jordvold, en græsrabat, et læhegn eller en vej.

Men kommer vi op i luften og flyver over Danmark – så åbenbarer sig nogle helt enestående mønstre eller mosaikker af trekanter og firkanter - så særegne mønstre, der kommer et efter det andet, og der er aldrig nogen mønstre, der er identiske.

Det er markskel eller ejendomsskel, der i utallige mønstre danner den ene matrikel efter den anden.

Det er levn fra en tid, hvor den forarmede fæstebonde gik fra ydmygelserne på træhesten til selvejerbonde med hesten eller senere traktoren for ploven.

I min tid på Landbohøjskolen som agronom-studerende havde jeg blandt andet faget Landbrugshistorie og politik. Jeg havde interessen i at studere fæstebøndernes levestandard i 1600-1700-tallet og hvordan disse ændredes ved udskiftningen og overgang fra fæstebonde til selvejerbonde. Det skulle ende med en skriftlig opgave, som var afsluttet i 1978.

Under det forberedende arbejde blev jeg opmærksom på, at der var lavet nogle meget sjældne og yderst smukke landkort over om-

råder nær Vordingborg og Slagelse nærmere Antvorskov og de jordbesiddelser, der her hørte ind under kongen. Disse såkaldte rytter-distriktskort fra ca. 1770 var blevet udarbejdet kort før udskiftningen. De giver en masse muligheder for at kunne beskrive, hvordan fæstebønderne havde det under godsernes åg, og hvordan forholdene ændrede sig, da de blev til frie bønder.

Da disse kort lige netop dækkede over min hjemstavns by Haldagermagle ved Fuglebjerg, besluttede jeg, at min opgave skulle omhandle studier i disse gamle kort og de efterfølgende matrikelkort.

Denne artikel er blot et lille uddrag af den skriftlige opgave. Opgaven er foræret til Lokalhistorisk Arkiv, hvor interesserede kan låne denne for nærmere at studere en spændende tid i landbrugshistorien.

Inden vil jeg lige ridse landbrugspolitikken og matriklens historie op, som den primært var i 1600 til 1800 tallet.

Matriklens historie.

Matrikel er en fortegnelse over et lands faste ejendomme. Kong Valdemars Jordebog fra 1231 regnes som den første landsomfattende fortegnelse over Danmarks kongelige jord-ejendom med henblik på skatteansættelse. I 1660 med enevældens indførelse og dermed indførelse af amtslig inddragelse af skatter,

Dygtige tyske landopmålere kommer til Danmark. Hele landet skal måles op. Men politiske modstandere af den kommende udskiftning får stoppet arbejdet, således at det kun er i Vordingborg og Slagelse, at man får tegnet kort over kongens jordbesiddelser, mens bønderne stadig er under godsernes styre og hele landbruget drives på primitiv måde. Rytterdistriktskortene er yderst flot tegnet og farvelagt. På kortene var agre, åse og vange indtegnet samt gårdenes placering. Skove og udyrkede arealer var angivet. Jordens ydeevne var angivet efter en 1-6 skala.

Med udskiftning fra ca. 1780 til 1820 bliver der lavet mange helt nye skel og dermed nye matrikler. Ved udskiftningen tager man et nyt nummereringssystem i brug. Ud fra det antal hovedgårde der lå samlet i landsbyen, tildelte man hver gård et nummer. Den nye samlede matrikel, der blev tildelt den enkelte gård, fik så gårdnummeret.

Gård nr. 10 i Haldagermagle fik matrikel 10 a med stedbetejnelsen Haldagermagle By, Krummerup sogn, Flakkebjerg Herred, Sorø Amt. Senere opdeling eller sammenlægning af hovedparceller betød, at man måtte tilføje nye bogstaver til hovednummeret. Dette system er således bevaret til dags dato.

Hermed har ordet matrikel nu fået den anden og mere kendte betydning: grund – en grund, et jordstykke, en lod.

Ved udskiftningen var det meget vigtigt, at hver enkelt bonde fik fordelt jorden således, at ingen fik mere eller mindre end det, man havde før udskiftningen (hvilket jo var helt

umuligt). Derfor var det magtpåliggende at få vurderet jordens ydeevne så nøjagtig som muligt. Senere fik man udvalgt et såkaldt jordvurderingsreferencelod tilhørende en Niels Nielausen, Carlslunde (ved København), som var den ypperligste jord, hvorfor denne fik karakteren 24.

I 1805 beslutter man at iværksætte matrikuleringsarbejdet med opmåling og vurdering af jordens ydeevne ud fra en ny takst 24 skala. De mange udskiftningskort bliver indlagt i denne matrikel. Opmålinger og jordtaksterne og bygninger blev indskrevet i matriklen. Opmålingen tog 17 år og yderligere 22 år med korttegning og beregninger, før 1844-matriklen kunne tages i brug.

Haldagermagle er målt op og tegnet i 1807 og omtegnet i 1816.

Nyere matrikelkort adskiller sig fra de ældre ved kun at vise jordlodsskel og offentlige veje. Målestokforholdet er ændret til 1:2000. I de sidste 20 år er hele matriklen digitaliseret og de gamle matriklers fejl bliver løbende rettet.

Fæstebonde i perioden 1680 til 1780 i Haldagermagle By

Haldagermagle By lå som mange landsbyer i denne periode i midten af sit opland af agerjord. I Haldagermagle By har der været 13 helgårde og 6 halvgårde. Agerjorden omkring landsbyen var opdelt i 3 vange. I Haldagermagle hed de Leer Marken, Eskemose Mark og Store Skov Mark. Man dyrkede jorden efter 3 vangssystemet.

I vang 1 havde man rug, i vang 2 byg og vang 3 lå brak. Og så skiftede man for hvert år. Hver vang var så opdelt i åse. En ås var igen opdelt i agre. I hver ås var der et antal af agre, som var et multiplum af helgårde – i Haldagermagle var antallet af agre således 16 eller

19. Placeringen af helgård nr. 1's marker i en ås kunne variere meget. Nedenfor er angivet, hvordan opdeling var omkring 1770, hvor Rytterdistriktskortene blev lavet for Antvorskov:

<i>Navne på vange i Haldagermagle samt antal af åse og agre samt størrelse</i>					
<i>Vangens navn</i>	<i>Opdyrket areal ha</i>	<i>Antal åse</i>	<i>Antal agre</i>	<i>Areal pr. ås ha</i>	<i>Areal pr. ager ha</i>
<i>Leer Marken</i>	<i>118</i>	<i>25</i>	<i>433</i>	<i>4,7</i>	<i>0,27</i>
<i>Eskemose Mark</i>	<i>158</i>	<i>39</i>	<i>660</i>	<i>4,1</i>	<i>0,23</i>
<i>Store Skov Mark</i>	<i>138</i>	<i>20</i>	<i>400</i>	<i>6,9</i>	<i>0,35</i>

I Haldagermagle var der altså mere end 1400 agre! En ager var som oftest et jordstykke, der var fra 10- 600 m langt og 10 til 20 m bredt. De havde oftest form som trekant, trapez og sjældent som rektangel eller kvadrat. Hver helgård havde ca. 26 ha jord fordelt på gennemsnitlig 93 agre (hver ager var gennemsnitlig på 0,27 ha).

Når man skulle så og pløje, skulle alle blive enige om det ved olderforsamlingen, som ofte fandt sted ved gadekæret.

Alle bør kunne forestille sig, at det var en håbløs måde at drive landbrug på. Men det var med til at fastholde fæstebondens ringe status.

Bønderne var derudover plaget af skatter såsom hartkornskatten, tiende, hoveri og landgilder, som slugte næsten alle indtægter. Der til kom stavnsbåndet, som forhindrede bonden

i at flytte til andre og bedre steder. Man skal også huske på, at udbytte var meget midelmådige. 4 fold (4 gange udsæden) var normalt udbytte, og prisen på korn var meget lav i lange perioder.

For at bondestanden skulle kunne rejse sig, var der mindst 2 ting som skulle falde på plads:

1. Udskiftning af jord. Jorden skulle samles i mere regulære stykker, så en mere effektiv drift kunne praktiseres.
2. Overgang fra fæstebonde til selvejerbonde.

Omkring 1757 bølger diskussionerne frem og tilbage om landboreformer. Privat lykkedes det at få startet projekter, der var med til at fremme bondestanden. Det var især på lokaliteter, hvor man startede med udskiftningen og

siden hjalp med overgangen fra fæste- til selvejerbonde.

Udskiftningen i Haldagermagle blev en kombination af en stjerneudskiftning i de tidligere vange Leer Marken og Eskemose Mark og en blokudskiftning i den Store Skov Mark. Ved stjerneudskiftningen blev gårdene liggende i byens fællesskab og havde de meget lange trekantede marker liggende med den smalle spids mod gården og en bred side længst væk. Det gav dårlige arronderingsforhold (jorden lå dårligt i forhold til ejendommen). Stjerneudskiftningen blev valgt de steder, hvor der var relativt få ejendomme i landsbyen. Blokudskiftning gav gode arronderingsforhold og blev anvendt ved mange gårde i landsbyen. I Haldagermagle er kombination af stjerne- og blokudskiftningen foretaget, fordi der har været foretaget en udflytning af flere gårde til det, vi kalder Haldager Mark. Naturforhold kan være en forklaring på, at man har valgt kombinationen, og at stjerneudskiftningen er excentrisk – altså at Haldagermagle By ikke ligger centralt i stjernen. Ved udskiftningen skulle der også tages hensyn til de mange husmænd, der havde mistet deres græsnings-

ret på overdrevene og i de områder, hvor jorden var dårlig. Derfor blev der anlagt et stort antal små lodder, navnlig i Nortved og i Haldager Mark.

Sammen med udskiftningen var 4 store gårde udflyttet, mens 12 forblev liggende inde ved gadekæret. Der var 3 gårde færre i forhold til tiden omkring 1770. En del huse blev ved udskiftning flyttet ud fra Haldagermagle By. Udskiftningen har altså været med til at fremme den spredte bebyggelse i landskabet, som er så kendt for Danmark.

Anlæggelse af nye hovedveje og yderligere udstykning i forbindelse med husmandsbevægelserne giver anledning til flere nye lodder, som sker ved, at de gamle hovedparceller bliver opdelt i flere mindre lodder. Et godt eksempel er hovedparcel 9 a.

I løbet af 1900 tallet sker der en yderligere effektivisering inden for landbruget. I løbet af 50'erne bliver landbruget mekaniseret, og fra 70'erne og frem til i dag ses en stadig stigende effektivisering, som igen ses i ejendomsstrukturen. Nedenfor er vist udviklingen i antallet af gårde, huse og jordlodder.

Udviklingen i antallet af gårde, huse og jordlodder og størrelse af ejendomslodder

	1770	1794	1891	1966	1975	2011
Store- middelstore gårde	19(16)	16	44	41	41	41
Mindre gårde og huse	15	37	42	43	49	49
I alt	34	53	86	84	90	90
Ejendomslodder	(16)	-	-	-	60	50?
Enkelte matri- kellokker	84 åse 1493 agre	126	91	100	100	100
Areal ha pr. ejendom	26	-	-	-	10,0	12,0
Areal ha pr. matrikel	4,77/0,27	5,0?	6,5	6,0	6,0	6,0

Alle tal skal tages med forbehold

Set over en periode på 200 år har landbore-formerne sat sine tydelige spor i Haldagermagle By og ikke mindst i landskabet omkring byen. Jordlodderne er blevet større og mere regelmæssige. Samtidig er der sket en klar forbedring af jorden i form af dræning, kalkning og gødningstilstand. Der er sket en spredt bebyggelse i hele området.

Trods mange ændringer i tidens løb har omegnen omkring Haldagermagle været præget af de mange husmænd og husmandsbrug. Ser man på rytterdistriktskortet - oversigtskortet - ligger Haldagermagle på det såkaldte "Heden" – altså på den dårlige jord helt ude i yderkanten af Antvorskovdistriktet, hvilket kan være forklaringen på, at området har været domineret af husmænd.

Det er svært at forudse, hvordan udviklingen vil blive i de kommende 50-100 år. Der er ingen tvivl om, at landbrugene vil blive større. En del landbrug vil blive nedlagt og jorden lagt ind under andre få store gårde. Men det er sandsynligt, at de nedlagte ejendomme forbliver som beboelsesejendomme med et mindre jordtilliggende.

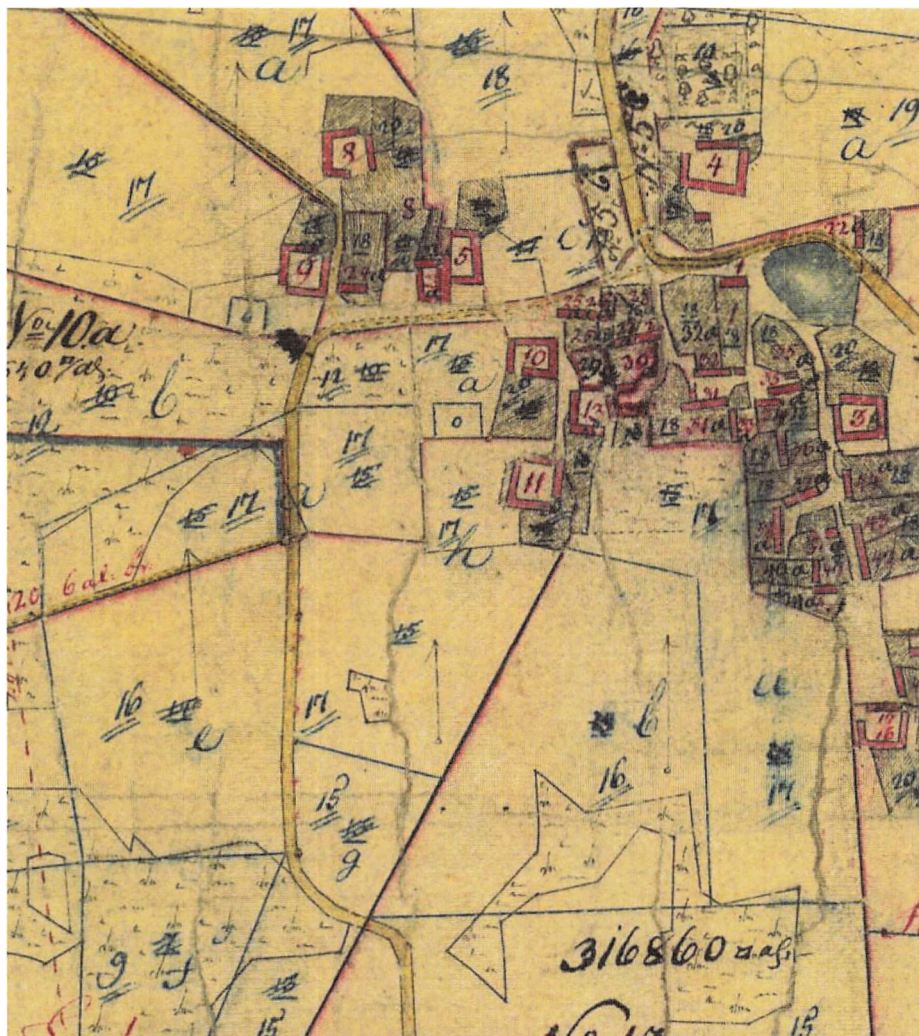
Afslutning.

Jeg er blevet opfordret af Lokalhistorisk Forening til at skrive denne artikel. Jeg har ingen erfaring med at skrive historiske artikler. Jeg håber, at jeg med et forståeligt sprog har kunnet vise en spændende periode særligt for landmænd, men også for den almindelige borger.

Det er ligeledes mit håb, at artiklen har vakt interesse, og det eventuelt kunne udmøntes i en studiegruppe, hvor blandt andet lokale historier kunne komme frem og blive nedskrevet til evigt minde om det folk, der bosatte sig

og levede deres liv på "Heden" omkring Haldagermagle By.

Artiklens forfatter er planteavlskonsulent og bor Haldagermaglevej 9, 4250 Fuglebjerg.

Udsnit af matrikelkortet (udskiftningskortet) over Haldagermagle By 1807 med senere rettelser. Kort- og Matrikelstyrelsen.

Kristian Kusk på Gunderslevholm

af Erik Kjersgaard, (artikel fra Budstikken 1961, Årbog for Dansk Folkemuseum og Frilandsmuseet - optrykt med tilladelse fra Nationalmuseet).

Det moderne museumsarbejde omfatter ikke alene indsamling af genstande, men også af oplysninger, der belyser genstandens miljø. Budstikkens læsere har gennem en årrække kunnet stifte bekendtskab med nogle af de optegnelser, som meddelere landet over har indsendt.

Nedenstående beretning er opstået på anden vis – nemlig i form af et interview, der er indtalt på recorder og siden skrevet sammen. - Fremgangsmåden kan kritiseres ud fra et rent metodisk synspunkt. Når meddeleren sidder med spørgelysten foran sig og har tiden til sin rådighed, bliver fremstillingen utvivlsomt mere detaljeret og præcis. Men for mange – og ikke mindst det praktiske livs folk – er den mundtlige udtryksform ofte langt naturligere end den skriftlige, og det kan ske, at selve skrivearbejdet simpelthen stiller sig hindrende i vejen for indhentningen af oplysninger. Recorderindspilningen sætter os da i stand til at skaffe underretning, der ellers ville være gået helt tabt. Desuden har den, og det er absolut værd af tage med, en vis styrke i den umiddelbare fortællerglæde, der kan bryde frem gennem den lange kæde af spørgsmål og svar.

Kristian Hansen – kaldet Kristian Kusk – er født 1882 som søn af en parcellist i Vallsved Sogn. Han voksede op med heste; faderen havde to remonter, der var kommet fra

dragonerne i Næstved. Efter konfirmationen kom Kristian ud at tjene på en gård, hvor han tog sig af plagene. Desuden kørte han ”sognekørsel”, dvs. hyrekørsel for passagerer med gårdmandens vogn. Den daværende læge i Fuglebjerg, dr. Nielsen, der ofte lod Kristian køre for sig, anbefalede ham over for herskabet på Gunderslevholm, da man i 1906 søgte karl til herskabsstalden. Ca. halvandet år senere blev Kristian forfremmet til kusk og beklædte denne stilling i 50 år. – Beretningen afspejler dette lange tidsrum, idet hovedvægten dog er lagt på perioden indtil 1938, da hestebestanden blev væsentligt indskrænket.

Gunderslevholms ejer indtil 1921 var etatsråd, kammerherre Johan Thomas Oluf de Neergaard, hvis hustru døde i 1913. 1921 – 1938 tilhørte gården godsejer Ferdinand Lorentz de Neergaard og efter hans død fru Marie H.D. de Neergaard. I 1947 solgte fru de Neergaard godset, men disponerer endnu over hovedbygning og herskabsstald.

De sidste års indsamlingsarbejde inden for gruppen Landbefordring og –transport har bragt museet i forbindelse med fru de Neergaard, som har tilbudt at skænke vogne, sele-tøj, kuskliberi etc. til samlingerne.

Folkemuseet er fru de Neergaard og Kristian Hansen megen tak skyldig for den elskværdighed, hvormed de har imødekommet vore ønsker om i fotografier, tekst og genstande at overdrage os et fuldstændigt billede af en herskabsstald – en af de sidste i landet, men repræsentant for et stort og særpræget kultur-mønster. – Museets opgave bliver at videregive dette billede til eftertiden. Dette vil ske i forbindelse med den samling vogne, kaner, seletøj, dragter, værktøj og andre genstande vedrørende landbefordringens historie, der har været under opbygning i mange år, men som først nu kan tage endelig form ved overflytningen til Brede.

Normalt stod herskabsstaldens kusk og karl op kl. 6, trak i arbejdstøjet og gik ind til hestene, der gerne kaldte med en vrinsken, så snart de hørte træskotrin. – Det første foder bestod af ren havre; men ofte vankede der lidt ekstraforplejning i form af et stykke rugbrød, Kristian havde med i lommen. Der skulle også snakkes og klappes lidt.

Efter morgenkaffen i borgestuen begyndte det egentlige staldarbejde med rengøring af båse, fornyelse af halm og strigling. Når grimen blev smøget af, gik hesten af sig selv ud på gulvet og stillede sig med siden til vinduet. Striglingen var ofte et ret snavset arbejde, - især når dyrene havde været svedige dagen før. På kommandoen ”kom så” eller ”kom her” drejede hesten rundt, så man kunne komme til på den anden side. Når det blev

sagt ”buk”, bøjede den hovedet og lod sig børste på panden. Siden fulgte afgnidning med et uldent stykke og undertiden afvaskning af benene. Hestene skulle være så rene, at man kunne stryge dem med fingrene, uden at der viste sig spor af snavs. Dette arbejde sluttede klokken halv ni med fodring og vanding.

I 1906 havde man syv heste – dvs. tre spand og én ”posthest”. Fire af dem var frederiksborgere; men da Kristian selv begyndte at vælge, foretrak han store, mørke halvblodsheste og senere igen sorte oldenborgere. Indkøbene foregik på Kristians initiativ; herskabets tilladelse var næsten kun en formalitet. selvfølgelig skulle dyrene være smukke, men det vigtigste var dog, at de havde stærke ben.

Optræning og afretning af en hest til standskørsel påhvilede kusken. ”Det første, den skulle lære, var at stå stille for alting, således at man kunne slå knald med pisen ud over ørerne på den, uden at den rørte benene.” Så lærte man spandet at gå ”ens højt med hovederne, for det så jo godt ud,” og de lærte at ”holde fodslag”; når man kørte på landevejen, skulle man kun kunne høre én hest. Pisen anvendtes kun i begyndelsen -, ”en rigtig kusk slår aldrig -, det ville være tarveligt.” ”Når de var trænet op, så kunne de gå lige så langt, det skulle være. Vi har kørt helt ned til Sallerupgaard nede ved Vordingborg -, det var 5½ mil. Det var en ordentlig klinkevals at give dem; men det gjorde ikke noget. Og når

vi var ude omkring og kørte hjem, var der aldrig tale om, at hestene brød sig om at skridte; trods bakker gik de deres tur" -, dvs. de holdt jævnt trav.

I begyndelsen var hestene "bløde" i munden og fik "bløde" bid; men efter Kristians opfattelsen skal en god kørehest blive "hård-mundet". Det er nemlig et vidnesbyrd om energi. Den bedste hest, han nogensinde har kørt – "den lille hoppe" -, var så "hård", at den næppe reagerede på en stramning af linerne. – Det er sket, at dyrene – især på kolde dage, når de længtes hjem – har trukket vognen lange strækninger i stramme liner, og Kristian følte det, "som armene blev trukket af".

Foderstanden skulle være upåklagelig. Fra kl. 12 blev der fodret hver anden time indtil kl. 20. Kammerherreinden, der undte dyrene det godt, så gerne, at de kom lidt på græs, men de var tilbøjelige til at "blive tunge i maven", og Kristian foretrak det tørre staldfoder, som han dog af og til lavede lidt op med en børfuld frisk hør, når avlsgårdens folk "kørte grønt ind".

Heste bliver ustyrlige af at stå stille i længere tid ad gangen. Derfor blev de, om der ikke var regelmæssig brug for dem, taget ud og rørt på ridebanen med en "longerline", dvs. et langt tøj, der tillader hesten at løbe i store cirkler. Undertiden spændte man for og kørte gennem skovene med en tom vogn.

Efter frokosten, dvs. ca. kl. 9, gik kusken i gang med at ordne vogne, medens staldkarlen pudsede seletøj. Før asfaltering af vejene var almindelig, blev materiellet ofte svinet så

kraftigt til, at der "var tommetykt pladder på de flade skagler", og muddersprøjt hen over toppen af kalecherne. Vognene blev vasket med en svaber og alt lædertøj børstet igennem med vand. Selerne blev indsmurt i fedtsvæerte og hang derefter et døgn over, mens sværten trak ind. Kalecherne fik olie eller sværte og blev siden børstet kraftigt igennem, så de stod halvblanke.

Fig. 1. Gunderslevholms vognport. I forgrunden ses landaueren. Nationalmuseet fot. 1956.

Den største vogn er landaueren, der er bygget i København i 1880'erne eller 90'erne. ældre er "den flade", dvs. en vogn uden kaleche med tværstillede, modvendte sæder og buk. Kalechevognen er rimeligvis jævndrende med "den flade"; den er beregnet til to personer og har forlæder, der knappes op i højde med passagerernes hage. Resten lukkes med en pude. Desuden findes en charabanc, en let ponyvogn uden buk samt en jagtvogn af nyere engelsk type. Den sidste vogn er i naturtræ –

alle de andre sortlakerede. – Endelig råder herskabsstalden over en bagage- eller postvogn. Det er en såkaldt ”fladbundet fjedervogn” med bredt lad, lave, udadskrånende, grønmalede vognsider og kun én agestol. Denne vognpark er ret karakteristisk for en herregårdsstald. Måske kunne man have ventet sig en kupé yderligere, men denne vogntype vandt først udbredelse på de sydsjællandske godser o. 1900 og fortrængte delvis landaueren. – For øvrigt var stoltheden ved smukke ekvipager ikke, som det er tilfældet med biler, knyttet til nye modeller, men til de bestående vognes perfekte tilstand. Grundig vedligeholdelse gav materiellet en næsten ubegrænset levetid. Alle vogne og en del af seletøjet er kommet til Gunderslevholm før Kristians tiltrædelse i 1906. Når vognene trængte til reparation, blev de sendt ind til karetmager Hansen i Næstved. Grus- og skærveveje sled hårdt på hjulene, der undertiden måtte fornyes. Karetmageren lod en smed ringe hjulene om og sendte vognen videre til sadelmageren, der reparerede kalecher, forlæder, skærme og indtræk. Endelig gik den til malerfirmaet Nerup, hvis mestersvend Rasmussen var ekspert i at male, slibe, lakere og staffere stadsvogne. Rasmussen arbejdede også for Gaunø, Korsholt m.fl., og man kunne altid se, om en vogn var udgået fra Rasmussens hånd. Seletøjet indkøbtes dels hos H. Gløyt i København, dels hos sadelmager Larsen i Skelby. Reparationerne varetog Larsen.

Skoningen foregik undertiden hos regimentsmeden i Næstved; men da hestene ofte var svedte, når de kom til byen, fandt Kristian, at det var synd for dem, om de skulle i smedjen. Derfor foretrak han at lade den lokale smed i Skelby udføre arbejdet.

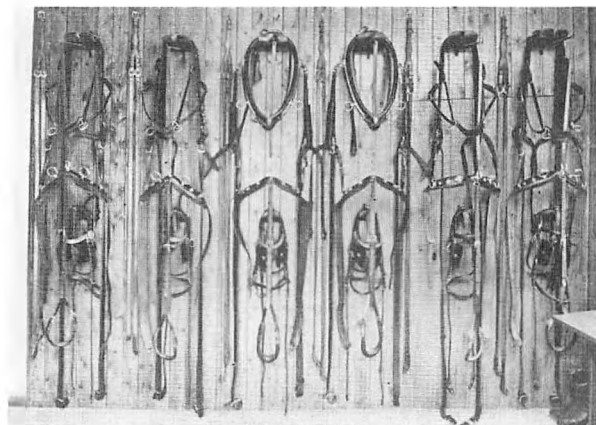

Fig. 2. Gunderslevholms seletøjskammer. I midten hænger to kumteseler, ved hver side bringeseler. Nationalmuseet fot. 1936.

Foruden det normale rutinearbejde med pasning og vedligeholdelse, havde kusk og karl også visse småhverv – f.eks. budtjeneste. Om søndagen kørte man med bagagevognen til Herlufmagle og hentede større forsendelser på posthuset. – Én gang om måneden hentede Kristian penge på Næsbyholm, hvis godsforvalter førte regnskaberne for et mejeri ved Glumsø, hvor de store gårde fik mælken behandlet. – var der besked til et af nabogodserne, lagde Kristian sadel på en hest og udbragte selv brevet. – Når der skulle afgives bestilling på fisk hos fisker Bert, der forpagtede Gunderslevholms part af Tystrup-Bavelse Sø,

var det nemmeste at stikke tværs over markerne. Bert satte hesten i stald, hentede en spand vand ved en kilde og bryggede en toddy. Så sad man gerne og sludrede en times tid, medens man røg en cigar. ”Sådan kunne vi nå alting dengang, - der var tid nok.”

Uden for det egentlige arbejdsprogram lå der visse private småhverv. Således tog man sig af kirkevognene, dvs. de vogne, hvori folk kom kørende til Gunderslev Kirke. Da denne kun ligger få skridt fra hovedgården, kunne kusk og karl sætte hestene i stalden og modtage drikkepenge for ulejligheden. Omkring 1910 oplevede man ved en stor begravelse at have 42 vogne.

Herskabskørselen var og blev dog det vigtigste led i Kristians virksomhed. Flere af de ovenfor beskrevne arbejder måtte ofte overlades til karlen alene, da kusken tilbragte megen tid uden for gården.

Kristian vidste på fingrene, hvor længe en tur ville vare: til Næstved 1 time, til Gaunø 7 kvarter, til Gyldenholm 1 ½ time, til Skovsbo 5 kvarter, til Førsløv 3 kvarter osv. Skønt herskabet kendte dette næsten lige så godt som Kristian, modtog han i reglen en forespørgsel og bestemte dermed afgangstiden. Hensigten var at komme så præcis, at man kunne svinge op foran trappen i det øjeblik klokken slog. – Mangel på præcision sætter Kristian kun i forbindelse med biler.

Når tjeneren kom med besked, gjorde Kristian vognen klar. Var der ikke bestilt en bestemt

vogn, valgte han selv. Om sommeren kørte man helst i ”den flade” eller, hvis det kun var et par passagerer, i jagtvognen. Landaueren anvendte man om vinteren og i dårligt vejr. damerne foretrak ofte kalechen, når de var alene. Til kørsel med mange passagerer tog man charabancen. Endelig kunne man godt til mindre ture i godt vejr bruge den lille ponyvogn.

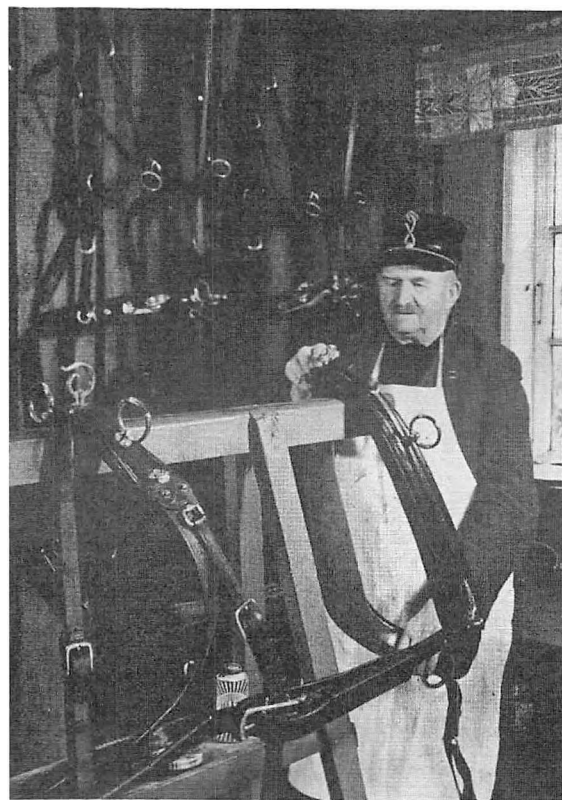

Fig. 3. Kristian Kusk pudser en kumtese.
Nationalmuseet fot. 1956.

Når vognen var fremme, gik Kristian ind for at vaske sig og skifte fra arbejdstøj til liberi. Til daglig kørte han i kappe med kasket og lange mørke bukser. Om sommeren brugte han dog, hvis vejret tillod det, en kort frakke med bordeauxrød vest og stivet kravetøj med hvidt slips. dertil havde han lyse, nærmest gullige spidsbukser, der blev stukket ned i lange, bløde, sorte støvler. Til dette liberi – samt til al finere kørsel – hørte en høj silkehat. Om vinteren kørte han i en tung pels med et løst pelsslæg over skuldrene; på benene havde han lange bukser og lave kraftige støvler.

Medens Kristian klædte sig om, spændte karlen for. Han behøvede kun at hente den nærmere hest, så fulgte den fjermer med af sig selv og stillede sig ved stangen – eller endnu enklere: man lindrede på stalddøren, hvorefter begge heste villigt smuttede ud på deres tilvante pladser foran vognen.

Kristian klatrede op på bukken, og karlen rakte ham linerne, hvis de ikke var lagt op omkring pishen. derpå kørte han over og holdt foran trappen, medens herskabet steg ind. Var tjeneren med, steg han af og lukkede vogndøren op, og når man kom til en gård, stod der i reglen en tjener eller stuepige parat på trappen. kusken selv fjernede sig aldrig fra bukken så længe, hestene var spændt for.

Under kørselen holdt man sig midt på vejen og veg kun for modkørende vogne. I almindelighed overhalede man de fleste andre vejfarende; engang passerede Kristian således 17

vogne, da landboerne var på vej til marked i Næstved. – Kristian sad rank, - ”det var en stilling, man skulle indtage, for ellers ville det se løjerligt ud. Bukken var jo indrettet til, at man skulle sidde rank op og ned.” Man stirrede ligefrem og lod som om man ikke så nogen; - ”selv om man havde mødt sin egen moder, havde man ikke hilst.” Var der en passagerer på bukken, sørgede Kristian for at indskrænke eventuel konversation til det mindst mulige med lige hensyntagen til god tone og ekvipagens værdighed. Således gjorde folk, ”der virkelig *var* kuske og satte en ære i at være det.”

Det var nødvendigt at have et godt helbred for at kunne holde til al slags vejr, ”og man skulle lære at lade være med at fryse.” trods pelsen blev man en vinterdag gennemkold, når man sad ubevægelig i flere timer. Der var dårlig plads til fodposen under forlæderet.

Næstved var det hyppigste mål for turen. Før en jagt og op mod jul skulle der hentes gæster ved banegården. Kristian kørte foran med charabancen og lod karlen følge efter med bagagevognen. – Godsejer L.F. de Neergaard rejste ofte til København i forretninger, der varede et par dage; men han vendte hjem om aftenen og rejste atter næste morgen. Tidstabellen så således ud: op kl. 4, af sted kl. 4.45 og ankomst til banegården nogle minutter før 6. Om aftenen afhentning ved banen kl. 21.30, hjemkomst en time senere. Derpå tændte Kristian en lille håndlygte, fik ild på piben og vaskede vognen. Kl. 1 gik han i seng og stod

atter op kl. 4 for at genoptage dagens program.

Godsejeren var formand for sparekassen i Næstved og aflagde fast besøg hver lørdag kl. 10. I ventetiden var hestene under fast opsyn hos staldforpagteren på hotel Akselhus, medens vognen stod i en port. For at kunne overholde fodringstiderne havde Kristian en sæk med foder liggende i magasinet under bagsædet.

Fig. 4. Kristian Kusk holder foran Gunderslevholms trappe med kalechevognen parat til at køre. Fot. fra 1930'rne.

Kammerherreinden kørte ofte til Næstved for at aflægge besøg hos en kvindelig slægtning. I mellemtiden gik Kristian byærinder og spiste frokost på en restaurant for herskabets regning. Når han atter kom tilbage fra indkøbene, ventede der i reglen en kop kaffe i køkkenet. – ”Den unge frue” – Marie de Neergaard - klarede sine byærinder selv. Kristian kørte fra butik til butik, og fruene gav tegn ved at åbne

døren halv og sige ”stands her” eller ved at banke på kalechen. – I de senere år var biltrafikken en voksende gene for kørselen i byen. Den travleste tid var de to dage om efteråret, når Gunderslevholm havde jagt. Aftenen i forvejen hentede man gæsterne ved banegården, og næste morgen kørte man skytterne i charabanc til samlingspladsen. derpå kørte Kristian hjem, spændte fra og gjorde klar til at køre frokosten ud, - man brugte ikke de samme heste til mere end én tur om dagen. Tjeneren pakkede mad og service og fulgte med ud til et skovløberhus, hvor skytter og klappere spiste. Ved fire-tiden om eftermiddagen hentede Kristian jagtdeltagerne. Aftenen var viet selskabelighed, og Kristian sad oppe for at underholde de besøgende kuske.

Efter afslutningen af Gunderslevholms jagt fortsatte man ofte direkte på et andet gods. Kristian kørte herskab og gæster over om morgenen og ventede på at kunne bringe herskabet hjem om aftenen.

Selskabeligheden var i øvrigt ingenlunde begrænset til jagtsæsonen; der var ofte besøg på Fladså, Broksø, Grevensvænge, Gyldenholm, Rønnbæksholm, Gaunø m.fl. – Omkring 1908 var der således på Gaunø et stort have-selskab med deltagelse af 32 herskaber – og lige så mange kuske. Hvor vejene mødtes ved Appenæs, stødte vognene til hinanden og fortsatte i én lang række over mod Gaunø; - ”det lignede en hel skovtur,” – landauer ved landauer. Hestene blev sat i stald, og kuskene blev beværtet i avlsgårdens store lyse spise-stue. Der var stillet en kasse cigarer og et

pund grovskåret tobak frem til fri afbenyttelse.

Når kuskene kom ned fra bukken, opløstes den stive figur straks i gemytligt kammeratskab. piberne blev trukket frem og kortene givet rundt; det kunne være svært at løsrive sig, når herskabet skulle hjem. Tonen mellem kuskene var præget af mange års bekendtskab; det var "Goddaw Niels" – "Goddaw Kristian". "Vi kunne være fornævnet bekendt ... Det var først, da disse her gevaldige forkrøbne chauffører de kom – blege og elendige, når de kom ud af bilen, så var de ved at dø af kulde, - så var det "Hansen" og "Petersen" og "Jensen" og "Larsen" og alt dette her; det kendte vi ikke spor til."

De fleste af kammeraterne var blevet kuske under aftjening af værnepligten. Kristians forgænger – Johan Johansen – havde således ligget ved dragonerne i Næstved. Adskillige havde været trænkonstabler og lært at køre hos en underofficer, der skulle røre hestene og gerne ville tjene lidt penge samtidigt. Efter endt uddannelse udstedte han et "kørebrev"; autorisation fra det offentlige var ukendt. Gennemgående blev man længe i tjenesten. Andreas – en stor flot mand med et prægtigt skæg – var hos Wolf-Sneedorff på Grevensvænge i 29 år. Niels på Næsbyholm fulgte kammerherre Howden-Rønnenkamp hjem fra militæret og blev hos ham hele livet. Gustav Heisterberg – Gaunøs førstekusk – var som dreng kommet op fra Tyskland for at køre baronens væddeløbsheste. Han var ikke særlig høj, men en "præsentabel" mand, omend han-

gen til våde varer efterhånden prægede hans ydre. Gustav var en fremragende kusk og en god kammerat. Når Kristian kom til Gaunø, blev vognen omringet af andenkusk, postkusk, staldkarl og dreng, mens Gustav ivrigt knappede forlæderet op: "Goddaw Kristian, og vær's go' at stå af, - nu skal vi ind og have os en lille tår at drikke, for du er jo tør i halsen. Jeg kender det, for jeg har jo kørt den lange vej så tit, og jeg ved godt, hvordan det er at være tør i halsen."

"De store herskaber" – som Reedz-Thott, der havde palæer i København, lod vogne og heste sætte på toget for at kunne have dem med sig i "sæsonen". Gustav Heisterberg fik også sin andel i selskabeligheden. Når baronesse Reedz-Thott steg til vogns, spurgte hun ofte tjeneren, der åbnede døren: "Jens, er Gustav meget fuld i aften?" "Nej, nej, det er han ikke", lød det beroligende svar, selv om Jens havde måttet "stable" Gustav op på bukken. – Han var dog langtfra den eneste, der kørte i beruset tilstand, og som slap forbløffende godt fra det.

Undertiden overnattede man ude. Hestene stod i gæstestalden, og kusken fik anvist værelse. – Foregik hjemturen om aftenen, hængte Kristian ofte en lygte under vognstangen, så lyset blev kastet frem foran hestenes ben. Denne lygteophængning var velegnet, når man kørte gennem en mørk skov eller i tåge. Derimod brugte man kun sjældent de faste vognlygter; når der var spændt for, "kiggede man i vejret, drejede sig omkring og sagde så: "Nej, det er vist ikke nødvendigt at tænde

lygter." Politiet blandede sig aldrig i lygte-tændingen.

Når hestene efter hjemkomsten var spændt fra, gik de hen til stalden og ventede på, at selerne skulle blive taget af og hængt op over en knage til venstre for stalddøren; de gik sjældent ind med seletøjet på. – Kristian Hansen mindes med særlig glæde et spand, der kunne tage turen hjem fra Fladså – 21 km – om natten "uden at skridte", hvad enten det så var vinter eller sommer. Når de kom hjem, var der gjort et par bokse rene, og der blev kastet et par knipper halm ind til dyrene, "De lå ligesom de var døde med benene strakt ud fra sig; det var en hel fornøjelse at se dem nyde det bagefter." – Den følgende dag fik spandet lov til at hvile.

Til vinterkørsel broddede Kristian selv skoene. – Under kraftigt snefald skiftede man fra vogn til kane. Der fandtes en ældre topersoners kane med kuskeplads bagpå; Kristian brød sig dog ikke om den, da man kunne risikere at komme til at slå passagererne oven i hovedet med linerne. I stedet lod han bygge en større kane med lav, gulmalet fading, skråt udhældende fjæle og løse tværsæder. Denne kane blev kørt fra forreste sæde.

Kristian beretter om en episode, der fandt sted o. 1930, da han en vinterdag kørte fruene og nogle andre damer til byen i kane. "Det gik ret godt med at komme derind; men så var det tirsdag, da der var kvægmarked inde på Kvægtorvet, og så var disse her forbandede lastbiler og ølbiler kommet, og de havde sat sig fast på en strækning af en kilometer udef-

ter; - de sad på kryds og tværs og spærrede hele landevejen, og jeg tænkte: "Hvad Søren, det er jo umuligt." – Snekasterne – der var tyve mand ude at kaste sne – de grinede jo af denne her forestilling. jeg vidste søreme ikke, hvad jeg skulle gøre, for vi kunne jo ikke komme forbi, og der var en stor grøft, vi skulle over, hvis vi kørte ind på marken. Nå, vi holdt der, og fruene sagde: "Hvad vil du Kristian?" "Jah, jeg ved ærlig talt ikke i øjeblikket, hvad jeg vil," sagde jeg, "for jeg vil næsten ingenting, for jeg kan ikke noget. Det er jo forfærdeligt." "Jamen, vi kan da stå af og gå," sagde hun, "hvis det kan hjælpe dig noget." Jah – det var meget godt – jah, så var jeg da i alt fald fri for at vælte dem -, det var da en trøst, og de kravlede ud af slæden alle sammen. – Jeg havde et par ganske unge heste for, det var nærmest et par plage, og de gik fromt igennem sneen, som det var dådyr næsten. Jeg fik stillet dem ind på marken og uden om den her lange stribe; men så da jeg kom et stykke hen, dér var den her store vandgang (grøft), den skulle jeg jo over. Jeg kan se damerne endnu, de vadede i sne – sådan midt på livet – derudad, og da jeg nåede hen til den her store grøft, så stirrede de jo. Men hestene var som et par dådyr, og så sprang de jo over grøften og langt ind på marken på den anden side. Jeg kom godt indover, og så lettede det jo noget, for jeg var jo bange for, at hestene skulle falde ned i grøften, for så havde de jo knækket stangen, og der var blevet en farlig batalje; men hvad Søren skulle jeg gøre ved det? – Jeg kørte et stykke der-

ned og kom ud på vejen, hvor der var fri bane igen, og så kravlede damerne op i vognen, og de grinede a'et.”

I en situation som den her skildrede får kusken lejlighed til at vise, hvad han kan. Kristian har også oplevet, da han engang kørte alene i ponyvognen, at hovedbolten knækkede, og vognen skiltes ad. Hesten løb med fortøjet, Kristian blev trukket ud af den søndrede vogn, men klamrede sig til linerne og slæbte

henad vejen, indtil hesten blev træt og standsede.

Med til afrunding af billedet tjener alligevel en bemærkning, der ikke hørtes af Kristians mund, men af fru de Neergaards. Når en herskabelig ekvipage kørte med sorte oldenborgere, forstod Kristian det så bogstaveligt, at et tilfældigt hvidt hår blev trukket ud!

Hovgården i Vinstrup. Arkæologisk undersøgelse i efteråret 2011

Af museumsinspektør Susanne Outzen

Renoveringen af Hovgården i Vinstrup skrider langsomt, men sikkert frem. I efteråret 2011 påbegyndtes istandsættelsen af det gamle stuehus. Næstved Museum var derfor med, da ejerne, Ulla og Claus Neergaard, skulle have fjernet de gamle gulve samt grave ud til ny isolering og støbning af nye gulve. Da man i 2008 fjernede gulvet i den gamle svinestald fremkom kun et mindre kampestensfundament i det ene hjørne. Forventningen til dette års undersøgelse var derfor noget afdæmpet. Det måtte blive en nem sag, hvor man måske kunne være heldig at finde fortsættelsen af førnævnte fundament. Det skulle vise sig, at der var meget mere end det!

Forhistorie

Hovgården formodes at rumme et (sen)middelalderligt voldsted, der imidlertid ikke kendes i detaljer hverken fra skriftlige kilder eller arkæologiske vidnesbyrd. Skriftlige kilder nævner 'Vinstrupgaard' flere gange i begyndelsen af 1400-årene. Gårdens ejere kendes fra slutningen af 1200-årene og frem til 1597, da Christian d. 4. giver befaling til at lade 'Husene på Vinstrupgaard nedbryde'. Det formodes, at Hovgården ligger på det gamle Vinstrupgaard. De ældste beskrivelser af stedet findes hos historikeren Christian Molbech, der i 1811 omtaler stedet som "Voldstedet af et gammelt

Fig. 1. Sådan så der ud under Hovgårdens stuehusgulv, da alle gulvbrædder, rør og fyldjord var fjernet. Her ligger arkæologen på knæ og frilægger en del af den brotlægning, der viste sig under den østlige del af bygningen. Foto Næstved Museum 2011.

Slot" med betydelige bygningsrester, voldgrav og en mulig hulvej. I 1878 undersøgte den historisk interesserede amtmand Emil Vedel resterne af et tårn, et kælderrum, på ca. 7x7 meter med rester af en muret hvælving og en muret vindeltrappe. J.V. Christensen skriver i en artikel om Hovgården i Aarboeg for Historisk Samfund for Sorø Amt i 1929, at der langt ind i 1900-tallet er blevet fjernet endog meget kraftige murværksrester og kampestensfundamenter på stedet. Tårnets fundament blev genfundet ved en undersøgelse sammen med genstandsfund fra

senmiddelalder og renæssance, foretaget af museumsinspektør Henrik Høier for Sydvestsjællands Museum i juni 2006.

De interesserede kan læse videre om stedets historie i Henrik Høiers beretning om Sydvestsjælland Museums undersøgelse i juni 2006, der udførligt gennemgår tidligere undersøgelser, skriftlige kilder og efterretninger samt i en kort artikel i dette årsskrift fra 2008.

Årets resultater

Da stuehusets hidtidige inventar og gulv var fjernet, og et tykt lag fyldjord var bortgravet, fremkom ikke blot fortsættelsen af kampestensfundamentet fra undersøgelsen i 2008, men endog flere rækker af kampestensfundamenter.

De mindre kampestensrækker tolkes som fundamenter til indervægge, mens en nordøst-sydvestgående række af ret store kampesten tolkes som fundamentet til en ydermur. Se fig. 2.

Resultatet af undersøgelsen er, at vi her har at gøre med en større bygning, der ligger i en nordvest-sydøstlig retning, og har en længde af minimum 8 meter og en bredde af mindst 6 meter. Den nordlige afslutning er ikke lokaliseret, ligesom de nordlige og sydlige ydermursfundamenter heller ikke er fundet. Bygningen har været inddelt i mindst fire rum adskilt af skillevægge. Hvilke funktioner de enkelte rum har haft, ved vi ikke.

Fig. 2. Tegningen viser den nordligste bygning på Hovgården, der har rummet blandt andet svinestald og stuehus. Resultaterne af de to undersøgelser i 2008 og 2011 er tegnet ind på en plan af bygningen. De blå linjer er omrids af moderne anlæg skorsten og kælder. De grå er kampestensfundamenter. De sorte er dele af udgravet brolægning. Den stiplede røde linje markerer en eventuel udstrækning af bygningen. Lige syd for bygningen blev gravet et lille prøvehul for at se om brolægning og fundamentssten fortsætter mod syd, men desværre var jorden meget omrodet, så det var ikke muligt at se. Der fremkom dog, som det ses af tegningen en stor kampesten, der muligvis har været en del af fundamentet til den senmiddelalderlige bygning. Tegning Nanna Holm Bendtsen 2012.

Der var ikke mange fund, kun lidt vinduesglas og keramik fra senmiddelalderen eller renæssancen.

Der var heller ingen gulvlag inde i bygningen, så det må formodes at der har været trægulve.

Der var ingen spor af mørtel på stenene. Bygningen har derfor formodentlig været opført i bindingsværk med tavl af teglsten. Der blev i hvert fald fundet en del mere eller mindre hele

munkesten. Talrige fund af middelalderlige tagtegl – munke og nonner – må tages som bevis for, at vi her har en bygning med tegltag. En statelig bygning!

Fig. 3. Foto af brolægning og kampestensfundamenter. Forrest ses en smal rende i brolægningen. Foto Næstved Museum 2011.

Helt op til fundamentet dukkede den flotteste brolægning med en smal rende op. Det var ikke nødvendigt at blotlægge hele brolægningen, for at der senere kan støbes nye gulve. Derfor blev kun små dele af brolægningen fremgravet. Det viste sig dog, at brolægningen fortsætter mod syd, nord og øst ud under stuehusets fundament. Der er dermed tale om en gårdsplads på mindst 45 m².

Når nu vi havde fundet ydervæg og brolægning, hvor var så indgangen til bygningen? Den fandt vi muligvis også! Fundet af frem-

skudte rækker af mindre sten lagt i forskudte rækker helt op ad fundamentet til ydervæggen tyder kraftigt på, at vi her har fundet en trappe op til en indgang. Desværre var brolægning og fundament ødelagt af en senere kælder fra 1800-tallet, som det ses af fig. 2.

Resterne af den bygning, som nu er fremkommet med undersøgelsen i 2011, tolkes som hørende til det bygningskompleks, der i de skriftlige kilder omtales som nedlagt i slutningen af 1500-årene.

Hvordan bygningerne i øvrigt har hørt sammen vides ikke. Det kan kun yderligere undersøgelser på stedet afsløre!

Fig. 4. Ved at sammenføje tegningerne af udgravningerne fra 2006, 2008 og 2011 vil man se at tårnet, hvoraf der blev udgravet et hjørne i 2008, og den nye bygning ligger i samme retning ret tæt på hinanden. De stiplede røde linjer markerer en eventuel udstrækning af bygningerne.

Gyldenholm

af H.J. Heegaard

Besidderne af det omhandlede område, Hvide-slægten, nævnes første gang ca. 1220, men hovedgården Gyldenholms jorder er først samlet omkring 1774 af Anders Dinesen, og den nuværende hovedbygning er først opført i 1863-1864 af Charles Adolph Denis de Neergaard ved arkitekten J.D. Herholdt.

Det nuværende Gyldenholms historie går således ikke længere tilbage end 1774, og den er derfor ikke nogen gammel gård. I 1774, da den finansielle nødsituation gjorde sig gældende, og man var begyndt at bortsælge Krongodset, udbød Kronen Antvorskov Ryttergods på auktion, og den første ejer af dette frie gods var tilsyneladende Frederik Georg Koës, der erhvervede det antvorskovske gods, hvorefter det dog efter kort tid overgik til Anders Dinesen, der købte to parceller af godset, nemlig Gimlinge og Lystager.

Anders Dinesens søn solgte i 1800 Gyldenholm, og de nye ejere delte ejendommen således, at Peter Johansen de Neergaard købte skovgodset, medens von Bülow købte hovedgården. Efter at have vandret mellem forskellige ejere i nogle år, overtog Charles Adolph Denis de Neergaard Gyldenholm i 1862. Den nye ejer var søn fra Førsløvgård. Som 11-årig vandt han ved lodtrækning Castrup Gods samt Charlottedal Gods fra sin barnløse onkel på Gunderslevholm. Da Gyldenholm blev sat til salg, købtes også denne ejendom.

I dag ejes Gyldenholm af C.A.D. de Neergaards tipoldebarn, Jacob Johan Thomas de Neergaard.

Godset har i dag et tilliggende på ca. 500 ha ager samt ca. 700 ha skov.

Godset drives som traditionelt land- og skovbrug, udlejning af boliger og jagt. Samtidig har Gyldenholms hovedbygning siden foråret 2010 været åbent for konferencer, selskaber og andre events i hovedbygningen og den omkringliggende park.

Gyldenholms ejere:

Hvideslægten: ca. 1220

Omkring 1220 besad Hvideslægten området med Gimlinge og Gimlingetorp i Kirkerup Sogn, hvorefter den i de efterfølgende år efterhånden mageskiftede hele området til Kronen. Det var Skjalm Hvide, der grundlagde Sorø kloster i 1142 som et benediktinerkloster, men dette blev dårligt ledet og blev derfor efter ganske få år genfundet som et cistercienserkloster i 1161.

Kronen: ca. 1220 - 1223

Det var ikke i lang tid Kronen ejede området, for efter ganske få år forærede Kronen, det vil

sige Valdemar d. Store (1157-1182), hele godset til Sorø Kloster.

Sorø Kloster: ca. 1220 til 1536

Klosterets segl

Noget af det første klosteret lader udføre, er opførelsen af en grangie (ladegård) i Gimlingetorp, denne nævnes i 1248.

I 1400-tallet er ladegården forsvundet, men der er nu kommet 4 fæstegårde i

Gimlingetorp. Efter reformationen i 1536 overgår Sorø Klosters jord igen til Kronen, hvorefter denne (kongen) efterhånden sælger ud af de meget store arealer, der er kommet i Kronens besiddelse efter reformationen.

Bjørn-slægten: 1536 – 1573

Efter reformationen i 1536 overgik efterhånden meget af godset til private, og det er da muligt, at en del af dette kom under Vinstrup, da ejeren af dette gods, rigsråd Bjørn Andersen til Stenholt igen mageskiftede bl.a. Ormager Gods og Gimlingetorp med Kronen i 1573. Bjørn Andersen døde i 1583.

Kronen: 1570 til ?

Klosterets segl.

Antvorskov Kloster: ca. 1570? - 1774

Kronen lagde da godsområdet i Gimlinge under Antvorskov Kloster. Og ved en auktion over dette gods i 1774 blev Gimlinge en af de

9 hovedgårdsparceller, som blev sat på auktion. Parcellen var 635 tdr. hartkorn og blev solgt sammen med Lystagergård-parcellen, som var på 533 tdr. hartkorn.

Frederik Georg Koës: 1774 - ?

Hans slægt stammede fra Slesvig, og han var selv født i denne by i 1731. Han døde i 1804 i København.

Gift i Antvorskov 1775 med Anne Mathea Falch, født 1757 – død 1791.

Frederik Georg Koës havde tjent mange penge, da han af kongen havde fået tilladelse til i 1771 at oprette Det danske Talloteri.

Ved auktionen over Antvorskov Gods i 1774, købte han de store arealer iberegnet hovedgården Lystager, det senere Gyldenholm. Efter han senere havde afhændet al jorden, flyttede han nogle år ind på Gunderslevholm som lejer og flyttede derefter til København, hvor han døde.

Anders Dinesen: ? til 1793

Køberen af Gimlinge-parcellen var kancelli-assessor Anders Dinesen. Han betalte 75.040 rdl. for området, og han kunne da oprette godset Gyldenholm. Det oprettede gods fik navn efter nogle særlige frugtbare jordlodder, som blev kaldt Guldagrene.

Anders Dinesen var født i Hagested 1737 – død i Kirkerup 1785.

Han var byfoged i Roskilde 1764 – 1771, og blev udnævnt til Justitsråd. Han ejede udover Gyldenholm også godserne Trudsholm og Store Østrupgård.

Gift 1. gang i 1763 med Frederiche Lovise Gamborg, født 1746 – død 1765.

Gift 2. gang i 1766 med Severine Dorothea Kraft, f. 1749 i Sorø – død 1810 i Sorø.

Anders Dinesen ansøgte om tilladelse til at tage navnet **Gyldenørn af Gyldenholm** som tillæg til sit døbenavn, og fremsendte samtidig en ansøgning om optagelse i den danske adelsstand som friherre (baron), hvilket dog ikke blev bevilget.

Jens Kraft Dinesen: 1793 til 1800

Født i 1768 i Roskilde – død 1828 i Ørslev.

Justitsråd, Kammerråd og exam. jurist.

Gift 1795 med Ulrica Birgitte von Gøring.

Født 1774 i Næstved – død 1829 i Slagelse.

Ejer af Kragerup og Gyldenholm.

Christopher Schøller von Bülow:
1800 til 1810

Han var sammen med Peter Johansen de Neergaard til Gunderslevholm, ejer af Gyldenholm. Bülow beholdt hovedgården, og Neergaard overtog skovgodset.

Bülow var stiftsamtmænd og kammerherre, men han havde i tidens løb begået flere besvigelser og måtte derfor flygte fra Danmark, hvorefter han slog sig ned i Hamborg, hvor han døde i 1830.

Peter Johansen de Neergaard:
1800 til 1810

Han var sammen med Christopher Schøller Bülow ejer af Gyldenholm, da han overtog skovgodset, medens Bülow overtog hovedgården.

Peter Johansen de Neergaard til Gunderslevholm døde i 1835.

Det var under deres ejerskab, der blev foretaget en udparcellering af Gyldenholm, således at Skovsgård blev skilt fra, og Catrineholm blev oprettet.

Christen Sørensen: 1810 til 1812

Hovedparcellen blev overtaget af gårdejer Christen Sørensen.

Han var premierløjtnant og krigsassessor, og ejede godserne Bredeshave, Søgård og Daurup. Han var ligeledes ejer af Rungsted Kro og Rungstedlund.

Født 1764 – død 1832 i København.

Gift 1. 1788 med Kirsten Pedersdatter, skilt 1798.

Gift 2. 1801 med Johanne Marie Stockfleth, født 1782 – død 1819 i København.

Skilt ca. 1812.

Gift 3. 1812 med Helene Marie Falch, født 1776 – død 1813.

Gift 4. 1814 med Christiane Sophie Molt, født 1778 – død 1864.

Christen Sørensen overtog hovedparcellen, men solgte den ret hurtigt videre.

Jens Peter Jensen: 1812 til 1830

Oberstløjtnant. Født 1777 – død 1829.

Gift 1816 med Cecilie Sophie Warming, født? – død 1846 i København.

Jens Peter Jensens enke: 1830 til 1836

Deres eneste barn var datteren Cathrine Marie Louise Jensen, der var født 1818 på Gyldenholm – død 1901 i København.

Gift i 1837 med Casper Holten Grevenkop-Castenschiold f. 1809 i Slagelse – død 1880 i København.

Andreas F. Langheim: 1835 til 1840

Andreas Frederik August Langheim, født 1809 i Haderslev – død 1846 i Ringsted.

Søn af Carl Heinrich Langheim, født 1776 i Kiel og Catharine Elisabeth Hallensen, født 1780 i Rendsburg.

Gift 1830 med Sophie Elisabeth Vito Ingerslev, født 1809 i Randers – død 1843 i Ringsted.

Georg Koës Brøndsted: 1840 til 1862

Han var født i 1814 i København og døde 1878 i København.

Han overtog det gods, der havde tilhørt hans morfar Frederik Georg Koës.

Han blev gift i 1840 med Julie Eulalia Brøndsted, født 1816 – død 1897.

Georg Koës Brøndsted var medlem af Amtsrådet og Folketinget, og han var ligeledes landvæsenskommissær og blev udnævnt til justitsråd.

I årene på Gyldenholm lod han foretage nivel-
lering og dræning af godsets jorder.

Charles Adolph Denis de Neergaard: 1862 til 1903

Han arvede efter den barnløse onkel Carl de Neergaard på Gunderslevholm de meget store arealer af det nu delte gods. Der skete i dennes 40-årige tid som ejer mange ændringer lige fra skovdriften og til salg af gårde. Tilsyneladende brød han sig ikke meget om landbrugsdriften, men mere om skovdriften.

Det var efter, han havde overtaget Gyldenholm, at han lod opføre og udsmykke den nuværende hovedbygning.

Han blev gift med en datter fra Lyngbygård i 1867 Jenny Rehling Qvistgaard, født 1847 – død i 1933.

Han var blevet udnævnt til Hofjægermester i 1888.

Carl de Neergaard: 1903 til 1948

Carl de Neergaard var søn af ovennævnte. Før han overtog godset, var han forpagter af Fuglebjerggård fra 1908 til 1916, og han flyttede derfor først ind på Gyldenholm i 1916. Han var heller ikke meget for selv at drive landbruget - han erkendte, at det ikke var noget for ham. Det var med iver, at han drev sine udstrakte skove på 2.500 tdr. land. Han var efterhånden blevet en velstillet mand med en samlet godsmængde på 4.000 tdr. land. I sin tid som ejer bekostede han en gennemdræning af hele Gyldenholm og omkring halvdelen af Castrups jorder, desuden bekostede han opførelsen af den nuværende hovedbygning på Castrup efter brandene i 1946 og 1949.

Efter han havde ladet sønnen Peter Johansen Charles Eugen de Neergaard overtage Gyldenholm og Castrup gods, beholdt han indtil sin død skovene og Skaderedegård i Haldagerlille Sogn.

Carl de Neergaard var født i 1873 på Gyldenholm og døde i 1956 her. Gift med Anna Münster født 1875 i Valdres i Norge – død i 1951.

Peter Johansen Charles Eugen de Neergaard: 1948 til 1970

Overtog Gyldenholm efter faderen i 1948. Han var dog ikke særlig interesseret i landbrug. Det fortælles, at han kun overtog hovedgården på grund af nogle nye jordlove.

Han drev ikke selv landbruget, jorderne var forpagtet ud til op omkring 1976.

Peter Johansen Charles Eugen de Neergaard var født i 1909 i København, og han døde 1986.

Han blev gift i 1934 med Birte baronesse Reedtz-Thott, der var født i 1912 og som døde 1999.

Han var student fra Sorø Akademi i 1927.

Carl Holger de Neergaard: 1970 til 2000

Han var meget interesseret i det arvede jordegods, og da arveafgiften i 1973 blev sat ganske voldsomt op, havde Carl Holger de Neergaard fra sin far overtaget Gyldenholm, Castrup Storskov og Stubskoven, og som den første ejer i over 100 år drev han selv fra 1976 landbruget på Gyldenholm, og han viste sig at være en ganske dygtig landmand.

Han var født i 1936 i Lyngby og døde 1996 af et hjertestop på Gyldenholm.

Student fra Lyngby.

Han giftede sig med Lise Fogh-Andersen i 1981. Hun er født i 1946.

Jacob Johan Thomas de Neergaard: 2000

I år 2000 arvede hans unge søn, født 1985, Jacob Johan Thomas de Neergaard, Gyldenholm, og godset drives i dag med traditionelt landbrug og skovbrug.

Ligeledes udlejes der boliger og jagtterræn. Familien bebor ikke hovedbygningen for øjeblikket, denne har siden 2010 været åben for

konferencer, selskaber og andre begivenheder i både hovedbygningen og parken.

Gyldenholm:

Det interiør, man i dag kan se og nyde på Gyldenholm Gods, kan man takke en kunstelskende byherre for, og ikke mindst de to dygtige guldalderkunstnere, Constantin Hansen og Georg Hilker. Udsmykningen på Gyldenholm blev foretaget af de to kunstnere i årene 1867 til 1868.

Ejeren lod allerede i 1863-64, kort tid efter overtagelsen, Gyldenholms nuværende hovedbygning opføre af datidens kendte arkitekt Johan Daniel Herholdt.

Gyldenholm Gods var blevet overtaget af en søn af Peter de Neergaard til Førsløv Charles Adolph Denis de Neergaard allerede i 1862, og godset var blevet købt for de penge, han havde arvet efter sin farbroder Carl de Neergaard til Gunderslevholm, der ikke selv havde børn. Han arvede desuden også fra ham en del jordgods, som tilfaldt ham ved en lodtrækning mellem ham og hans brødre. Hans part bestod af de vestlige dele af Gunderslevholm Gods, som farbroderen Carl de Neergaard i de senere år havde købt, nemlig Castrupgård i Fuglebjerg Sogn med 20 tdr. htk. og et areal på 278 tdr. ld., og Charlottedal i Sankt Peders Landsogn ved Slagelse med omtrent 60 tdr. htk. og 600 tdr. ld., samt Estvadgård i Midtjylland, og desuden betydelige skovarealer, næsten 4.000 tdr. ld., og andet anseeligt jordgods beliggende i Tystrup, Haldagerlille, Krummerup, Fug-

lebjerg, Lyngø, Sørbymagle, Kirkerup, Sludstrup sogne, det var en ganske betydelig arv. Charles A. D. de Neergaard var, da han overtog sit nye gods, en ganske ung mand på omkring 25 år, men han var meget virksom, og da de eksisterende bygninger, der var opført af en tidligere ejer, ikke var tidssvarende, var det noget af det første, han tog fat på. Han rejste en ny hovedbygning, der kunne opfylde tidens krav.

Men det er Constantin Hansen og Georg Christian Hilkers prægtige dekorationer i rummene, der gør huset interessant, og de giver betragteren et fantastisk skue, disse rum indtager derfor en betydningsfuld plads i de to kunstneres arbejder.

De udførte den meget vellykkede kunstneriske udsmykning af den nye hovedbygning, som er bevaret for eftertiden.

Øverste sal på Gyldenholm.

Pompejansk stil:

Dekorationerne på Gyldenholm er udført i den såkaldt pompejanske stil, som er en betegnelse på en stil, der er blevet brugt om de genfundne og bevarede vægmalerier i Pompeji og Herculanium, samt i den udsmykning, der senere blev opdaget i Domus Aurea - Neros Gyldne Hus i Rom og i mange andre antikke bygninger. Det var en kunstnerisk stil, som var blevet brugt overalt i det antikke romerske rige, og som havde sit kunstneriske højdepunkt i århundrederne før og efter år 0.

Den pompejanske stil var blevet genopdaget ved udgravningen og udforskningen af de ved vulkanen Vesuvus udbrud i året 79 e. Kr. forsvundne byer Pompeji og Herculanium m.m. Byerne blev glemt, men genopdaget først i 1700-tallet, og

derefter udgravet og udforsket i 1700-, 1800-, og 1900-tallet.

Denne kunstneriske udsmykningsstil blev igen moderne i slutningen af 1700- og i løbet af 1800-tallet, hvor den blev efterlignet og brugt til at dekorere husets rum, og i enkelte tilfælde også facader.

Men før udgravningerne af de antikke byer Pompeji og Herculanium kendte man dog udmærket til stilen, da den var beskrevet og kunne ses i de antikke bygninger i Rom, herunder Neros Gyldne Hus.

Man kan se denne stil på de enestående smukke grotesker på pilastrene i Rafaels Loggia i Vatikanet. Det er arbejder, der er udført af maleren Rafael Sanzio, mest kendt under sit malernavn Rafael (1483-1520). Det var en udsmykningsopgave, han fik af pave Julius II (1503-1513), og udsmykningen er udført sammen med andre kunstnere mellem 1517-1519.

Inspirationen til de smukke fresker fik Rafael i det netop genopdagede Neros Gyldne Hus. Ruinerne af dette palads havde da sovet tornerosesøvn i århundreder, men i slutningen af 1400-tallet opdagede man de underjordiske ruiner. Det var den underste etage, der var fundet, og i dennes loft blev der lavet et hul, hvorigennem både malerne Michelangelo og Rafael, samt mange andre af deres samtidige, lod sig fire ned. De kunne på den måde kopiere freskerne på væggene i rummene. Da de nysgerrige og videbegærlige renæssancekunstnere nærmede sig ruinerne ovenfra, forestillede de sig rummene som huler eller grotter, og følgelig kaldes de romerske vægmalerier for "pittura grottesca", grottebilleder. Begejstringen for disse glade og muntre små "grotesker" var stor og gav en fuldkommen løsning for malerne på problemet med at dække fladerne på det store antal vægge, der skulle dekoreres under renæssancen.

Udsmykningsformen blev igen til hverdagskunst.

Dog fremgår det også, at der er en forskel på groteskerne fra Neros Gyldne Hus og groteskerne fra de udgravede byer Pompeji og Herculaneum. De arkæologiske undersøgelser viser, at Neros Gyldne Hus overalt har haft vægge og lofter prydet med fresker i den fantasirige, "impressionistiske" stil, som er kendt fra Pompejis seneste fase; blot er freskernes grundfarve ikke her som i Pompeji rød, men derimod hvidlig, og freskerne er udført af den i samtiden meget anerkendte kunstner Fabullus.

Gyldenholm, sal på førstesalen. Vægudsmykning.

Grotesker bestod altid af mange elementer, det være sig antikke personengivelser, antikens guder og helte, ranker, kranse, guirlander, blomster, dyr, fugle, slyngmotiver, menneskefigurer eller dele af disse, og hertil mere ubestemmelige figurer, alt kunne tilsyneladende bruges som dekorationselementer.

Adskillige kunsthistorikere har gennem årenes løb forsøgt at klassificere og opstille de talrige billeder i klasser og perioder, der hav-

de til formål at fastslå både, på hvilket tidspunkt billederne var blevet fremstillet og ligeledes billedernes udviklingshistorie, altså påvirkninger fra foregående perioder.

Kunsthistorikerne mener i øvrigt, at den pompejanske stil har udviklet sig og derfor kan inddeles i fire udviklingsperioder. Disse perioder overlapper hinanden og kan derfor være vanskelige at adskille, ligesom det har været vanskeligt at beskrive perioderne på en populær måde. At det har været svært, og det derfor heller ikke rigtig er lykkedes, har nok sin årsag i, at der er for store stilblandinger og variationer i dekorationerne, og hertil kommer, at mange af teorierne er temmelig rigoristiske, fordi man ikke tænker ud fra andet end den malede dekoration og glemmer, at enhver tid og kunstart altid består af både nyskabende og mere traditionel kunst. Der kan også have været mange tilrejsende kunstnere, der drog fra den ene by til den anden for at udøve deres malerkunst. Disse rejsende kunstnere har måske haft en anden teknik og et andet farvevalg, og deres kunst kunne derfor adskille sig fra de mere fastboende kunstneres.

Men disse undersøgelser er langt fra afsluttet.

Gyldenholm, havestue. Vægudsmykning.

Studiet af vægmalerierne er således i en fase, hvor man tvinges til nytænkning og nybearbejdning af både det pompejanske, herculanske og byromerske materiale og ikke mindst til også at inddrage den store mængde af mindre kendte fund fra hele det øvrige romerrige. Både i Pompeji og Herculenum, og naturligvis også fra resten af romerriget, er forholdene i denne kunstneriske stil mere komplicerede end tidligere erkendt, det gælder både med hensyn til stil, farver, perspektiv, motiv, udvikling osv.

Men sådan går det ofte. Først er der for lidt materiale til at finde en rød tråd, så kommer der mere til, og endelig er det muligt at få orden og klarhed i den forvirrende mængde. Senere, efter at endnu mere er kommet for dagens lys og er blevet publiceret, bliver de opbyggede systemer ofte opfattet som en kunstnerisk spændetrøje, der lukker af for en virkelig forståelse af, hvorledes kunsten har udviklet sig.

Derfor står vi nu overfor, forhåbentlig, en frugtbar periode i udforskningen af det romerske vægmaleri, gerne med hurtigt arbejdende forskere.

Vægmalerierne

Hofjægermester Charles Adolph Denis de Neergaard lod i 1864 til 1865 arkitekten Herholdt opføre en ny hovedbygning, hvor ejerens inspiration til den nye bygning kom fra Palazzo Vecchio i Firenze, som han havde besøgt under en ferierejse til Italien. Facaden på den nye hovedbygning viser en historici-

stisk stilblending, der indeholder præg af en senmiddelalderlig citadelstil tilført to små barokke sidebygninger mod haven. Det på midteraksen placerede tårn kan lede tanken hen på et borglignende, italiensk rådhus fra 1300-tallet eller på en dansk herregård fra tidlig renæssance i 1500-tallet.

Det var en tid, hvor interessen for den antikke kunst voksede stærkt her i Danmark. Alle slags kunstnere, dog især malere, søgte i 1700- og 1800-tallet til Italien for at studere antik kunst. Det var den tid, som vi senere i Danmark kaldte for ”Den danske Guldalder” inden for alle former for kunst.

Oprindeligt bestod den tilgængelige antikke kunst især af skulpturer og mindre genstande som vaser, mønter og gemmer, også malerier på væggene var både i oldtiden og i 1500-tallet en højt værdsat kunstart. Hos de antikke forfattere havde man kunnet læse lange beskrivelser af malerier og berømte malere, og nu kunne man pludselig se sådanne malerier i virkeligheden. Det var stærkt medvirkende til den overvældende interesse for fundene.

Ikke blot i de romerske private huse og paladser, men også i grave og offentlige bygninger blev murene bygget af grove materialer, og derefter overtrukket med et lag puds. Derpå blev de oftest dekoreret enten ved reliefarbejder eller ved bemaling, hvor man mest brugte al fresco og/eller temperateknik, men der var dog enkelte udsmykninger, der var udført i secco.

Det samme skete med lofterne, der enten kunne blive bemalet eller få en reliefdekorati-

on, der i øvrigt også var farvelagt. For såvel rig som mindre rig hørte en sådan dekoration med til husets indretning, og kvaliteten afhang naturligvis af økonomiens formåen. Derudover var rummets betydning og funktion medbestemmende for dekorationens karakter og kvalitet, idet f.eks. gange og køkkenrum og lignende blev udstyret mere enkelt og således også billigere.

På Gyldenholm kan ovenstående betragtninger bedst ses i festsalen, hvor de pompejanske motiver er frit og selvstændigt behandlet med et ganske glimrende og smukt resultat; aksene fra det Neergaardske våben i loftet i vestibulen står her fint på mørk baggrund, og den høje frise under gesimsen, hvor Constantin Hansen tilsyneladende har malet englefigurerne, giver hele væggen et let og festligt præg, som yderligere fremhæves af loftet i trapperummet, hvor han har benyttet det såkaldte teltmotiv, luftigt og elegant.

Gyldenholm – Det Neergaardske våben i loftet i vestibulen.

Men det var Hilker, der dekorerede det meste, det kan man se af hans endnu bevarede deko-

rationsudkast af både udsmykningen af vægge og loft. Her er det ikke mindst hans farvesammensætning og dekoration i festsalen, der kommer til sin ret, det er et ganske fantastisk dekoreret rum. Det samme kan siges om spisesalen med de talrige nydelige enkeltheder med lyse farver og mange bladmotiver, og et loft dekoreret med grønne bladranker på lyseblå baggrund, men rummet kan måske ikke siges at virke så helstøbt som festsalen. I havestuen derimod virker dekorationerne og farverne fortræffeligt. De arkitektoniske linjer og ornamenterne er yndefulde og fine, og det er i allerhøjeste grad også gengivelserne af de antikke kvindefigurer og deres beklædningsfarvevalg ligesom den smukke gengivelse af fuglene.

Endelig malede Hilker loftet i havestuen, som han tilsyneladende har komponeret temmelig frit og selvstændigt med anvendelse af både antikke og renæssancemotiver, storlået i linjerne, og med en rigdom af prægtige ornament.

Vægfriserne øverst i rummene er i stor udstrækning malet af Constantin Hansen, som også malede "Ægirs gæstebud", der er ophængt på reposvæggen mellem første og anden stokværk og er synlig fra flere niveauer. Fra Constantin Hansen findes der flere breve vedrørende arbejdet på Gyldenholm. I 1868 skriver han bl.a. følgende: "*Jeg har ellers været flink på Herregaarden; men det er ikke en gammel ærværdig Herregaard som Krabesholm – Nei den er splinterny og ikke engang færdig. Der er ingen maleriske Partier,*

ingen Blomster, ingen Kalkuner – ikke andet end Jagthunde. I Grunden kjedede jeg mig al den Tid da jeg ikke malede eller spillede Billard”.

Constantin Hansens maleri ”Ægirs Gæstebud”.

Dog oplevedes Constantin Hansen af en særdeles belejlig opgave, nemlig et billede af ”Ægirs gæstebud” til Gyldenholm trapper-epos. Dette billede, som han begyndte på i 1870, har en størrelse af 220 cm i højden og 320 cm i bredden. Billedet blev efter en udstilling på Charlottenborg ophængt på Gyldenholm i 1872. Denne bestilling kom tilsyneladende på et tidspunkt, hvor Constantin Hansen og hans familie havde lidt lavvande i den økonomiske kasse. Hans efterkommere huskede senere med dyb taknemmelighed den støtte, som opgaven på Gyldenholm blev for familiens underhold. Denne opgave var et arbejde som Constantin Hansen satte stor pris

på næst efter det monumentale dekorationsarbejde.

Charles de Neergaard døde i 1903, og det blev hans søn Carl de Neergaard, der overtog godset. Gyldenholm er stadig ejet af denne linje af slægten Neergaard.

Johan Daniel Herholdt (1818-1902)

Det ydre af den nye bygning Gyldenholm blev bestemt ikke en arkitektonisk perle, det kan man ikke sige arkitekten slap godt fra. Hvor meget indflydelse, bygherren har haft på bygningens ydre, vides dog ikke. Det indre blev til gengæld mere harmonisk gennemført, bl.a. er de forskellige rums størrelser og indbyrdes forbindelse ganske god, og da disse rum oven i købet blev dekoreret og udstyret af malerne Constantin Hansen og Georg Hilker, må man derfor tilføje, at den arkitektoniske helhed af det indre, opvejer på en måde det ydre mislykkede arbejde, og alt i alt er det indre blevet gennemført som en helhed, et arkitektonisk og kunstnerisk imponerende stykke arbejde, hvor netop helheden og intimiteten er sat i højsædet..

Herholdt var i denne periode af sit arbejdsliv særlig knyttet til den norditalienske murstensarkitektur, og han holdt sig derfor ved Gyldenholms opførelse ret nøje til den arkitektoniske casteltype, ganske vist i en noget modificeret form, da den nye bygning åbenbart skulle kunne indgå i det sjællandske landskab, altså ikke stikke for meget ud.

Gyldenholms hovedbygning - gårdfaçade.

Bygningen hører til Herholdts svageste arbejde, da den valgte stil i hele sit væsen og karakter er meget lidt i slægt med dansk natur, men opgaven må sikkert siges at have været temmelig uløselig, og set udefra er det en ret mislykket bygning, der virker uheldig i sine omgivelser og næsten stødende på beskueren, navnlig fra gårdsiden. Opførelsen af hovedbygningen på Gyldenholm kostede vist nok, med det smukke interiør, Charles de Neergaard den nette sum af 100.000 rigsdaler. Det er altså de smukke og meget festlige interiører, der hæver Gyldenholm op over mange andre boliger.

Carl Christian Constantin Hansen (1804-1880)

Constantin Hansen var født i Rom som søn af portrætmaleren Hans Hansen og Magdalene Barbara Købke. Hans Hansen var født i Skelby, og han var søn af en tidligere volontør i

krigskancelliet, senere gårdbestyrer i Skelby Christian Hansen.

Constantin Hansens oldefar og tipoldefar havde begge været præster ved Skelby og Gunderslev kirker, og de beklædte tilsammen dette embede i 68 år.

Han gennemgik skolerne for tegneundervisning og perspektivundervisning, og modtog undervisning hos faderen. I 1825 frekventerede han modelskolen og modtog den lille sølvmedalje i 1826 og den store sølvmedalje i 1829 og forlod Akademiet i 1833.

Han fik igennem de følgende år flere stipendier, der gav ham mulighed for mange og lange rejser. I 1835 til 1844 opholdt han sig i Italien. 1858 var han i Holland og Paris og i 1873 igen i Italien.

Han blev professor ved Kunstakademiet i 1854 og etatsråd i 1875, ligesom han blev vicedirektør for Akademiet i 1873 til 1879.

I sine aktive år var Constantin Hansen uhyre produktiv, og hans talent spændte over en stor skala af arbejder, lige fra landskabsbilleder til portrætter m.m. Han var meget omhyggelig med sine arbejder, altid var de meget korrekte i de historiske detaljer og af en høj kunstnerisk kvalitet.

Georg Christian Hilker (1807-1875)

Georg Hilker var søn af en skibsfører, senere toldassistent, Christian Ernst Hilker og Marie Margrethe Vest. Han begyndte i sit 13. år at gå på Kunstakademiet og kom snart efter i malerlære hos dekorationsmalmester Jean Barué, der uden tvivl allerede den gang har

vakt hans interesse for en kunstnerisk opfattelse af dekorationsmaleriet. Han begyndte imidlertid at udstille som landskabsmaler, og medens han var i lære som dekorationsmaler vandt han i modelskolen i 1833 og i 1835 Akademiets sølvmedaljer. Han var blevet malersvend i 1826, men det var først, da han blev ansat som malersvend hos læreren ved Akademiets ornamentskole, maleren Casper Peter Kongslev (1776-1846), at Hilker for alvor blev indført i dekorationsmaleriet som kunstnerisk fag. Han udførte senere dekorationsarbejder med maler Kongslev som mester, på bl. a. Sorø Akademi og Bregentved Gods. Men hans uddannelse fik dog først sit egentlige gennembrud, da hans mester i 1830 efter billedhuggeren H. E. Freunds hjemkomst fra Italien, overdrog ham at dekorere dennes professorbolig i Materialgården ved Frederiksholms Kanal i pompejansk stil, og hvor særlig loftet i spisestuen blev vellykket, så vellykket at billedhugger H. E. Freund (1786-1840) fik Hilker til at lægge landskabsmaleriet til side. Det var også Freund, der ved sin kyndige ledelse og sit samarbejde med den unge kunstner vakte hans kærlighed til oldtidens antikke kunst, som siden under hans rejse i Italien blev udviklet og modnet. Hans anlæg for dekorationsmaleriet havde imidlertid skabt så stor opmærksomhed, at Akademiet varmt anbefalede ham til understøttelse af Fonden ad usus Publicos, der blev tildelt i 1838. Fonden tilstod ham 600 rigsdaler i to år, hertil kom 150 rigsdaler fra den Reiersenske Fond til brug for hjemreisen.

Hilkers studierejse til Italien blev gennemført fra 1838 til 1841 og gik gennem Tyskland, hvor han besøgte byerne Berlin, Dresden, Nürnberg og München. Herfra tog han videre til Italien med besøg i byerne Verona, Venedig, Ravenna, Firenze, Rom, Napoli og Pompeji.

Samarbejdet

Turen til Napoli foretog Hilker sammen med Constantin Hansen, og overalt hvor rejsen bragte dem hen, studerede de med brændende iver alt, hvad museerne i de enkelte byer kunne fremvise, og her kunne særlig Pompeji stadig fremvise meget af den originale antikke kunst.

Det var denne rejse til Napoli og Pompeji, der fik en væsentlig betydning for begges livsværk, da det var under opholdet her, at Hilker sammen med Constantin Hansen, fik udarbejdet planer til udsmykningen af København Universitetets Vestibule, eller man kan sige, at det var her, de virkelig tog de antikke kunstideer til sig og brugte dem ved udarbejdelsen af forslaget til udsmykningen. Det i fællesskab udarbejdede forslag, et udkast, blev fremsendt til Universitetet i 1840 og blev efterfølgende godtaget, hvorefter de fik til opgave at bringe det til udførelse.

Grundlaget for udsmykningen skulle altså være antikkens kunst. Det betød, at de efterfølgende grundigt måtte sætte sig ind i denne tidsalder og dens kunst, det kunne de bl.a. gøre ved at studere den antikke kunst i Pompeji og i Vatikanet.

Under opholdet i Napoli og Pompeji kopierede de overalt, særlig Hilker, efter de originale motiver, hvoraf han ganske vist allerede havde brugt nogle til dekorering af Freunds bolig, men disse havde været andres gengivelser, nu arbejdede Hilker på, i forening med Constantin Hansen, at lave udkast til en friere anvendelse af den kunst, de under opholdet havde studeret, og som de derefter i fællesskab ville følge.

I Rom var det de berømte dekorationsarbejder fra Rafaels tid, de studerede, det var her særligt de berømte Stanzer i Vatikanet, ligesom de opsøgte de fleste oldtidsminder fra århundrederne f. Kr. i Pompeji, og resterne af antik udsmykning i Rom, bl.a. i Neros gyldne Hus. Men de studerede også, udover de nyere motiver og vejledninger i denne specielle kunst- art, måder, hvorpå de kunne bruge deres erhvervede viden i en mere fri kunstnerisk form.

På hjemrejsen fra Italien blev vejen lagt over München, hvor begge malere havde mulighed for at sætte sig ind i at udføre arbejder i den våde kalk, det som italienerne kaldte for fresco-teknikken. Det var de blevet tilskyndet til af arkitekten Gottlieb Bindesbøll (1800-1856), da det var den teknik, som de havde valgt at anvende ved de forestående opgaver. Som et resultat af Hilkers studier i Italien udgav han i 1846-47 to hæfter med titlen: "Studier efter pompejanske dekorationer".

Hvis ferierejsen går til Italien og Pompeji, kan man stadig se de pompejanske dekorationer

både i Pompeji, Herculenum og Raphaels Stanzer i Vatikanet.

På italiensrejsen lærte Hilker altså originalerne i Pompeji og Napoli at kende, og han benyttede også lejligheden til at kopiere renæssancens ornamentik i Perugias børssal og Vatikanets loggiaer.

I november 1841 var Hilker atter hjemme, hvor han blev i årene, der fulgte, fraregnet en mindre udenlandsrejse i 1860-61, der også gik til Italien, og hvor det igen var den pompejanske dekorationskunst, han studerede. På denne hans anden italiensrejse, søgte han og modtog stærke påvirkninger af renæssancens frodige dekorationskunst, og det var vel at mærke så stærke påvirkninger, at de modnede ham til større frihed og selvstændighed over for de antikke forbilleder. Han blev mere oprindelig og friere i komposition og også i valget af farver, vel at mærke med at han samtidig beholdt sin fine og sikre sans for det arkitektoniske og plastiske i fladernes inddeling.

Ikke lang tid efter hjemkomsten satte arkitekten Bindesbøll ham i 1843 i arbejde med at dekorere nogle af lofterne i det nye Thorvaldsens Museum, og derefter optog den store udsmykning af Universitetets vestibule megen af Hilkers og Constantin Hansens tid i årene 1844-53. De kunne dog kun arbejde i vestibulen i sommermånederne, derfor fik de også tid til at udføre dekorationer på Christiansborg i Kongens spisesal, og også i prins Christian Frederiks palæ.

Hilker tilhører uden tvivl en af de betydeligste dekorative begavelser Danmark har fostret.

Selv om hans kunst hovedsagelig hviler på, hvad han havde studeret i Italien af den antikke kunst og renæssancekunst, så forstod han dog at tilegne sig de kunstneriske synspunkter, hvoraf værkerne var udsprunget. Han kopierede ikke slavisk de enkelte former, men udviklede og forarbejdede den gamle kunstform til sin egen tidsalder, han udformede frit og rigt sin egen kunstneriske form, der ofte var mindre stilren, men den havde altid en kunstnerisk værdi. Man kan derfor med god grund sige, at hans arbejder i høj grad højnede det kunstneriske niveau i Danmark.

Men i denne forbindelse var det begges kunstneres begejstring for pompejanske dekorationer, der førte til et gennem hele livet stort og godt samarbejde, så stærk var den påvirkning, som de begge havde fået fra både Freund og fra Bindesbøll, og hertil kommer ikke mindst studierne i Italien.

Hilker fik travlt i de følgende år, han blev bl.a. lærer ved Det tekniske Institut og var fra 1853 kongelig våbenmaler ved Ordenskapitlet, samt lærer ved Kunstakademiets dekorationsklasse, alt dette samtidigt med, at Landbohøjskolens store auditorium blev dekoreret af Constantin Hansen og Hilker i årene 1857-59, og i 1860-63 arbejdede han på udsmykningen på Sorø Akademi, i 1862-65 var det Universitetets Festsal, hvor udsmykningen blev udført i en rig renæssancestil.

Hvorledes han fik tid til at gennemføre alle disse opgaver er ganske ubegribeligt, når man tænker på de mange andre dekorationsopgaver der sideløbende fulgte, her kan nævnes

bl.a. de mange udsmykningsopgaver i private ejendomme såvel i København som i provinsen.

Vestibulen på Københavns Universitet, fresker af Constantin Hansen og grotesker af Georg Hilker.

Så godt som overalt var det de antikke motiver, der enten direkte eller i en modificeret form, som renæssancen havde optaget og forarbejdet, lå til grund for kompositioner, hvor ikke så sjældent hans tro ven Constantin Hansen medvirkede.

Men ved alle deres fælles arbejder havde de den arbejdsdeling, at Hilker malede alle de dekorative indfatninger, dyr og fugle, blomsterranker og medaljoner m.m. - ja, faktisk alle groteskerne, og Constantin Hansen dekorerede, efter at have tænkt meget over hvilken historisk epoke, der skulle være i centrum, felterne med klassiske personmotiver, han

udførte også de mere enkle, men ikke mindre fremtrædende partier.

Hilker har efterladt sig et meget stort materiale af skitseforslag, der viser hans forslag til den dekorationskunst, som Constantin Hansen og han selv udførte til glæde for eftertiden.

Georg Hilker døde i januar 1875 som et menneske med en meget elskværdig personlighed, hos hvem værdig selvfølelse og sand beskedenhed var smukt forenet. Kort før sin død blev han i 1875 Ridder af Dannebrog. Han er begravet på Assistens Kirkegård.

Constantin Hansen døde marts 1880 på Frederiksberg som den sidste store repræsentant for klassicismen. Han var en af Danmarks virkelige store malere, der spændte over et meget stort område i sin kunstudøvelse. I sine sidste år led han af en tiltagende svækkelse af synet, hvilket bevirkede, at hans arbejder ofte blev af vekslende kvalitet. Der findes portrætter af Hilker malet af Christian Købke i 1837 på Statens Museum for Kunst, også Constantin Hansen malede et portræt i 1852. Det findes på Frederiksborgmuseet, ligeledes malede Otto Bache 1871 få år før Hilkers død et portræt, der findes på Charlottenborg. Også tegninger af Hilker findes, udført af Christian Købke i 1838-39 på Frederiksborgmuseet. Constantin Hansen har portrætteret Hilker som tilhører på det store maleri af den Grundlovgivende Rigsforsamling fra 1860-64. Begge kunstnere var både flittige og alsidige kunstnere, der afholdt mange udstillinger og udførte mange forskellige arbejder lige fra altertavler og portrætter til landskabsbilleder

og antikke motiver, og hvor særlig Constantin Hansens billeder fra Italien viser ham som en meget åndfuld fortolker af både den klassiske arkitektur, landskabsbilleder og scener fra dagliglivet, og han er helt sikkert den maler, bortset fra Nicolai Abildgaard (1743-1809), der har høstet det rigeste udbytte gennem fordybelsen i antikkens kunst.

Gyldenholm – havestue.

Pompejanske stuer

Selve udtrykket de "Pompejanske stuer" kendes i Danmark fra 1800-tallets begyndelse, men det var udsmykningen af Freunds bolig, som bevirkede, at denne interiørstil vandt den store udbredelse. Under Friends påvirkning

og efter den tyske kunstner Johan K. W. Zahns (1800-1871) værk om Pompeji (1828-29), hvori der findes mange tegninger af de dekorationer, der endnu kan ses her, begyndte Hilker i 1833 eller 1834, altså før han havde været i Italien, at dekorere sine første rum i Freunds bolig i Frederiksholms Kanal ud fra andres beskrivelser, og det var denne udsmykning, som bevirkede, at interiørstilen i årene, der fulgte, vandt stor udbredelse. Desværre er en stor part af Hilker og Constantin Hansens arbejder i dag gået til grunde eller er stærkt restaurerede, men deres arbejder viser stor fortrolighed med oldtidens og renæssancens ornamentik, og herudover tilførte de også den pompejanske stil en frisk dansk flora og fauna tegnet efter naturen.

Constantin Hansens fresker og Hilkers grotesker.
København Universitet.

Som kunstner interesserede Hilker sig fortrinsvis for Pompeji-dekorationerne, men dog blev hans interesse for renæssancens ornamentik i de senere år hans store hobby, men altid var det Pompejis "første stil", han var tro overfor. Han kunne variere og gentage det pompejanske farveskema med stort held og dygtighed hele sit produktive liv. Han var en uovertruffen mester i denne kunstneriske dekorationstil.

Ordforklaring:

Ad Usus Publicos = (latin) Usus = brug, nytte. Publicus = statslig, offentlig og folkeligt. Det er et dansk, kongelig fond, stiftet 1765 med henblik på støtte til kongelige embedsmænd og til kulturelle og samfundsøkonomiske opgaver. Fonden, der blev ophævet i 1842, fik især stor betydning gennem sine bidrag til kulturelle, litterære og videnskabelige formål, f.eks. til læreanstalter, biblioteker og samlinger, og ikke mindst gennem sine rejseunderstøttelser til bl.a. videnskabsmænd, forfattere, kunstnere og musikere.

Barok = (portug.) uregelmæssig, svulmende stilretning, der herskede i perioden 1600-1770.

Citadel = (ital.) lille by, mindre fæstningsværk.

Emulsion = blanding af to væsker, f.eks. fedt og vandholdige bestanddele.

Fresco = (ital.) oprindeligt blev fresker udført ved, at der blev malet på den våde puds, men der kunne også males på tørt puds, secco, hvis farverne indeholdt et bindemiddel, den største holdbarhed har fresker malet på den våde puds. Danske kalkmalerier er altid udført på tørt puds.

Gemmer = (latin) ædelsten – halvædelsten, især med udskårne figurer.

Grotesker = ornament skabt af renæssancens arkitekter og kunstnere på grundlag af antikke romerske udsmykninger.

Guldalder = benævnelsen ”guldalderkunstnere” er en almindelig benyttet betegnelse for den kulturperiode i Danmark, der omhandler dansk kunst fra 1800-tallets første halvdel.

Historicisme = (tysk) 1800-tallets kunst, som efterligner skiftende fortidige stilarter.

Krigskancelli = krigsministerium (betegnelsen afskaffet 1849).

Loggia = (ital.) buegang båret af søjler eller piller.

Pilaster = (latin) flad relief-gengivelse af en søjle på en mur eller væg, hvor dens funktion snarere er dekorativ end strukturel.

Pittura grottesca = (ital.) antik romersk maleri.

Pompejansk gul = gul farve, der varierede meget, lige fra grålig gul til fyldig brandgul.

Pompejansk rød = mellembrown – ildrød.

Secco = (ital.) tør – vægmaleri der udføres på puds, der allerede er tør, i modsætning til fresco hvor vægmaleriet udføres på våd puds, er mindre holdbar end fresco.

Senmiddelalderen = perioden fra år 1000 til renæssancen ca. år 1350.

Stanzer = (ital.) værelse/rum

Tempera = (latin) en emulsion anvendt til iblanding af farvepigmenter, almindeligvis fremstillet af æg, men mælk og andet kan bruges, blev især brugt af italienske malere fra 1300- og 1400-tallet.

Volontør = person, der arbejder gratis på et offentligt kontor eller i en institution for sin uddannelses skyld.

Vestibule = (latin – fransk) forgård, forhal.

Zahn, Johan K. W. = tysk kunsthistoriker og tegner (1800-71). Han illustrerede, til dels med farvetegninger, sine egne arbejder, blandt hvilke kan nævnes ”*Ornamente aller klassischen Kunstepochen*” og ”*Verzierungen aus dem gesamtgebiete der bildenden Kunst*”.

Litteratur:

”Weilbachs Kunstnerleksikon” I-III. Aschehoug Dansk Forlag. Kbh. 1947.

Wikipedia og Google.

”Danske slotte og herregårde” bd. 4. William Norvin. Hassing. Kbh. 1964.

”Trap Danmark” 5. udgave, bd. III. Sorø Amt. Red. Niels Nielsen, Peter Skautrup, Povl Engelseft. G.E.C.Gad. Kbh. 1954.

”En slægts historie” R.V. de Neergaard. Gunderslevholm. 2002.

”Dansk Biografisk Håndleksikon” I-II-III. Svend Dahl og P. Engellstoft. Gyldendal. Kbh 1920.

”Pompejanske Rumudsmykninger i 1800-tallet Danmark” Kirsten Nørregaard Pedersen. I-II-III. Rhodos. Kbh. 2011.

(Den sidstnævnte publikation er den mest udførlige og det smukkeste værk, der findes om den tids kunstneriske rumudsmykning).

Fuglebjerggård

af Hans Jørgen Heegaard

Fuglebjerggaard er en gammel sædegård/hovedgård, som bliver nævnt første gang allerede i 1390. Gården er med stor sandsynlighed opstået som så mange andre hovedgårde på det tidspunkt af vor landbrugshistorie på følgende måde: En enkelt af gårdene i det daværende landsbysamfund har erhvervet nogle af de eksisterende gårde og derved lagt kimen til en kommende sædegård/hovedgård.

Det samme skete på nogenlunde samme tid og måde for f.eks. godserne Gunderslevholm og Førlev, én af landsbyens gårde i datidens landsbysamfund opkøbte efterhånden resten af landsbyen og tilbage blev kun navnet på den forsvundne landsby, hvor dette navn går igen i godsets navn.

Det samme skete for Fuglebjerggård, men den voksede sig dog knap nok til samme størrelse som så mange andre hovedgårde/sædegårde fra den tidsperiode, dels på grund af, at gården i mange år af dens eksistens i den grad havde været en del af et større gods, og dels at går-

dens tilliggende ikke var tilstrækkeligt til at hævde dens rettigheder som sæde- eller hovedgård.

Fuglebjerggårds arealstørrelse ville sandsynligvis også have voldt store økonomiske problemer for ejeren, hvis der havde været en hensigt til at udvide det dyrkede areal.

Desværre er der ikke noget tilbage af de ældre bygninger, dog ville det måske være muligt at danne sig et bedre indtryk af gårdens bygninger, hvis der blev foretaget en undersøgelse af grunden.

For de nuværende bygningers vedkommende kan nævnes, at den nuværende hovedbygning er opført i 1857 ved arkitekten Henning Wolf. Denne bygning er i ét stokværk med høj kælder og et højt gennemgående midterparti i 2 stokværk, midterpartiet er udsmykket med en renæssanceforsiring omkring hoveddøren, indeholdende bl.a. det Neergaardske våben, tilsyneladende udført i sandsten.

Ligeledes er der påsat pilastre på hele bygningen, både til gård- og haveside, disse pilastre er støbt i beton og er med en ganske enkelt og smuk pompejansk udsmykning, der falder godt ind i billedet af den beskedne hovedbygning.

Hvorledes Fuglebjerggård har set ud tidligere vides ikke, der findes dog en enkelt beskrivelse fra 1755, der fortæller lidt om gården. Heri fortælles det, at borggården bestod af tre teglhængte fløje af murværk og bindingsværk, og

ladegården bestod ligeledes af tre længer, hvoraf dog kun laden havde murede tavl og tegltag. Den var altså som mange andre mindre betydende herregårde. Borggårdens hovedfløj mod syd var indrettet til beboelse, de to mindre sidefløje var derimod indrettet til køkken, bryggers, spisekammer o. lign. Alle husene var tydeligvis af ældre dato, men dog med nyere istandsættelse, for der fandtes både gammeldags blyindfattede vinduer og de mere moderne engelske, ligesom en del døre var "ordinære", medens andre var forsynet med hollandske beslag.

Ladegårdens bygninger var naturligvis også alle sammen med bindingsværk, undtaget laden, som var med klinede tavl og stråtag. Det hele var vurderet til 6.460 rdl., til sammenligning var alle Fuglebjerg bys gårde samtidig sat til i alt 5.240 rdl.

Der findes endnu på Fuglebjerggård den smukke indgangsportal over hoveddøren, hvor udsmykningen indeholder tydelige renaissance-elementer, ligesom der i 2 af stuerne findes nogle smukke og sjældne fajanceovne.

Sædegården havde oprindeligt navnet: Vedefuglebjerg, Vidfuglebjerg eller Wiittfugleberg, altså Skovfuglebjerg på nutidsdansk, ovenstående navne var for øvrigt i brug helt op til ca. 1450. I 1499 blev gården kaldt for Fuglebierrhegaardh.

Gården er en af de relativt få gamle herregårde, der den dag i dag ligger i rad og række med de øvrige gårde i landsbyen, og som lige indtil udskiftningen, bevarede det komplette

markfællesskab med dem. Det kom sig dels af, at det først da lykkedes gårdens ejere at komme i besiddelse af samtlige gårde i Fuglebjerg by, dels af at gården senere ikke var beboet af ejeren, men var bortforpagtet.

Udsnit af facade mod haven med de påsatte pilastre.

Der er heller ingen tegn på, at gården i de sidste par hundrede år har været adskilt fra omgivelserne med volde, ej heller med voldgrave.

Måske er Fuglebjerggård ældre end hidtil kendt, der kunne godt have været ejere, eller fæstere, før Dyre slægten kom til, altså navnløse, men frie bønder.

De mere håndfaste og kendte ejere er nedenævnte. Årstallene for denne række af ejere er

for nogle af personerne temmelig usikre, da kilderne ikke altid fortæller tilstrækkeligt og heller ikke angiver de mere eksakte årstal. Men de nævnte personer har dog alle i årenes løb været ejere eller forpagtere af Fuglebjerggård.

Derfor skal de viste årstal for de enkelte ejeres besiddelse ikke betragtes som helt nøjagtige, der er som skrevet i de fleste tilfælde en vis usikkerhed med hensyn til, hvornår de har overtaget gården, tidspunktet kunne være temmelig ”flydende”, derfor kan man konstatere, at det for nogle af Fuglebjerggårds ejere har været en vis overlapning tilstede.

Slægtsvåben:

Forskellen på de viste slægtsvåben har noget med alderen på våbnet at gøre.

Oprindelig skulle de ældste våben være enkle i deres opbygning, da det så var nemmere at identificere personen på afstand, hvilket har sin oprindelse i den komplette rustning, der skjulte personen.

Navnene indenfor den samme slægt ændrede sig, hvad våbnet ikke gjorde, derfor kunne man altid fastslå familien ud fra våbnet.

De ældste våbenskjolde er opstået omkring 1200, og mellem dette tidspunkt og middelalderens slutning anses våbenskjoldene for at være de mest enkle og smukkeste.

Efter middelalderen indtræffer der en forfaldstid, da der proppes mere og mere indhold ind i skjoldet, derfor er selve ideen med et identifikationsmærke efterhånden forsvundet,

man kan ikke mere på afstand identificere en person ud fra våbenmærke.

De viste våbenmærker viser tydeligt, hvorledes man i den senere tidsalder komplicerer våbenfremstillingen, så den oprindelige mening med et slægtsvåben går helt tabt.

Hoved- og sædegård:

En sædegård og en hovedgård er faktisk det samme, og det er de rettigheder, der er tillagt disse også. Siden middelalderen havde en gård status af sædegård, hvis den ejedes af en adelig person, der holdt hus der eller lod avl drive derfra.

Gårdens bygninger og dens tilliggende var ikke afgørende for dens sædegårdsstatus. Indtil 1660 var sædegårdens begreber og rettigheder uløseligt forbundet med adelige personer. Gården kunne principielt miste sine rettigheder, hvis den gik ud af adeligt eje, men det kan undertiden være vanskeligt at fastslå, hvornår en bestemt gård har mistet sine sædegårdsrettigheder.

Under begrebet sædegårdsrettigheder regnes fra middelalderen en række af såkaldte herligheder, som oprindeligt bestod af birkeret, fiskeret, forstrandsret, hals- og håndsret, jus patronatus, sigt- og sagefaldsret samt skovret. Men de vigtigste rettigheder var nok skattefrihed og tiendefrihed, der først faldt væk ved enevældens indførelse i 1648.

Der er ret beset ikke noget at sige til, at den første af slægten Dyre, der sidst i 1300-tallet købte Fuglebjerggård med de herligheder, der dermed fulgte med at besidde en sædegård.

Det var samme princip, der gjorde sig gældende ved de fleste af de oprettelser, der skete på samme tid af de i dag kendte godser, men det forhindrer ikke, at der kan have været andre ejere af gården (gårdene), før der daterbart skete en sammenlægning af eksisterende bøndergods i Fuglebjerg.

Ingen af hovedgårdens bygninger fra vurderingen i 1755 står tilbage i dag. Den nuværende hovedbygning er som skrevet fra 1857, og er nærmest at betragte som en større villa, og samtlige avlsbygninger, der var opført efter en brand i 1914, er alle af nyere dato.

Men gårdens placering er den samme.

Fuglebjerggård er beliggende som i middelalderen, nemlig i den sydlige udkant af Fuglebjerg by, og det uden at voldgrave og voldsystemer har adskilt den fra de omgivende bøndergårde, Fuglebjerggård er og har altid været en del af det lille samfund Fuglebjerg.

Fuglebjerggaards ejere:

De først kendte ejere af Fuglebjerggaard var brødrene Jens og Niels Knudsen Dyre, men der må før denne slægt have været nogle ældre ejere af gården, og det kunne måske have været én af de første og ældste af Dyreslægten, der bar navnet Knud Nielsen Dyre, født ca. 1330 og død ca. 1390, men udover navnet vides der ikke meget om ham, dog er der nævnt én enkelt søn med navnet Ture Knudsen Dyre født ca. 1360 og død ca. 1385. Der er meget stor sandsynlighed for at både Jens og Niels Knudsen Dyre også var børn af Knud Dyre.

Det er dog ret besynderligt, at slægten Dyre på Sjælland og i Jylland kaldte sig for både Skeel og Lunge, og hertil var der en magtfuld gren af slægten på Sjælland, der kaldte sig for Sosadel og Lunge!

Derimod er der ingen usikkerhed, når det gælder slægtskabet mellem slægten Dyre og slægten Lunge, de to grene er rundet af den samme rod, og begge slægter har været bosatte i Sydsjælland, hvor den første kendte af Lunge-slægten var Oluf Lunge, der er nævnt første gang 1268. Den sidste mand af denne slægt havde også navnet Oluf Lunge, han døde i 1473. En bror til Oluf Lunge, Tyge Lunge, havde en datter Kirsten Tygesdatter Lunge til Assenstrup, og hun var det sidste medlem af den gamle slægt Lunge, født ca. 1450. Hun giftede sig før 1479 med Vincent Iversen Dyre til Tirsbæk, hvorefter efterkommerne kaldte sig for Lunge.

Dette par var stamforældre til den yngre slægt Lunge.

Af andre fra slægten Lunge i Sydsjælland kan nævnes Anders Jacobsen Lunge (ca. 1362-1429), ridder til Skafterup, Gunderslevlille, Basnæs m.m. Det var ham, der havde opført en hovedgård i Gunderslevlille.

Lunge

Sosadel

Skeel

Dyre

Fuglebjerggårds ejerrække:

Et antal ukendte generationer før 1390.

Knud Nielsen Dyre: født ca. 1330 – død ca. 1390.

?

Børn:

Ture Knudsen Dyre, født ca. 1360 – død 1385

Jens Knudsen Dyre?

Niels Knudsen Dyre?

Jens Knudsen Dyre, væbner: 1390 – 1406.

Den først kendte ejer, kendt fra 1390. Navnet ”Fuglebjerg” er også navnet på et gammelt kongeligt len, der oprindeligt blev kaldt for Arløse bispelen. Bror til nedennævnte.

Niels Knudsen Dyre, væbner: 1395 – 1410

Broder til ovenstående, der også nævnes som ejer af sædegården i næsten samme periode, gården har sandsynligvis i denne periode været delt op i to dele.

Erik Nielsen Dyre: 1410 – 1423

Søn af Niels Knudsen Dyre var ejeren i denne periode.

Bror til Knud Nielsen Dyre. Brødrene har åbenbart ejet Fuglebjerggård i fællesskab.

Knud Nielsen Dyre: 1423 – ?

Også søn af Niels Knudsen Dyre, altså broder til Erik Nielsen Dyre, og han er den længstlevende af brødrene. Efter Knud Nielsen Dyre var død i 1452, driver enken gården videre, men giver i 1460 noget gods til Antvorskov Kloster til gengæld for, at hun selv og sønnen Niels Knudsen Dyre kan blive optaget i klosteret. Sønnen Niels Knudsen Dyre dør før moderen, han nævnes til Fuglebjerggård 1454, er formentlig død ca. 1460. Moderen Ingerd Billesdatter fortsætter på gården.

Niels Knudsen Dyre: ? - ?

Søn af ovenstående Knud Nielsen Dyre.

Ingerd Billesdatter, gift Dyre: 1452 – 1469

Hun var fra Hallelev gods og var af den gamle adelsslægt Bille. Efter hendes død blev der lidt rod med arveforholdene, da sønnen var død før moderen, og der var tilsyneladende ikke andre sønner, men dog nogle døtre. Hun var en dame med ben i næsen, gav mange penge ud både til andres sjælefred og ikke mindst til sin egen, hun indhentede bl.a. en bulle fra pavedømmet, der udtrykkeligt gav hende tilladelse til selv at vælge sin skriftefader.

Hun skænkede en gård for sjælemesser til Skovkloster, og en anden til Skt. Clara kloster i Roskilde også for afholdelse af sjælemesser,

og endelig gik hun på sine gamle dage selv i kloster i Antvorskov i 1469. Fuglebjerggård kom efter hende til den sjællandske landsdommer Anders Jensen Passov, som var Ingerd Billesdatters svoger, og dermed var slægten Dyre's ejerskab af Fuglebjerggård ovre.

Anders Jensen Passov: ca. 1470 – 1486

Arveforholdet faldt ud til fordel for Anders Jensen Passov, som udover at være landsdommer i Sjælland også var medlem af rigsrådet.

Axel Walkendorff: ca. 1486 – 1510

Anne Passov er datter af Anders Jensen Passov.

Hun overtager godset efter sin afdøde far, og hun bliver gift 1. gang med Axel Walkendorff skrev sig til Glorup gods.

Han dør imidlertid i 1510, og Anne Passow gifter sig derefter 2. gang med rigskansler Jørgen Marsvin til Lindved gods, som overtager Fuglebjerggård. Han dør i 1524, og Anne Passow dør selv først i 1528.

Jørgen Marsvin: 1510 – 1524

Anne Passows 2. ægteskab.

Efter Jørgen Marsvins død arver børnene fra begge ægteskaber Fuglebjerggård, men det bliver nedennævnte sønnesøn, der ender som enejer af Fuglebjerggård.

Lakune: 1524 - 1528

Det har ikke været muligt at finde en ejer af gården i disse ca. 4 år, men der er mulighed for at foregående og efterfølgende ejeres årstal skal betragtes som mere flydende, altså det kan være cirka årstal.

Erik Walkendorff: 1528 – 1605

I 1528 blev det sønnesønnerne af Erik Walkendorff, der ender som enejer af Fuglebjerggård, han er ganske vist gift, men får nogle børn, såkaldte "uægte børn" uden for ægteskabet, det var bl.a. Christian Eriksen til Erikstrup med 14 gårde, opkaldt efter faderen. Erik Walkendorff var oberstløjtnant, adlet 1616, han dør barnløs i 1643, og derfor bliver det brorsønnen Erik Herlufsen, der arver Erikstrup.

Erik Walkendorffs anden søn er Herluf Eriksen, og det bliver ham, der arver Fuglebjerggård.

Herluf Eriksen "Walkendorff": 1605 – 1620

Den anden søn af Erik Walkendorff, Herluf Eriksen, fører heller ikke Walkendorffernes slægtsvåben, da han var en af de "uægte" sønner, som Erik Walkendorff til Glorup gods avlede med en ufri kvinde. Faderen vedkender

sig dog alle sine "uægte" børn, og han sørgede godt for dem, bl.a. bliver de opdraget på adelig vis sammen med hans andre sønner. Herluf Eriksen havde muligvis i de første år, hvor han var i besiddelse af gården, en art forlening givet ham fra de "ægte" arvinger. Herluf Eriksen var gift med Johanne Andersdatter, de forærede Fuglebjerg Kirke en prædikestol i 1632. Hans og hustruens våben kan ses i Fuglebjerg Kirke.

Herluf Eriksen
Skjold: I hvidt (sølv) felt, en rød rose.
Hjelmtegn: Ingen hjelm, men en svævende ørnevinge.
Våbenskjoldet findes på prædikestol, gravsten og klokke.
Uægte søn af Erik Walken-

dorff, Fuglebjerggård.

Herluf Eriksens våbenskjold indeholder dele fra Walkendorffernes våbenskjold, nemlig den røde rose i det hvide felt, ligesom den svævende ørnevinge, der er brugt som hjelmtegn.

Christoffer Herlufsen "Walkendorff": 1620 – ca. 1625

Christoffer, som var søn Herluf Eriksen, studerede flere steder i europæiske lande. Han havde dog ikke megen glæde af sine studier i udlandet, da han blev dræbt i 30- års krigen i

Tyskland under sin tjeneste i oberst Ditlev Holcks regiment.

Erik Herlufsen "Walkendorff": 1625 – ca. 1670?

Erik var også søn af Herluf Eriksen, og han var som sin broder, Christoffer, krigsmand, og havde fra sin ungdom tjent kongen både i udlandet og her til lands indtil freden med Sverige. Med svenskernes indfald her i landet i midten af 1600-tallet var han blevet berøvet sine midler og formue. Det var derfor en sønnesøn af Erik Walkendorff, med navnet Henning Jørgensen Walkendorff, der overlader ham skødet på Fuglebjerggård i 1625.

Han var tilsyneladende gift med en borgerdatter fra Næstved, da han nemlig i 1668 arvede en forfalden gård i denne by, hvori han tog bolig. Interessen for Fuglebjerggård mistede han dog ikke, men erhvervede ved et mageskifte med kongen endnu to gårde i Fuglebjerg by. Da han ved matrikuleringen i 1662 indsendte sin jordebog over gården og dens gods, ejede han kun 4 gårde og 1 ødegård i byen foruden hovedgården.

Erik Herlufsen forærede kirken en lille klokke og en smuk alterkalk, der bærer hans navn og årstallet 1650.

Gårdens eget tilliggende var heller ikke imponerende, det var kun omkring 36½ tdr. htk., og ved landmålingsmatriklen i 1688 kun anslået til godt 17 tdr. htk.

I 1680'erne var gården bortforpagtet og havde da en besætning på 2 hopper, 2 plage, 1 føl, 10 køer, 1 kvie, 3 kalve, 12 får og 4 svin, det

kan ikke siges at være nogen imponerende bestand.

Herluf Eriksen den Yngre: ca. 1670
– ca. 1680

Han var muligvis en overgang en ganske kort periode herre til Fuglebjerggård efter faderens død, han førte endog Walkendorffernes våben i sit segl.

Niels Mund til Rønnebæksholm: ca.
1680 – 1698

Men nu gik Fuglebjerggård ud af Walkendorffernes slægt, den blev overtaget af oberst Niels Mund til Rønnebæksholm.

Hvornår han overtog godset er lidt uvist, men han sælger det igen i 1698. Det lykkedes for ham at beholde tiendefrihed for godset over for sognepræstens søgsmål, da gården ”*stedse som en fri adelig gård var bortskødet*”, men da han det følgende år bortskødede Fuglebjerggård, kaldte han den ikke en hovedgård, men en fri ejendomsgård med tilliggende bøndergods, hvor godsets areal var tæt på 225 tdr. htk., for en pris af 7.863 rdl., eller 35 rdl. pr. tdr. htk.

Niels Mund dør i 1723 og bliver begravet i Bramminge kirke.

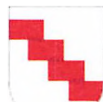
Karsten Jensen Helmerskov (Helverskov?):
1698 – 1701

Køberen var ”*en københavnsk kræmmer*”, Karsten Jensen Helmerskov (Helverskov), som tre år senere og for samme pris afhændede gård og gods, og som står skrevet: med sin hustru, Anne Marie Rafns samtykke

Matthias Numsen: 1701 – 1705

Gården blev overtaget af generalløjtnant Matthias von Numsen til Saltø gods. Heller ikke han beholdt gården længe. Han levede fra 1646 til 1731, og blev adlet i 1688.

Peter baron af Rodsteen: 1705 –
1706

Også han beholdt kun Fuglebjerggård i et års tid, gården var formentligt købt med håb om en fortjeneste.

Han var ejer af Marselisborg og Constantinsborg, han købte Fuglebjerg hovedgård med huse og med to gårde i Fuglebjerg by, og to huse i Ting-Jellinge.

Hector Gottfried Masius: 1706 - 1709
Året efter overgik Fuglebjerg hovedgård med samme tilliggende til Hector Gottfried Masius, en herremand af en ganske egen støbning. Han var født i Mecklenburg 1653 og døde på Ravnstrup gods ved Herlufmagle i 1709. Han blev begravet fra Gunderslev kirke.

Han var på opfordring kommet til København, hvor han snart efter blev udnævnt som teologisk professor ved Københavns Universitet, samt til hofprædikant.

Han var ortodoks lutheraner om en hals og bekæmpede ivrigt de reformerte. Han fordømte læren om, at folket var i besiddelse af den øverste myndighed, en lære, der nok kunne være farlig for en enevoldsmagt som den danske, og fik naturligvis med denne overbevisning en meget høj stjerne ved hoffet.

Med sine hustruer giftede han sig velstand til, og de tilgiftede formuer gav ham mulighed for at blive ejer af både Gunderslevholm, Ravnstrup, Førlev og Fuglebjerggård.

Hector Gottfried Masius var gift

1. gang med Birgitte Magdalene Engberg, der døde i 1694. Børn: Christian, født 1694 – død 1753.

2. gang blev han gift med Anna Cathrine Drøge, der døde 1705. Børn: Frederik, født 1696 – død 1728.

Efter Hector Gottfried Masius' død blev børnene i 1712 ophøjet i adelsstanden med det måske ikke alt for velklingende navn: von der Maase.

Christian Masius von der Maase:
1709 – 1721

Overtog Fuglebjerggaard ved faderens død i 1709. Christian var født 1694 og døde i 1753. Han blev justitsråd og ejer af Clausholm gods m.fl.

Han blev gift med Magdalene Susanne von Numsen (1694-1758) og havde en søn, der fik samme navn som faderen.

Johan Thomasøn Neergaard: 1721 – 1724

Det var sønnen Christian von der Maase, der i 1721 solgte Fuglebjerggård til forpagter på Førlevgård, Johan Thomasøn Neergaard. Han må ligeledes have overtaget nogle gårde i Fuglebjerg by, for der fulgte 11 gårde med hovedgården, da han i 1724 solgte Fuglebjerggård med gods.

Carl Adolph von Plessen: 1724 – 1758

Han er den mest kendte af besidderne, og da han en overgang havde været minister, havde han et stort ord at skulle have sagt. Han oprettede ikke mindre end 16 skoler for bøndernes børn, ”*hvorudi han vilde have den Ungdom, som Gud velsignede hans Godser med, undervist udi Guds frygt og evangelisk Lærdom*”. Under Carl Adolph von Plessens besiddelse kom Fuglebjerggård nu i en mere varig besiddelse. Som ugift ønskede han at bevare sine godser for slægten og oprettede derfor de *Plessenske Fideikommissgodser* til fordel for sin broder Ludvig von Plessens sønner og deres arvinger. Her tilfaldt Førlev, Fuglebjerggård og Fodbygård godser Christian Frederik von Plessen.

Christian Frederik von Plessen: 1758 – 1789

Han ejede Fuglebjerggård og alle de andre arvede godser indtil 1789, hvor han overdrog dem til broderen. Men i hans tid skete der dog, ikke mindst på Fuglebjerggård gods, store forandringer, som alle i første række skyldtes forpagteren Ludvig Johan Grandjean, som var søn af en skovrider fra Vemmetofte gods. Det var ham, som i en årrække havde fungeret som forvalter over de Plessenske godser, og han var også skyld i, at Fuglebjerggård blev bevaret som hovedgård. Godset havde nemlig, dengang det tilfaldt Christian Frederik, været i en meget dårlig stand, så han havde overvejet at nedlægge det. Men det havde Grandjean frarådet ham, og i 1773 fik han godset med hoveri, landgilde og tiende i forpagtning på livstid mod en årlig afgift, der svarede til husbondens indtægter ”i et af de lykkeligste år”.

Carl Adolph von Plessen: 1789 - 1795

Det var i 1789, Carl Adolph von Plessen til bl.a. Gunderslevholm overtog alle de Plessenske godser. I 1795 var det slut med den Plessenske æra, da han fik tilladelse til helt at afhænde fideikommissets godser. I årene, der fulgte, blev de Plessenske godser efterhånden overtaget af slægten Neergaard, men dog først efter nogle år med andre ejere.

Ludvig Johan Grandjean: 1795 – 1798

Ludvig Johan Grandjean var et fund, en overordentlig dygtig og stabil mand, langt den dygtigste af de personer, som igennem de

mange år havde drevet Fuglebjerggård. Han må have kendt den Plessenske familie fra Vemmetofte, hvor en del af den kongelige familie holdt hof, og hvor Carl Adolph von Plessen var hofchef for kong Frederik IV's (1699-1730) søskende prins Carl (1680-1729) og prinsesse Sophie Hedevig (1677-1735). Ludvig Johan Grandjean var født i 1745 i Vemmetofte som søn af skovrider Jochim Augustinius Grandjean, født 1714 – død 1785 og hustru Anne Helvig Høyer.

Ludvig Johan Grandjean døde i København i 1801 og blev begravet på Assistens Kirkegård. Han blev gift i 1774 i Glumsø Kirke med Anne Margrethe Beyer, der var født i 1749, datter af pastor Peder Grove Beyer i Glumsø, provst i Tybjerg Herred. Anne Margrethe Beyer døde 1819 i Slagelse.

Ludvig Johan Grandjean gennemførte den teologiske uddannelse, inden han flyttede til Fuglebjerggård, han var også administrator for det Plessenske Fideikommis, derudover ejede han Fortungården i København og et bryggeri. Han havde titel af kammerråd, og han var ligeledes landvæsenskommissær og i en periode desuden direktør for Gyldenholms godser.

Familien havde 7 børn, 3 døtre og 4 sønner, der alle er født på Fuglebjerggård.

Familien havde nogen tilknytning til egnen, da Ludvig Grandjeans farfar var født i Hyllested i 1688, og senere blev jæger og skovrider på enkedronning Charlotte Amalies godser på Stevns, hans far var født i Magleby i 1724, og blev senere skovrider på Vemmetofte gods.

Grandjean kom til Fuglebjerg i 1773, han havde da fået en kontrakt med Plessen-familien, der så godt som fuldstændig satte ham i ejers sted, ”*havde anvendt store Bekostninger, som kunne have været sparet, om blot Egennyttens havde været hans drivefjer*”. Han havde sat både bygninger og have i god stand og også ”*bekostet Opmåling og Hovedgårdsjordernes lovlige Udskiftning af det forhen iværende skadelige Fællesskab, hvorved de bekvemt ved Gaarden er samlede*”, samt sat stengærder og plantet levende hegn, taget nye jorder i drift og drænet andre, ”*og saaledes i mange Maader udvidet og forbedret Gårdens Avl*”. Endelig havde han ladet alle godsets bøndergårde udskifte og udbygget 12 nye huse med jordtilliggende. Bøndernes tilstand var således forbedret, at de næsten kunne svare, hvad de burde i fæste, og nu kun ønskede, ”*at de paa taalelige Vilkår kunne blive Arvefæster og for Hoveri befriede...*” Selvom Grandjean havde gjort alt for godset, som man nok kunne have ønsket alle godsbesiddere gjorde, så manglede man dog et enkelt område at få gennemført, nemlig hoveriets afløsning, hvilket Grandjean ikke var meget for, det kom først senere.

Grandjean var tilsyneladende villig til at ombytte sin forpagtning med et arvefæsteskode på Fuglebjerggård alene, men på grund af modstand fra en af von Plessens brødre lykkedes det først i 1795 at opnå kongelig konfirmation til dette, og Grandjean og hustru kunne nu sidde frit på gården med dens ca. 180 tdr. land i deres levetid, men allerede 3 år

efter i 1798 solgte Grandjean både Fuglebjerggård og Kastrupgård uden påviselig grund, sidstnævnte havde han erhvervet på samme måde som Fuglebjerggård, tillige med en bondegård i Fuglebjerg by.

Peder Rützov: 1798 – 1805

Det blev en afskediget kaptajn i artilleriet Peder Rützov, der nu kom til at sidde på gården. Det blev dog kun for en kort periode, før han solgte den videre.

Han bosatte sig derefter på Eskemosegård i Krummerup Sogn. I 1824 indgiver han forslag til opdyrkelse af den jyske hedejord. Forslaget blev dog henlagt.

Peter Johansen de Neergaard: 1805 – 1835

Det var oprindeligt en Neergaard, der havde solgt godset til v. Plessen, og det blev en Neergaard, der købte det igen, nemlig den senere etatsråd Peter Johansen de Neergaard, oldebarn af Johan Thomasøn Neergaard. Peter Johansen de Neergaard blev også kaldt ”gods-samlere”.

Slægten blev adlet i 1780.

Peter Johansen de Neergaard: 1835 – 1872

Det blev derefter hans søn, der havde samme navn som faderen, der arvede Fuglebjerggård, han havde dog i nogle ungdomsår været forpagter af gården.

Hovedgården havde nu ca. 18½ tdr. htk., foruden en skovskyl på ca. 2 tdr. htk., og der hørte 13 gårde og ca. 40 huse i Fuglebjerg by under godset foruden 11 gårde og 14 huse i Førslev, Bendslev, Haldagermagle, Kornerup og Brorup. Der var 8 af gårdene i Fuglebjerg, der stadig måtte yde hoveri til godset, ligesom de mange husmænd alle var arbejdspligtige til godset.

Jacob Edvard Petersen de Neergaard 1872 - 1925

Yngste barnebarn af Peter Johansen de Neergaard I. Ugift.

Student fra Herlufsholm, cand. jur. Foretog i 1880'erne en rejse til bl.a. Italien og Frankrig. Fuglebjerggård havde da et tilliggende på ca. 260 tdr. land.

Han var medlem af adskillige udvalg og bestyrelser, og det var ham, der genopførte avlsbygningerne efter en brand i 1914, og han byggede også portbygningen og theuset i haven.

Medarbejdere foran staldbygningen omkr. 1930'erne.

Wenzel Rudolf Flach de Neergaard: 1925 - 1947

I 1925 skete der en ganske revolutionerende ændring i hans og familiens liv. Det blev en brodersøns søn, der arvede Førslev og Fuglebjerggård efter den ugifte Edvard de Neergaard. Man siger, at arven faldt på et tørt sted, men han var vel nok den eneste mulige kandidat til arven, han løftede i hvert fald arven op til en succes, og det selv om han ikke var landbrugsuddannet. Han drev ejendommen ved hjælp af dygtige forvaltere, hvoraf kan nævnes Poul Schack, der i 1935 blev forpagter af Fuglebjerggård, og sidst blev gården drevet af den særdeles dygtige overforvalter på Førslev Poul Sømark.

Der var nu et tilliggende til Fuglebjerggård på 376 tdr. land i 1947, da han overlod gården til den næste besidder.

Holger Flach de Neergaard: 1947 - 1989

Han var en søn af den foregående ejer. Under besættelsens sidste fase var han medlem af den Danske Brigade i Sverige. Efter krigen blev han med en fin eksamen uddannet som maskiningeniør i 1950 og var en overgang ansat hos F. L. Smidth, herefter på Soyakagefabrikken, derefter direktør og indehaver af et ingeniørfirma. Han blev senere præsident for Den Dansk-Franske Handelsunion og har for sine fortjenester i den anledning modtaget 2 franske ordner.

André Holger Flach de Neergaard: 1989 – 2005

Han var søn af den foregående ejer. Blev som faderen også uddannet som ingeniør. Han er bosat i Frankrig.

Johan Nicolaj Flach de Neergaard: 2005 - 2005

Han var fætter til foregående, og ejede Førsløvgård. Han kom nu til som ejer af Fuglebjerggård, men han beholdt den kun ganske kort tid, da han afhændede gården allerede i 2005. Dog beholdt han det meste af jordtilliggendene i samdrift med Førsløv.

Andreas Hastrup. 2005 -

Straks efter at have overtaget Fuglebjerggård igangsatte den nye ejer en gennemgribende renovering af denne, både inden - og uden-dørs. Det samme skete for den tilliggende park og gårdspladsen.

Til gården hører der nu 36 hektar.

Den gamle Fuglebjerggård fremtræder nu, efter i mange år at have ligget her i Fuglebjerg som lidt misrøgtet, atter som en yderst velholdt fritliggende bygning med udsigt til marker og skov.

Forpagtere:

Fra 1919 til 1935 forpagtede Christian Bruun og Johanne Bruun Fabricius, Fuglebjerggård. I 1935 overtog familien Schack forpagtningen, og beholdt den i de næste to generationer, frem til perioden omkring 1988-89. I

denne periode havde Fuglebjerggård et tilliggende på ca. 400 tdr. land.

Herefter var hovedbygningen udlejet til bolig og fra 1993–2004 blev den anvendt til daghøjskole/arbejdsløshedsprojekt, hvorefter gården blev solgt til Andreas Hastrup i 2005.

Da Fuglebjerggård primært har været bolig for forpagteren eller forvalteren gennem alle disse år, har vedligeholdelsen og moderniseringen været begrænset. Den store autenticitet, hovedbygningen fremstår med i dag, kan med stor sandsynlighed tilskrives en manglende interesse fra ejerens side for at investere i bygningen.

Avlsgården brændte i 1914, og man opførte et nyt anlæg, hvoraf der i dag kun er forpagterboligen fra 1916 tilbage.

Den modernisering af hovedbygningen, den nuværende ejer Andreas Hastrup har ladet gennemføre er udført med en nænsom og hensyntagende hånd, og bygningen fremstår derfor i dag som både velholdt og godt gennemført.

Dyre-slægten:

De først kendte ejere af Fuglebjerggård var af uradelsslægten Dyre. Denne ældgamle vidt-forgrenede adelsslægt, hvis medlemmer hørte til den oprindelige danske adel, med bosatte medlemmer både i Jylland og på Sjælland.

1. generation:

Offe Dyre I

Han menes at være det først kendte medlem af denne slægt. Han deltog i slaget ved Lena i

1208, det vil sige at han må være født omkring 1175.

2. Generation:

N.N. Offesen Dyre I

Han var født omkring 1210.

3. generation:

Offe Dyre II søn af NN Offesen Dyre I. Han var født omkring 1240, og var Erik VI Menveds (1286-1319) kammermester, han var indblandet i drabet af Erik V Klipping (1259-1286).

4. generation:

Niels Offesen Dyre, søn af Offe Dyre II, han var født omkring 1270, gift med NN. Han kendes kun fra forsegling af dokumenter, men det vides dog, at han havde tre sønner, Jens, Niels og Knud Nielsen Dyre, hvor det i forbindelse med Fuglebjerggård er nr. 3, der er interessant.

Jens Nielsen Dyre, født omkring 1295, han kendes også kun fra forsegling af dokumenter.

Niels Nielsen Dyre.

Knud Nielsen Dyre.

5. generation:

Knud Nielsen Dyre, født omkring 1325, han kendes også kun i forbindelse med forsegling og godshandel. Han havde tre sønner, Jens, Niels og Tue, hvor det kun i forbindelse med Fuglebjerggård er søn nr. 1 og 2 i næste generation, der er interessant i denne forbindelse.

Jens Knudsen Dyre, væbner, født omkring 1350, han skrev sig til Wiittfugleberg, Antvorskov og Gerlev, kendt i årene omkring 1395 til 1406, han blev også kaldet Hans. *Niels Knudsen Dyre*, til Wiittfugleberg, nævnt imellem 1410 og 1440, gift med NN Eriksdatter Due. De havde også tre sønner, Erik, Knud og Jens Nielsen Dyre hvor det er nr. 1 og 2 der er interessant i denne forbindelse, da de begge var ejere af Fuglebjerggård.. *Ture Knudsen Dyre*, til Wiittfugleberg, død efter 1382. Han var tilsyneladende bosat i Eggeslevmagle og ejede gods i Hørby.

Efterfølgende brødre Erik og Knud Nielsen Dyre besad Fuglebjerggård i måske i fællesskab, eller måske var gården da opdelt.

6. generation:

Erik Nielsen Dyre til Wiittfugleberg, nævnt 1423, ellers vides der intet om ham.

Knud Nielsen Dyre, født omkring 1380, væbner til Fuglebjerggård, nævnt fra ca. 1390 og død ca. 1458, gift med Inger NN Bille, og han havde Jonstrup hovedgård i fæste. Han havde sønnen *Niels Knudsen Dyre*.

Jens Nielsen Dyre til Fuglebjerg, gift med Kirsten Sparre

6. generation:

Niels Knudsen Dyre til Fuglebjerg, søn af Knud Nielsen Dyre, født ca. 1420 og død ca. 1460, gift med Karen N.N. Han havde sønnen *Christian Nielsen Dyre*.

7. generation:

Christian Nielsen Dyre til Hjelmsø, født ca. 1460 og død 1525. Lensmand over Tryggevælde len, søn af Niels Knudsen Dyre, Gift 1. gang med Christine Basse til Drøsselbjerg, 2. gang med Christine Pedersdatter Fikkese. Han var far til to børn, Magdalena Christiansdatter Dyre, gift med Axel Clausen Rosenkrantz og en søn, *Peder Christiansen Dyre*.

8. generation:

Peder Christiansen Dyre til Hjelmsø og Sandbygård, Født ca. 1500. Lensmand over Tølløse. Han begik mened, og kongen overtog derfor hans godser, som han igen solgte i 1568. Peder Christiansen Dyre blev senere erklæret åndelig handicappet.

Ordforklaring:

Arvefæste = fæste som går til en fæsters efterkommere.

Autenticitet = (fransk) ægthed – pålidelighed.

Birkeret = en retskreds med særlige retsregler, udskilt fra herredets jurisdiktion, f.eks. for en hovedgård med tilliggende bøndergårde.

Blasonering = beskrivelse af våbenskjolde.

Brigadér = (ital.) oprindelig en officersgrad mellem major og oberst.

Fideikommis = stamhus – udeleligt familie gods på mindst 400 tønder hartkorn, må før 1919 ikke sælges.

Forsiringer = udsmykning – ornamentering.

Forstrandsret = ejerskab af strandgods.

Hals- og håndsret = ret til at rejse sager der kan ende med livs- eller legemsstraf.

Hartkorn = betyder ”hårdt korn”, dvs. rug eller byg. Det var et mål for en landejendoms skatteevne indtil skattereformen af 1903. Jo flere tønder land, der medgik til 1 tønde hartkorn, des dårligere var jorden. Også skovene blev målt i tønder skovskyld, efter hvor mange svin, de kunne føde.

Hovedgård = med samme rettigheder som en sædegård, men fra 1682 skulle en komplet hovedgård (sædegård) dog have et tilliggende på mindst 200 tdr. hartkorn.

Hoveri = gratis pligtarbejde som en fæster skal yde ejeren.

Jus Patronus = latin) ret til at besætte et præsteembede.

Kammerråd = Værdighedsgrad knyttet til bestemt stilling i samfundet og/eller bestemte samfundsgrupper. Titlen kunne erhverves efter ansøgning og mod betaling.

Landvæsenskommissær = befattede sig med landbrugets lovgivning – rådgiver.

Lena = beliggende mellem Vänerne og Vättern, her led de danske Sunesønner et nederlag, da de blandede sig i svenskernes kongevalg.

Pilastre = en flad relief-gengivelse af en søjle på mur eller væg, hvor dens funktion snarere er dekorativ end strukturel.

Ridder = 1. i middelalderen en mand der får et ridderslag af kongen, eller af én der allerede har fået dette. 2. person der har fået tildelt en orden (ridderkors).

Sigt og sagefaldsret = en af de gamle herligheder for sæde- og hovedgårde, herligheden var forbundet med hals- og håndsret over ty-

endet, altså et af ejerens personlige privilegier.

Stokværk = etage.

Sædegård = se under hovedgård.

Tavl = 1. felt i en bindingsværksvæg. 2. skak.

Ufri = træl, slave, tilhører en stand uden privilegier.

Væbner = grad indenfor riddervæsenet, en adelsmand i almindelighed, der ikke har modtaget ridderslaget og derfor ikke kunne kalde sig for ridder.

Kilder:

”Danske slotte og herregårde” William Norvin. Hassing. Kbh. 1964.

Wikipedia.

”Trap Danmark” 5. udgave, bd. III. Sorø Amt. Red. Niels Nielsen, Peter Skautrup, Povl Engelstoft. G.E.C.Gad. Kbh. 1954.

”Kirken og dens naboer” Erindringer fra en svunden tid. Skrevet af deltagerne i en studiekreds ”Kend din egn” 1997-98. Udgivet 1998.

”Gamle danske ovne” Gorm Benzon. Det Benzonske Forlag. 1980.

”Dansk kulturhistorisk Opslagsværk” I-II. Dansk Historisk Fællesforening. 1991.

”Traps Statistisk-Topografisk beskrivelse af Danmark” 1. udgave, bd. I, specielle del.

G.E.C. Gad. Kbh. 1858.

”En slægts historie” R. V. Neergaard. Gunderslevholm. 2002.

Lokalhistorisk Arkiv – Fuglebjerg.

Folketingsmænd

af Preben V. Andersen

I kælderen under det gamle bibliotek, Sandvedvej 22, havde Lokalhistorisk Arkiv til huse. Når man gik ned ad trappen til arkivet, hang der et billede på væggen ind til køkkenet af 6 folketingsmænd. Det er ifølge sedlen på billedet Lars Jensen, Arløse (1844-1928), Rasmus Nielsen, Brøderup (1851-1930), Martin Hansen, Skafterup (1869-1927), Carl Hansen, Holsteinsminde (1850-1935), Lars Andersen, Frenderup, og Julius Frandsen, Nørre Tvede (1859-1937).

Det vides ikke, hvem der har samlet mændene, men billedet er indleveret til arkivet af Lars Jensens søn, Christian Jensen, Storevængehus.

Bagerst fra venstre: Lars Jensen, Rasmus Nielsen og Martin Hansen. Forrest fra venstre: Carl Hansen, Rasmus Andersen og Julius Frandsen.

Under én af folketingsmændene står Lars Andersen, Frenderup. I vores research fandt vi frem til en dyrlæge ved navn Lars Andersen, han havde bare ikke været folketingsmand. Ved nærlæsning af en tekst bag på billedet stod der ikke Frenderup, men Tranderup, der ligger ved Skælskør. Derudover er der skrevet Lars Andersen, men det skal være Rasmus Andersen, hvad blandt andet sammenligning med et billede i Dansk Biografisk Håndleksikon (1920-1926) bekræfter.

Ved Grundlovens indførelse i 1849 blev Fuglebjerg valgsted for Sorø Amts 5te valgkreds, blandt andet på grund af byens beliggenhed, med stort set lige langt til fem købstæder. Der hørte 13 kommuner til 5. valgkreds. Fuglebjerg var afstemningssted helt frem til 1915, hvor man indførte afstemning i de enkelte kommuner.

Ved de første valg skete afstemningen ved håndsoprækning på en mark uden for byen, dernæst blev afstemningen flyttet ind på Torvet og senere med skriftlig afstemning ind på kroen. Selvom der blev stillet telte op på Torvet, måtte man også tage private boliger i brug på de store valgdage for at de op til 2-3.000 stemmeberettigede kunne komme til at sætte deres kryds.

Valgdagene var festlige! De mange mennesker lejrede sig på bedste vis og spiste og drak. Sært skulle man ikke være. Det kneb

blandt andet med toiletforholdene, og denne ulempe blev hurtigt mærkbar.

Senere opførtes de to forsamlingshuse, der gav mere kapacitet, begge opført i 1889, "Venstrehuset", i dag "Jæger Pub", Sandvedvej 15 og "Højrehuset", i dag Fuglebjerg Forsamlingshus, Lundevej 8. Det var en stor hjælp, at der nu også kunne spises i de to forsamlingshuse. For der skete meget andet på valgdagene, der blev handlet kreaturer, solgt korn og meget andet. Og øllet flød i stride strømme. Enhver kunne komme ædru til Fuglebjerg, men det kneb gevaldigt med at holde hovedet klart til hjemturen.

Adskillige kvinder havde nok at gøre med at passe på deres mænds konsumering af våde varer.

Carl Hansen, Holsteinsminde

Af de seks folketingsmænd på billedet har vi valgt i år at give en karakteristisk af Carl Hansen, Holsteinsminde, og Martin Hansen, Skafterup. Carl Hansen var Venstres folketingsmand i Præstø Amts 5. valgkreds, Vordingborg-kredsen, fra 16. juni 1903 til 20. maj 1913. Han blev født den 8. januar 1850 på Holsteinsminde som søn af rebslager Andreas Hermann Hansen og hustru Karen Jensdatter.

Det vil sige, at han blev født i et lille hus, der lå på vejen ned til Holsteinsminde, helt oppe ved Næstved-Fuglebjerg vejen. Her boede han hele sit liv, på nær det sidste halvandet år før sin død. Hans far var rebslager og fulgte Anders Stephansen i 1840 fra Fyrendal til Hjortholm (som gården hed, inden den blev omdøbt til Holsteinsminde).

Carl Hansen fortsatte i faderens håndværk, blev uddannet til rebslager og overtog faderens forretning i 1879 og ledede den til 1896. Carl Hansens interesser i de unge år strakte sig adskilligt ud over rebslagerbanen. Han tørstede efter kundskaber, og som det kvikke hoved han var, tilegnede han sig ved selvstudium et væld af viden, langt udover det gennemsnitlige. Det var forbavsende, hvad han ved selvstudium havde erhvervet sig, for eksempel på det naturvidenskabelige område, matematik, fysik og ikke mindst botanik. Han kendte vores hjemlige flora, både markens og havens, og bevægede sig på disse felter med en sikkerhed, som var beundringsværdig.

I sine unge år blev han elev på Hindholm Højskole hos forstander Nielsen, og da han havde sat bo for egen regning, kom der snart bud efter ham udefra som den velbegavede og oplyste mand, han var. Han blev medlem af Førsløv Sogneråd, var dets formand fra 1886 til 1892, blev derefter i 1892 medlem af Sorø Amtsråd, hvor han havde sæde i 18 år til 1910.

I 1896 blev han bestyrer af Præstø m. fl. Amters Brandforsikring, som han med dygtighed ledede indtil 1931.

Ved folketingsvalget i 1903 opstilledes han for Venstrereformpartiet i Vordingborg-kredsen og valgtes med 1162 stemmer. Han bevarede mandatet til 1913, da han faldt for Socialdemokraten pastor Dahl.

Han viste sig på Rigsdagen som en solid og saglig arbejdskraft. Han var ikke nogen fremtrædende politiker, men udførte en række vigtige ordførerhverv, således for forskellige lønningslove, 1909 for forsvarslovene og 1910-13 som finansudvalgets ordfører for justits- og forsvarsministerierne budgetter. Ved Venstrereformpartiets deling i 1909 fulgte han J.C. Christensen og var medlem af De 27's gruppe, indtil han ved Venstregruppernes sammenslutning i 1910 gik med over i partiet Venstre. Efter udtræden af Folketinget havde han forskellige tillidshverv, blandt andre som formand for biavlerforeningen, medlem af Landsoverskatterådet fra 1915 til 1924 og medlem af Hypotekbankens tilsynsråd.

Men foruden sit arbejde for sit hjem og sit land var der en anden sag, det lå ham varmt på sinde: Barnets sag. Carl Hansens navn sættes altid i forbindelse med Holsteinsminde. Her havde han levet hele sit liv, og det var ikke underligt, at han havde fået et stort hjerte for den gerning, der øves. Han blev formand for bestyrelsen for Holsteinsminde og Skovgården, og han glædede sig ved alle fremskridt, man opnåede i børnesagens tjeneste. Ved sit eksempel fik Carl Hansen betydning for mange, og netop i dette efterlader han en god arv. Han var en selvstændig og selvhjul-

pen mand, der gerne ud fra sin ædle selvhjælps følelse ville klare sig selv.

Han var formand for bestyrelsen for skolehjemmene fra 1909 til 1928. Fra 1917 til sin død medlem af og formand for Næstved Tidendes bestyrelse. I nekrologen fra Næstved Tidende hedder det "Ikke mindst i denne egenskab har vi lært Carl Hansen at kende og at sætte pris på hans mange gode egenskaber. Carl Hansen var den erfarne mand, som var god at gæste. Mange står i taknemlighedsgæld til ham, og mange vil mindes ham og højagte hans minde".

»Rebslagerhuset« (Hvem kan finde Hjulet?)

Efter hustruens død i 1933 flyttede han til Lille Næstved hos sin datter frøken Ingrid Hansen, hvor han døde den 13. marts 1935. Nekrologen fra Holsteinsminde ved forstander Ludvig Beck: "Han var født i 1850 under den første krigs sidste afsnit, og han var 20 år gammel, da Anders Stephansen døde. Født som han var i det lille hus oppe ved landevejen, hvor hans fader, den gamle rebslager, der fulgte med Stephansen fra Fuirendal til Hjortholm, havde sin rebslagerbane langs landevejen, og opdraget til at følge i faderens fodspor – baglæns og roligt, som faget kræver, me-

dens Holsteinsmindedreng drejede hjulet, der endnu hænger deroppe som et levende minde om gamle dage - kunne hans liv være levet i stilhed som så mange andres, om ikke hans fortrinlige åndsevner, hans klare blik for livets bedste værdier, som skaber det gode hjem, hans stærke vilje til at føre igennem, hvad han havde taget op, havde skabt tillid om ham, som efterhånden førte ham skridt for skridt frem mod en af de værdifuldeste stillinger, som en egn og et folk kan betro en mand; Folkerepræsentantens. En forunderlig modsætning mellem livet i de små lave stuer, som rummede hele hans tilværelse gennem 83 år, og så den sum af interesser, den rigdom af viden, den mylder af oplevelser, som han med utrolig hukommelse bevarede til det sidste og gerne delte med dem, der ville lytte dertil, - hvor går der dog meget bort af værdifulde oplevelser, når en mand med hans evner lukker sine øjne for sidste gang.

Vi husker ham aften efter aften i "Træstuen" på Holsteins Minde, øsende af sine erindringer ned gennem tiden, et næsten ustandseligt frisk kildevæld. Han var en personifikation af Holsteins Mindes historie, tungt at tænke på, at kilden er tørret ud. Tak skal han have fra os, som skal føre arven videre, for det eksempel for trofasthed, han gav. Han havde set så meget til mennesker, også til Holsteinsmindeforstandernes forskellighed, at han lærte mildhed og forståelse af, hvad han oplevede. Og det er noget, som vi, der har taget os den gerning på, nok kan trænge til og, om vi møder den, snart skal lære at være taknemlig for.

At Carl Hansen, Holsteinsminde var en kendt, respekteret og agtet mand langt udover sognets grænser, vidner hans begravelse fra Førsløv kirke om. I Næstved Tidende den 20. marts 1935 beskrives i et meget stort referat dels pastor Vermehren og dels folketingsmedlem Inger Gautier Schmits taler i kirken. Fru Gautier Schmit afløste Carl Hansen som formand for bestyrelsen Holsteinsminde og Skovgaarden.

"I går eftermiddags blev forhenværende folketingsmand og assurancebestyrer Carl Hansen Holsteinsminde, nu Lille Næstved, begravet fra den gamle sognekirke i Førsløv, hvor Carl Hansen var døbt og konfirmeret, og hvor han gennem de mange år søndag efter søndag havde sin faste plads, når kirkeklokkerne kaldte til gudstjeneste.

En stor kreds af venner fra egnen og langt videre var mødt i kirken. Endvidere medarbejdere og repræsentanter for de mange institutioner, som han havde eller havde haft Carl Hansen som leder eller medleder; det var jo i årenes løb mange, og alle vegne satte man pris på at have denne forstandige mand i sin midte.

Fra Folketingets Venstre fru Gautier Schmit, endvidere hele den tidligere bestyrelse for Præstø m. fl. Amters Brandforsikring, mange repræsentanter for Sjællands og Sydvestsjællands Folkekor. Repræsentanter for Sydsjællands Garderforening, Skolehjemmene Holsteinsminde og Skovgården.

Til båren var sendt et hav af kranse og blomsterdekorationer, blandt hvilke vi nævner:

Venstre på Rigsdagen, Venstre i Stege-Vordingborgkredsen, Skolehjemmene Holsteinsminde og Skovgården, Hindholm Realskole, Sydsjællands Garderforening, Møns Dagblad, A/S Næstved Tidende tekniske personale, A/S Næstved Tidendes redaktion og ekspedition og mange flere foreninger og institutioner. Ved båren talte sognepræst Vermeiren ud fra Pauli ord: Af Guds nåde er jeg det, jeg er, og Guds nåde imod mig har aldrig været forgæves. Således tog Paulus i ydmyghed mod den nåde, som er skænket os i Kristus Jesus. Det glemte Paulus ikke, han havde lært at elske den, som elskede os først. Han vidste, hvad det ville sige at gøre Herrens gerning.

Men også til os er hånden udstrakt; det kommer blot an på, om vi vil gribe den,. Lykkelig den, som tager imod den. Det skal vi huske, også når vi samles som her ved en bære, at Herrens nåde imod os ikke bliver forgæves, og denne nåde bliver tilbudt alle, både fattig og rig, både den med de ringe og den med de rige evner. Nu er vi samlet ved den gamle mands kiste, en mand, som var født her i sognet, og som levede så godt som al sin tid her på dette sted. Han var et villende menneske; han var aldrig bange for at ofre tid og kræfter og forfægte sin mening for en sag, som han anså for god. Han var i besiddelse af en vis myndighed, for han vidste, hvad han ville. Han arbejdede ikke blot udadtil, men også indadtil, for sit hjem, som han satte stor pris på. Han var en god mand for sit hjem, både i lyse og mørke tider.

Også her i kirken var han en stabil gæst, han havde sin bestemte plads, og han ville gerne bidrage sit til, at gudstjenesten blev så festlig som mulig.

Nu er han kaldt bort, og når man mindes ham, mindes man samtidig apostlen Johannes' ord: Lader os ikke elske hverandre med ord eller med tunge, men i gerning og sandhed. I, som blev tilbage, har gode minder om ham, minder, som I vil bevare."

Efter salmen "Hyggelig rolig" talte medlem af Folketinget, fru Gautier Schmit ud fra et gammelt ord om den forstandige og de retningslinjer, han følger. Hun mindedes Carl Hansen som den forstandige mand, der i al sin færd higede fremad og opad og afskyede alt det lave. Han levede, som der står i den kendte sang, et jævnt og muntert, virksomt liv på jord, og han levede omtrent hele sit liv i det lille hus derude ved landevejen, et rigt liv med

Carl Hansens gravsten på Førslev Kirkegård.

sin familie i det tilsyneladende så lille hus. Vi følte, når vi kom ind i dette hjem, at der slet ikke var små stuer, men højloftssale, hvor de mennesker, der boede her, levede et flittigt og stræbsomt liv, stræbte opad, og man "hvilte sig ved Fader-vor at lede"

Carl Hansen havde sat sig høje mål, og han nåede meget af det, vi mennesker betegner som høje mål, og som vi

har lov at stræbe imod uden at skulle betegnes som stræbere. Han kæmpede sin kamp som den dygtige mand, han var.

Efter indbydelse af børnene samledes en stor del af følget efter jordpåkastelsen på Holsteinsminde, i hvis mødesal der blev drukket kaffe, og hvor der fra forskellig side af venner og gamle medarbejdere blev talt gode minder om Carl Hansen og hans livsværk. Hans gravsted er bevaret på Førslev kirkegård.

Martin Hansen

Folketingsmand for Sorø Amts 5. valgkreds, Fuglebjerget, valgt af Venstre, fra 20. maj 1910 til 22. april 1918, og for Sorø Amts 2. valgkreds, Sorø, fra 22. april 1918 til 7. august 1927.

Martin Hansen

blev født den 28. oktober 1869 i Skafterup. Hans forældre var husmand Peter Hansen og Ane Kirstine Madsdatter.

Det var ofte meget små kår, disse husmandshjem levede under, og det var ingen undtagelse i Martin Hansens tilfælde. Allerede som 10-årige kom han ud at tjene, derfor blev skolegangen begrænset, men moderen var god til at hjælpe børnene med skolefagene.

Efter konfirmationen tjente han forskellige steder ved landbruget, som skik og brug var dengang. Han var allerede fra sin tidlige ungdom optaget af afholdssagen.

I 1893 kom han på Høng Højskole 23 år gammel. Han kom ofte i diskussion med de andre elever om afholdsbevægelsen, hvilket gjorde ham til en god debattør senere i livet. Han blev elev igen på skolen 29 år gammel. På skolen kunne man godt mærke, at han havde udviklet sig meget siden sidst – især hans interesse for samfundsspørgsmål og historie.

I 1901 blev han gift og overtog barndomshjemmet, som blev opbygget og drevet som et mønsterhusmandsbrug. Han var medlem af Folketinget fra 1910 til sin død i 1927. Det var en pludselig, og vel nærmest dramatisk død, han fik.

Søndag eftermiddag den 7. august 1927 holdt Martin Hansen et stærkt, personligt præget foredrag i Smakkebækgårds have i Hammer på Vordingborg-kanten, hvor han talte om afholdssagen, dens mål og midler, og som altid var der liv og farve over hans foredrag. Umiddelbart efter at han havde forladt talerstolen og taget plads på en bænk, sank han sammen, øjensynlig i et anfald af hjertekrampe, og kort tid efter udåndede han. Hustruen og døtrene var tilstedet ved mødet. Martin Hansen var ved sin død finansudvalgets formand.

Mandag den 8. august 1927 bragte Næstved Tidende nogle store artikler og nekrologer over ham. Da de giver et udmærket billede af

hans ikke mindst politiske liv, bringes de her i uddrag:

Næstved Tidende, den 8. august 1927:

”Med Martin Hansen har både hans land og hans hjemegn mistet en af sine gode sønner, en mand, der både kunne og ville noget dér, hvor han blev sat. Og hvad han fik held til kunne tåle at blive set på nært hold og i det klare dagslys. Han trådte ind i det offentlige liv som en personlighed, og han vedblev efter at være stillet på de mange fremskudte poster at stå som den udprægede personlighed, for hvem det var en samvittighedssag at gøre ret og skel til alle sider.

Martin Hansens hjem på Skafterup Mark – anno 2012.

I en tidlig alder blev Martin Hansen taget i brug i det offentlige liv. Hans udprægede interesse for kirken og kirkelige spørgsmål gjorde ham så godt som selvskreven til at være medlem af det første menighedsråd, som i

1904 valgtes for Fuirendal Sogn. På samme tid blev han medlem af Kvislemark-Fuirendal Sogneråd, og han hørte i de fem år, han havde sæde i rådet, til de medlemmer, der satte sig ind i sagerne. Han bestræbte sig bl.a. for at få gennemført skattelovene af 15. maj 1903 ude i kommunerne i en skikkelse, der svarede til hensigten.

Allerede på det tidspunkt røbede Martin Hansen fremtrædende anlæg for det skattetekniske, de anlæg, der senere under større forhold udfoldedes og gjorde Martin Hansen til en af vort lands mest erfarne mænd på det skattetekniske område.

Da Lars Jensen, Arløse, i 1909 ønskede at trække sig tilbage som Fuglebjergkredsens folketingsmand, og man skulle finde en afløser, blev der ved delegeretmødet i Hyllinge Gæstgiveri nævnt forskellige navne, deriblandt husmand Martin Hansen, Skafterup. Han var dengang ikke meget kendt udover sin egen kommune, men de, der kendte ham, var så nogenlunde sikker på, at der i ham var stof til en god rigsdagsmand. Han havde i et møde i Tornemark, ung, som han var, taget ordet og forsvaret Venstre over for folketingsmand Slengerik, der var mødt for at anbefale det radikale parti, og ved det friske gåpåmod, Martin Hansen da havde vist, havde han henvendt opmærksomheden på sig som et emne til Rigsdagen.

Ved delegeretmødet fik Martin Hansen langt de fleste stemmer og kåredes derefter som Venstres kandidat, og de år, som siden er gået, har til fulde godtgjort, at man tog ikke fejl.

Sit første store møde som kandidat havde Martin Hansen en tidlig forårsdag i 1910 i Hyllinge, hvor de politiske bølger gik højt, og hvor mænd som Anders Nielsen, Tapdrup, professor Ellinger og Ove Rode havde givet møde for at forfægte deres respektive politiske standpunkter, og fra dette møde lagde Martin Hansen ud i sin første valgkamp i den gamle Fuglebjergkreds.

I de 17 år, der er gået, siden Martin Hansen førte sin valgkamp over for mænd som S. Jensen, Hyldegård, og gårdejer Mehl, Horsens-egnen, havde han en politisk karriere, der lå noget udover det sædvanemæssige. Flittig og udrustet med en klar forstand kastede Martin Hansen sig ind i arbejdet på Rigsdagen, altid beskedent holdende sig i baggrunden, indtil andre fik øje på ham og drog ham frem, så han efterhånden kom frem i den politiske forgrundslinje. I særdeleshed i finansielle spørgsmål, skattesager, jordspørgsmålet og forsørgelseslovgivningen blev Martin Hansen en kapacitet, der regnedes med både i og uden for Rigsdagen.

I 1920 blev han medlem af Folketingets mest betydende udvalg, finansudvalget, og efter sidste valg finansudvalgets formand. I arbejdet for gennemførelsen af de sociale reformer var Martin Hansen en stærkt interesseret og indsigtfuld mand. Da læge Hegelund Lange i 1921 pludselig blev kaldt bort, var det Martin Hansen, som fik ledelsen af det udvalg, der var nedsat om aldersrenteloven. Under hans førerskab blev denne lov til, og det er ingen hemmelighed, at det også var Martin Hansen,

der skrev den alderslov, som gennemførtes i sommer.

Der er i løbet af de 17 år gennemført mange andre reformer, hvortil Martin Hansen bidrog med sin part. Aldrig færdig, men altid på vej, var et motto, som havde hans ubetingede tilslutning. Bestandig fremad i frihed, men under ansvar. Dette sidste glemte Martin Hansen aldrig at understrege.

Da Fuglebjergkredsen i 1918 nedlagdes, opstilledes Martin Hansen i Sorø-kredsen, hvor han valgtes og siden blev genvalgt med stort stemmetal. Her var han afholdt, og her vil han blive savnet”.

I et brev af 18. november 1911 til forstanderen på Høng Højskole skriver Martin Hansen om sine følelser ved at blive folketingsmand.

”Jeg havde aldrig drømt om at blive rigsdagsmand; det kom som lyn fra en klar himmel, og jeg tænker tit over, hvordan det egentlig gik til. Jeg havde mange og svære kampe med mig selv, inden jeg besluttede mig til at sige ja; thi jeg følte og føler endnu, at jeg mangler så uendelig meget i at være dygtig nok til at beklæde denne post. Men på den anden side kan det jo være, at der er et eller andet, som jeg skal have udrettet; det er i hvert fald med en ærlig vilje, at jeg har givet mig i lag med arbejdet; og så trøster jeg mig med, at en god vilje drager et stort læs. Det store politiske spørgsmål er valgretsspørgsmålet; det er her, at det store slag vil komme til at stå; der kan jo være forskel på taktikken

for at nå målet, men selve målet kan der ikke strides om. Lige og almindelig valgret er og må være en venstremands mål, med andre ord, grundlaget må være ens for alle”.

Det var en enormt stor begravelse på Fyrendal Kirkegård med statsminister Madsen-Mygdal i spidsen. Det må til dato have været den største begravelse på Fyrendals Kirkegård. Der var deltagere fra næsten alle egne af landet.

Næstved Tidende, den 12. august 1927: Folketingsmand Martin Hansens begravelse.

”Et overordentlig talrigt følge ledsagede Martin Hansen til graven. Som det var ventet, blev det en meget stor begravelse i eftermiddag, da folketingsmand Martin Hansen skulle stedes til hvile fra Fyrendal Kirke.

Allerede en halv time før det klokkeslæt, da højtideligheden skulle begynde, var kirken ganske fyldt og kl. halv to, da højtideligheden indleddes, stod der ude på kirkegården mange, som ikke kunne komme ind.

I det store følge var ministeriet repræsenteret ved stats- og landbrugsminister Th. Madsen-Mygdal, finansminister N. Neergaard, udenrigsminister Moltesen, forsvarsminister S. Brorsen og justitsminister Svenning Rytter. Derudover en hel del af Martin Hansens kollegaer fra Rigsdagen, blandt andre Folketingets formand H. P. Hansen, Slagelse, politimester Vagn Bro, grev Bent Holstein, Holsteinborg, og tidligere folketingsmedlem Carl Hansen, Holsteinsminde.

Den første del af højtideligheden foregik i kirken, således som familien havde ønsket det – det sted, hvor Martin Hansen havde søgt til både i sorg og i glæde”.

Højtideligheden i kirken indledtes med et præludium fra orgelet, hvorefter man sang B. S. Ingemanns ”Lyksalig, lyksalig hver sjæl, som har fred!” Tidligere sognepræst for Kvislemark-Fyrendal, pastor Balslev, Sorø talte. Han holdt en varm og gribende tale ud fra det gamle ord i visdommens bog: Et lykkeligt liv varer et vist antal dage, men et godt navn bliver evindeligt.

Pastor Balslev fortsatte: Det ligger nær for at gå ud fra dette gamle ord, når det er faldet i min vemodige, men skønne lod at tale her ved denne bære, og over et liv, som vi synes blev alt for tidligt afsluttet. Der er kun et skridt mellem døden og mig, siger et gammelt ord, som vi mindedes om forleden, da budskabet om Martin Hansens bratte død spredtes ud over landet.

For 12-13 år siden lærte jeg Martin Hansen at kende. Han var allerede dengang kaldt til større virksomhed, men hver gang han kom hjem og havde passeret sogneskillet, havde han en lykkelig følelse af at være hjemme.

Husmanden fra Skafterup, hans færd, liv og hans hjem blev en prædiken ud fra ordet: Guds frygt ved nøjsomhed er en stor vinding. Der var engang én, som havde sagt til præsten, at Martin Hansen var for god til at være rigsdagsmand. Det var en kvinde, der bemærkede dette, men hendes mand tyssede på hen-

de og tilføjede, at der er ingen, der var for gode til at indtage de pladser.

Når vi i dag tænker på, hvorledes Martin Hansen nåede frem, fra ploven til flere af de betydelige pladser i vort land, så husker vi ham, som han var. Han satte aldrig sin sjæl under sit arbejde. Det havde man et indtryk af ved at læse den tale, som blev hans sidste og hvori, som han understregede, at det gjaldt om at blive bedre menneske og at huske på de tre ord: Tak, bøn, og kærlighed. Det er det, der skaber tjenersind!

For Martin Hansen var politik dette at tjene og gøre gavn. Det stod for ham sådan, at der havde han de bedste betingelser for at tjene andre og gøre andre lykkelige.

Han bliver savnet af mange, og særlig vil han blive savnet i det hjem, der var et og alt og hans kæreste sted på jorden. Den lille plet havde han arvet fra fædrene, og her havde han sin familie, som han levede for, i et lykkeligt samliv. Han bragte meget med sig, når han kom ude fra, og modtog også meget i sit gode hjem, og derfor, når der ud fra det offentlige liv lyder en tak til Martin Hansen for, hvad han har været, så bør denne tak gå om ad hjemmet på Skafterup Mark. Han savnes, men selv i savnet skal vi ikke glemme, at for et Guds barn, der har levet sit liv i den tro, som han levede det, er der noget andet at finde, nemlig den Guds fred, der er sjælesolen, som aldrig går ned.

Pastor Balslev sluttede med en hjertelig bøn for Martin Hansens hustru og børn og for alle

og med ønsket om, at alle måtte stride den gode strid, indtil sejren er vundet”

Derefter blev sunget Brorsons salme: ”Den store hvide flok vi se”, hvorefter kisten af bestyrelsen for Venstrevælgerforeningen i Sorøkredsen, samt ministrene L. J. Moltesen og Svenning Rytter blev båret til graven. Foran gik 6 hvidklædte piger, strøende blomster på vejen mod graven, og foran blev alle fjerne båret. Efter at salmen ”Han, som har hjulpet hidindtil” var sunget, trådte statsminister Madsen-Mygdal frem foran kisten: ”Jeg ved, at alle vi, der er samlet her, hans venner og arbejdsfæller, er samlet i en fælles følelse af dyb sorg, men også en fælles følelse af taknemmelighed for alt, hvad Martin Hansen udrettede her i livet. Det gælder ikke blot hans arbejdsfæller, men alle, der kendte ham og hans liv og gerning. Madsen-Mygdal sluttede med en tak på Regeringens vegne”.

Derudover var der blandt andre taler ved graven af Afholdsforeningen, Venstrevælgerforeningen og lærer Laur. Jensen, Kvislemark. Afdødes broder, boelsmand N.P. Hansen, Nyrup, rettede en personlig tak til broderen, navnlig fordi han havde bevaret barndomshjemmet for slægten.

Salmeverset ”Så rejser vi til vort fædreland” blev sunget, og efter at pastor Balslev havde forrettet jordpåkastelsen, sang man ”Alt står i Guds fader hånd”. Sluttelig bragte N.P. Hansen en tak til det store følge.

Samme år, den 28. oktober, rejste taknemmelige vælgere i Fuglebjerg- og Sorøekredsen en mindesten på hjørnet af Sorøvej og Tværvej i Fuglebjerg med en portræt-medaljon og indskrift med følgende ordlyd:

*Husmand, Folketingsmand
Martin Hansen
1869-1927*

*Valgtes her første gang 20. maj 1910
Finansudvalgets formand fra 1926
På frihedens grund bygges folkets fremtid.
Taknemmelige vælgere i Fuglebjerg
og Sorøekredsen rejste dette minde.*

Der burde på stenen have stået Martin Hansens motto: "Aldrig færdig, men altid på vej"!

Når der såvel ved biografien af Carl Hansen, Holsteinsminde, som af Martin Hansen, Skafterup, er bragt de store referater fra Næstved Tidende, skyldes det, at det samtidig har været et ønske at vise, hvad en næravis dengang, for omkring 80 år siden, betød for lokalsamfundet. I dag må selv betydningsfulde kvinder og mænd i lokalsamfundet "nøjes" med en énspaltet nekrolog.

Kilder:

Næstved Tidende 8. august 1927.

Næstved Tidende 12. august 1927-

Næstved Tidende, 13. marts 1935

Næstved Tidende, 19. og 20. marts 1935

Hjort og Hind, Organ for Holsteins Minde-Samfundet, Nr. 4. april 1935, 2. årg.

Utrykte dokumenter i Hjortholm Kostskoles arkiv.

Fra smedelærling til fabrikant

ved Bertel Hansen.

Allerede tidligt i barndommen vidste Svend Møller, at han skulle være smed. I et rum oven på faderens fjerkræslagteri sad drengen og skilte gamle ure ad for at bruge materialerne til at bygge apparater, som kunne bevæge sig. Senere fik han et Mecano byggesæt, og så blev der bygget maskiner af forskellig slags. Der blev også tid til at lege ved Sejerø Bugten, hvor han sejlede rundt på isflagerne ved vintertide uden forældrenes viden. Faderen var uddannet smedesvend og havde arbejdet på herregården Birkendegård ved Kalundborg, men han oprettede og drev gennem en årrække et fjerkræslagteri i Høve i Odsherred. Efter syv år i den stråttækte skole og konfirmationen kom Svend i lære hos smeden i Hønsinge. Vinterdage var der koldt om morgenen i smedjen, så arbejdsdagen startede normalt med, at der skulle smedes søm - det gav varmen. Det blev afbrudt af mælkekuskenne, som skulle have broddet deres heste, så de

kunne stå fast på de glatte veje. Efter at have stået i lære et år kunne Svend sko heste, og det kan være et risikabelt job. En dag blev han trådt af en hest og brækkede stortåen. Han var dog ikke mere kvæstet, end han selv kunne cykle de 11 km til Nykøbing Sygehus. Her blev foden forbundet, og så kunne han cykle tilbage igen. Smeden mente ikke, at en brækket stortå var undskyldning for ikke at arbejde - så Svend genoptog arbejdet på værkstedet, iført kludesko. Lønnen var ellers ikke så høj - 50 kr. for det første år, 75 kr. for det andet år og 125 kr. for det tredje år. Hertil kom så 2 kr. om ugen i lomme penge fra faderen. Da der var halvandet år tilbage af Svends læretid, opgav forældrene fjerkræslagteriet og købte en smedje i Broby ved Sorø. Faderen gav smeden i Hønsinge valget mellem at beholde Svend i lære og forhøje hans løn til 5 kr. om

Svend Møller blev født den 11. oktober 1929 i Favrbø, Sørslev Sogn. Forældrene var smedesvend Carl Hannibal Møller og hustru Agnes Elisabeth Møller. Familien havde fem børn - fire drenge og en pige. Broderen Erik Møller, som Svend i 1962 gik i kompagniskab med, blev født den 14. januar 1938 i Høve, Asnæs Sogn. Det er en familie af smede - men noget kunne jo tyde på, at der har været en forfader, der har været møller. Oldefaderen skulle være kommet til Danmark fra Tyskland, og i denne forbindelse ændrede han sit efternavn Müller til Møller.

ugen, eller at afbryde læreforholdet for at finde en smedje i nærheden af det nye hjem, hvor han kunne gøre læretiden færdig. Smeden valgte at beholde Svend og forhøje lønnen.

Efter læretiden arbejdede Svend hos faderen i Broby Smedje, hvor der blandt andet blev fabrikeret plovskær. Der var ikke altid lige meget at lave i Broby Smedje, så indimellem arbejdede han på Karosserifabrikken i Sorø. Han blev gift med Sonja, de købte hus i Broby og fik børnene Kirsten og Carl Erik. Samarbejdet med faderen gik ikke altid lige let, og efter en halv snes år blev Svend ansat som underværkfører på Flemstofte Maskinfabrik, og familien fik bolig i fabrikkens "højhus" på Parkvej i Sandved. Men drømmen om at få sit eget og være selvstændig pressede på. De kiggede på huse, men problemet var hver gang, at der ikke var et ordentligt værksted. Pludselig blev ejendommen Langgade 74 i Sandved med beboelse og værksted, hvor der tidligere var produceret forskellige trævarer, f.eks. strygebrætter, til salg. Svend synes godt om værkstedsarealerne, og Sonja var rigtig godt tilfreds med beboelsen. Det lykkedes at få en fordelagtig handel i stand, og den 1. august 1961 sprang Svend ud som selvstændig smedemester. Det var ikke et almindeligt smedeværksted, hvor bønderne kom og fik repareret deres redskaber. I starten var det mest svejseopgaver, f.eks. luftledningsbeslag til telefonmasterne. Efter kort tid blev Svends lillebror Erik optaget i firmaet, som nu kom til at hedde Brdr. Møllers Maskinfabrik I/S.

*Brdr. Møller med ægtefæller. 1987.
Fra venstre Jane, Erik, Svend og Sonja Møller.*

Langt senere blev "I/S" erstattet med et "ApS". Erik var uddannet som maskinarbejder og havde sejlet på langfart som sådan i en periode. Da der ikke altid var arbejde nok på maskinfabrikken i Sandved, måtte Erik indimellem arbejde på maskinfabrikken HAKA i Fuglebjerg i dagtimerne og derefter hjælpe Svend om aftenen. De begyndte at fremstille specialværktøj af forskellig art - noget af det første var en porrevasker til gårdejer Bent Thomsen i Tornemark. Det at fremstille værktøj - ofte kun i et enkelt eksemplar - er ikke altid lige lønsomt. Det kan være svært at få dækket de mange timer, der går med at udvikle ting. Økonomien var anspændt i de første år, og råvarer blev kun leveret mod kontant betaling ved leveringen.

Sonja tog sig af de administrative opgaver i firmaet. Hun havde før giftermålet været i huset hos en direktør Barfod hos Burmeister & Wain. Svend pressede på for at få hende til at kontakte direktør Barfod for at få opgaver

som underleverandør til B&W. Det gjorde hun så, om end ikke med glæde. Barfod var nu heller ikke ubetinget hjælpsom, men henviste til en anden direktør i firmaet, og det resulterede i nogle småopgaver. Endelig kom den store ordre - B&W bad Svend Møller om at fremstille elevatorer til nogle russiske fryseskibe. Og nu blev der råd til at fylde værkstedet med de maskiner, som var nødvendige for en produktion. Efter elevatorerne bestilte B&W en større mængde luftkanaler til skibe. Det var lange emner, og tegningerne var så store, at de måtte bredes ud på gulvet for at få overblik over opgaven. B&W leverede råvarerne i form af meget store jernplader - 12 meter lange og 1,5 meter brede. Hvor stor en kran har I? blev der spurgt. Vi har skam ingen kran, svarede Svend, men vi skal nok få læsset af. En solid jernbjælke blev støbt i jorden og forsynet med et greb, som kunne holde fast i jernpladerne - så blev lastbilen med pladerne bakket hen mod pælen, grebet blev fastgjort til en del af pladerne, lastbilen kørte frem og pladerne blev trukket bagud og landede på jorden med et kæmpebrag. Og så fremdeles. Pladerne kunne ikke flyttes, så medarbejderne måtte i al slags vejr ligge udenfor og dele dem i mindre stykker med en skærebrænder. Firmaet begyndte for alvor produktionen af værktøjsmaskiner, da en lampeskærmsfabrikant fra Ørslev ved Skælskør ville have lavet en maskine, som kunne rette ståltråd fra ruller ud og bukke tråden til skelettet til en lampeskærm. Det kom til at fungere ganske udmærket. Til at begynde med blev der ikke lavet

egentlige arbejdstegninger. De var kun inde i Svends hoved, og når de skulle formidles videre til de ansatte, som efterhånden var kommet til, var det ofte med en kridttegning på gulvet i værkstedet. Har du forstået det? var ord, som ofte lød i værkstedet.

På et tidspunkt i begyndelsen af 1970'erne var produktionen temmelig alsidig og spredt på flere adresser i Sandved. I samarbejde med lokale lysfabrikker blev der fremstillet lysstager på adressen Langgade 30, hvor der også var lysfabrik. Og på adressen Langgade 1 blev der i kompagniskab med smedemester Verner Justesen fra Fuglebjerg fremstillet snitbakker (som bruges til at skære udvendigt gevind på bolte). Alt dette fik dog en ende. På en udstilling i Bella Centret udstillede Brdr. Møller en maskine, som var fremstillet til firmaet Laur. Knudsen, og som kunne samle el-kontakter. Under demonstrationen kom en kontakt i klemme i maskinen, og Svend tænkte, at den kunne han nok fjerne uden de store problemer. Men han fik en finger i klemme og måtte bede en af tilskuerne om at tage trykket af maskinen, så han kunne få fingeren ud. Svend måtte på sygehuset og have fingeren syet sammen. Politiet var hurtigt og mødte op på sygehuset og ville have at vide, hvem der var fabrikant til denne ulykkesmaskine. "Det er sgu mig", svarede Svend - og så blev der ikke mere ud af den sag. Men der kom også noget godt ud af udstillingen. Ingeniør Steen Jensen fra Foss Electric henvendte sig og spurgte, om man på maskinfabrikken kunne fremstille en maskine til at

udtage prøver af mælk - og det kom der faktisk en hel produktion ud af, endda med flere modeller.

Maskine til udtagning af mækeprøver. 1976.

Senere bestilte Foss Electric også maskiner, som kunne påvise eventuelle penicillinrester i mælk. Nu var produktionen blevet så kompliceret, at der måtte indgås aftaler med ingeniørfirmaer om udarbejdelse af projekter og tegningsmateriale. Nu var vejen ved at være banet til medicinindustrien, som endte med at blive firmaets største kunder, men mange andre specielle maskiner er blevet fremstillet på fabrikken i Langgade 74.

Arbejdsfordelingen mellem de to brødre var sådan, at Svend primært havde til opgave at skaffe ordrer til firmaet, mens Erik havde ansvaret for produktionen. Svend havde gjort flere forsøg på at få en fabrik i Nakskov som kunde. Fabrikken hed JOKA og fremstillede bl.a. bæreposer og lynlåsposer. Men han var blevet afvist ved døren. En dag kom der en

henvendelse fra fabrikken, som havde behov for hjælp. Den maskine, som satte håndtag på bæreposer, fungerede ikke helt efter hensigten. Håndtagene faldt ned. Det må kunne løses ved at montere en fjeder på den arm, som sætter håndtagene på, mente Svend. Ja, det er en god løsning - du må sende os en regning på den tid, du har brugt på sagen, sagde direktøren. Nej, svarede Svend, der kommer forhåbentlig en anden opgave hos jer. Det gjorde der også. Men det blev en sej nød at knække. Firmaet havde 7 maskiner, som fremstillede lynlåsposer. Hver maskine fremstillede 50 poser ad gangen, så stoppede den, og en medarbejder rullede poserne sammen, lagde en elastik om og lagde rullen ned i en kasse. Herefter startede medarbejderen maskinen igen. Opgaven var at sikre, at maskinerne kørte hele tiden. Allerede på vej hjem fra Nakskov mente Svend, at han havde en løsning. Han kontaktede ingeniørfirmaet og forklarede, hvordan maskinen skulle fungere. Ingeniørfirmaet lavede tegninger og Svend drog til Nakskov og præsenterede sit projekt. Men - Nej, det har vi prøvet, lød svaret. Det virker ikke. Så var der jo ikke andet at gøre end drage hjem og prøve igen - men Nej, det har vi prøvet - det virker ikke, lød svaret igen. Begge gange fik Svend en plausibel forklaring på, hvorfor det ikke virkede. Nu blev sagen lagt lidt til side, men et godt stykke tid efter dukkede løsningen op i Svend Møllers hoved. Der blev lavet tegninger og lavet en prøveopstilling på værkstedet i Sandved. Repræsentanter for JOKA mødte frem, og denne

gang var der gevinst. Jo, den maskine mente de nok kunne fungere - Lav en prototype til os! Og det endte med at blive en god ordre. Samarbejdet med Foss Electric og JOKA resulterede i, at maskinerne fra Sandved blev eksporteret til omkring 25 lande.

Der er blevet fremstillet mange forskellige værktøjsmaskiner på fabrikken i Sandved. For at nævne yderpunkterne - en trækævlaefkorter, som lige netop kunne kantes ud gennem fabriksporten, som det største - og komponenter til høreapparater eller dele til en pickup til en pladespiller som de mindste ting. Den blev i øvrigt udnævnt til verdens bedste pickup. På et tidspunkt fik firmaet en opgave med at rationalisere og automatisere en fabrik med 25 medarbejdere. Efter at denne opgave var løst, var der kun fire ansatte på fabrikken - men hvis rationaliseringen ikke var blevet gennemført, havde fabrikken måttet lukke. Den positive udlægning er, at fabrikken overlevede, og fire af medarbejderne fik lov at beholde deres arbejde.

Brdr. Møllers Maskinfabrik ApS blev aldrig noget stort firma. Der har ikke været mere end 20 medarbejdere på en gang, og der er i alt blevet uddannet 30 maskinarbejderlærlinge gennem årene.

I 1989 fyldte Svend Møller 60 år. Han havde for længst besluttet, at han ville gå på efterløn, når der blev mulighed for det. Firmaet blev overdraget til lillebror Erik Møller, som et par år efter fusionerede med firmaet Devicon fra Nordsjælland. Virksomheden blev samlet i Sandved under navnet Møller og De-

vicon. I 1998 blev Erik Møller købt ud af firmaet. Han døde i øvrigt få år efter. I 2003 købte Robert Bosch 51% af firmaet og i 2007 de resterende 49%. Virksomheden, der nu udelukkende fremstiller maskiner til medicin-vareindustrien, er flyttet over på den anden side af Langgade i nr. 43 - kernen er en tidligere mælkekondenseringsfabrik, men der er bygget flere store fabrikshaller til. Virksomheden beskæftiger i alt ca. 130 medarbejdere, og navnet lyder nu mere internationalt - Moeller & Devicon. Langgade 74 rummer i dag et autoværksted og brugtvognshandel.

Svend og Sonja Møller – 2011.

Men tilbage til Svend Møller, som har et meget aktivt otium. I villaen på Lærkevej i Fuglebjerg har han indrettet et lille værksted, hvor der i tidens løb er fremstillet et meget stort antal modeller af landbrugsredskaber fra 1700-tallet og frem til traktorenes tid i en målestok på nøjagtigt 1:5 - såvel hestetrukne som håndbetjente redskaber.

Redskaber til traktorer er der kun fremstillet ganske få af. En samling på 210 stykker er skænket til Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup, hvor de er udstillet. I entreen på Lærkevej er det første man får øje på en model af en arbejdsvogn og en svingplov fra plovfabrikken i Fraugde. Og i depotet bag værkstedet opbevarer han bl.a. modeller af håndværktøj, og han belærer gladelig den besøgende om, at en høtyv ikke, som vi troede, er en fork, som man bruger til at stikke hø op med - men en helt særlig krog, som man kan stikke ind midt i høstakken og trække strå ud med for at se, om høet er helt tørt og klar til at blive kørt ind. Derudover har han fremstillet trælegetøj i store mængder, som er sendt til børn i Ukraine og Rumænien. Og til museet i Slagelse er fremstillet modeller af værksteder og værktøj til en lang række håndværksfag.

Modeller af fine høvlbænke med tilhørende værktøj er fremstillet som julegaver til tømre i familien. Øverst på reolen troner en nøjagtig model af Skoleskibet Danmark - dog i noget mindre målestok end redskaberne. Mængden af modeller og den omhu, der tydeligvis er lagt for dagen, giver et fingerpeg, at der er lagt ufattelig mange arbejdstimer i det lille værksted.

Svend Møller er godt nok gået på pension - men han arbejder stadig! Nye projekter venter!

Denne artikel er blevet til efter en samtale med ægteparret Sonja og Svend Møller en dag i sommeren 2011 og notater udarbejdet af Sonja Møller samt under medvirken af Poul-Erik Pedersen, som har arbejdet på maskinfabrikken siden 1973. Faktaoplysninger fra Moeller & Devicons hjemmeside.

Historien om et billede

af Bertel Hansen

Da vi i 2010 arbejdede med biografien om Svend Dyhre Rasmussen, sad vi med et billede, som viste et gammelt, stråtækt husmandssted med to personer i forgrunden. En mand siddende på en vogn forspændt to små heste og en kvinde, stående ved siden af. Kunne det forestille det husmandssted i Lille Fuglede, hvor Svend Dyhre Rasmussen boede med sine bedsteforældre, fra han var ca. 7 år, til han kom ud og tjene bønder som 16 årig? I så fald ville det være nærliggende at tro, at manden på vognen var hans morfader Jens Peter August Rasmussen og kvinden ved siden af hans moster Kamilla. Ud fra dette kunne man slutte, at billedet er fra engang i 1920'erne. Men - problemet var bare, at vi hverken havde bevis eller rimelig sandsynlighed for, at billedet forestillede barndomshjemmet. Huset er for længst revet ned. Derfor blev billedet ikke bragt i biografien.

Ved noget af en tilfældighed blev gåden løst. En af medforfatterne til biografien gjorde mig i 2011 opmærksom på, at der på websiden www.gaardmaler.dk fandtes en liste over gårdmalere og deres billeder. På denne liste var blandt andet opført:

"Rasmussen, Svend Dyhre – Husmandssted ved Tissø 1948."

Det kunne jo være, at dette billede forestillede barndomshjemmet! Jeg kontaktede lederen af

det projekt, der udgiver websiden, og som har base på Vendsyssel Historiske Museum i Hjørring. Det gav meget hurtigt resultat. Jeg modtog allerede dagen efter et foto af billedet af husmandsstedet ved Tissø vedlagt et brev fra Hanne Rasmussen, født Larsen – den sidste pige i rækken hos Svend Dyhre Rasmussen. Der var ingen tvivl. Det var den samme ejendom som på fotografiet – maleriet er endda uden tvivl malet efter fotografiet, blot er personer, heste og vogn og en brændestak udeladt.

Og brevet fra Hanne – et brev af 8. januar 1992 til museumsinspektør Svend Nielsen - indeholdt det endelige bevis. Hanne gør rede for de af Dyhre Rasmussens malerier, som hun ejer, og skriver bl.a.

"Det sidste er af barndomshjemmet. Der er lige lidt blomster og græs foran huset, som faktisk fylder hele billedet. Bagpå er en hel lille historie.

Dette er mit barndomshjem i Lille Fuglede, Løve Herred, Holbæk Amt. Dette hus er for længst revet ned. Det lå mellem Store Fuglede og Lille Fuglede, dog nærmest Lille Fuglede – vel ca. 100 til 150 meter fra Lille Fuglede mod Store Fuglede. Huset tilhørte dengang gdr. Hans Chr. Hansen, hos hvem vi boede til leje. Vi kom dertil om ved 1916 og boede der til 1940. Malt efter foto i 1948. SV.DY.RS."

Hanne oplyser, at billedet måler 48 x 35 cm.

Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899

Fra Fuglebjerg til København og Sverige 1842-45

af Knud Danielsen (fortsat fra Årsskrift 2011)

I sine breve til *Stephansens* nævnte *Erik Bøgh* ofte en "Fanny", som bidrog til hans glæde ved at komme på Holsteinsminde og lyste op i hans trivielle tilværelse. Han omtaler hende ikke i sine trykte erindringer eller andre steder. Hun er ikke tidligere blevet identificeret.

HVEM VAR "MIN LILLE FANNY"?

Stephansen udfyldte selv folketællingslisten for Førslev Sogn vedrørende Holsteinsmindes beboere d. 1. februar 1845. Listen starter med ham og fru *Dorothea*. Derefter følger ugifte "Huusjomfru *Laurette Sørensen*" og to ugifte kvinder med stillingen "Jomfru, uden Næringsvei", nemlig 40-årige *Pauline Pagh*, født i Helsingør, og 22-årige *Fanny Krieger* fra København! Jomfru *Pauline Pagh* blev d. 6.11.1848 43 år gammel i Førslev Kirke gift med 40-årige forpagter *Julius Georg Leopold Sebelin* "ifølge Kongebrev af 3. november"; forlovere var *Stephansen* og jfr. *Sørensen*.

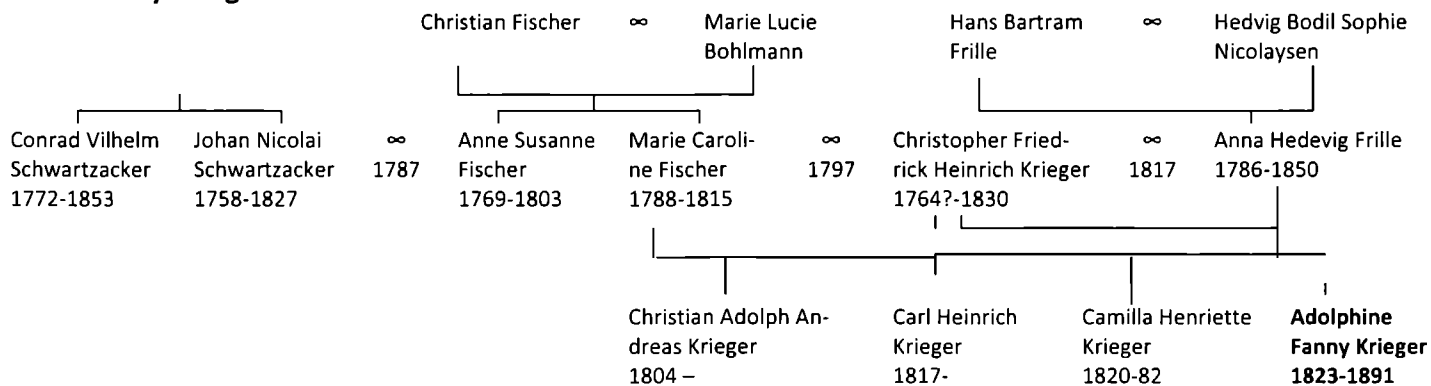
Så gik jagten i kirkebøgerne på en *Fanny Krieger*, født i København i 1823 eller 1824. Det var en omfattende jagt i de 60 kirkesogne i København med ligeså mange gnidrede gotiske præste-håndskrifter; men ingen afslørede en "Fanny Krieger". Heller ikke søgning i stamtavler over de store *Krieger*-familier gav resultat. Endelig gav søgning i The Church of Jesus

Christ of Latter-Day Saints et spor: 15. okt. 1824 blev en *Adolphine Fanny Krieger* døbt i den tyske Sankt Petri Kirke i København! At "Fanny" var og blev hendes kaldenavn for livet støttes af, at hun på dødsattesten i 1891 benævnes *Fanny Adolphine f. Krieger*. Sankt Petri Kirkes kirkebog kunne derefter oplyse fødselsdagen: den 1. dec.1823 - og forældrene: *Christopher Friedrick Heinrich Krieger*, Batailionschirurg, og *Anna Hedevig geb. Frille*.

Og hvem var så det?

C.F.H. Krieger blev født ca.1764 i Mecklenburg, tog kirurg-eksamen og kom til København i 1787. Han blev skibskirurg i flåden 1789-94 og var i vestindisk-guineisk fart 1794-97, fik dansk indfødsret 1797 og var kirurg i Guinea 2.8.1797 til 2.10.1802, da han blev kompagnikirurg i Kongens Livkorps til sin død. I 1809 blev han belønnet med traktørstillingen i "Lundehuset" ved Emdrup og beholdt denne til 1828. Han døde i København 3.2.1830. Han blev 22.9.1797 - ved afrejsen til Guinea - i Sankt Petri Kirke i København gift med *Marie Caroline Fischer*, f. 3.12.1788 i København som datter af nålemager *Christian Fischer* og *Marie Lucie Bohlmann*. De fik - efter hjemkomsten fra Guinea - 8.1.1804 sønnen *Christian Adolph Andreas*, døbt 1. marts i Sankt Petri

Fanny Kriegers stamtavle

Kirke - faddere var "1,2 die Eltern, 3 Jfr. Schwartzacker, 4 Hr. L.Schwartzacker, 5 L. Wolf, 6 Hr. P.Töning, Naturforscher".

Moderen *Maries* søster *Anne Susanne Fischer* (1769-1803) blev 20.5.1787 gift med *Johan Nicolai Schwartzacker*, f. 22.9.1758 i Hamburg, hvor han kom i lære; han kom til København i 1779 og i kondition her hos barber *Wunder*, i 1781 i kondition i Berlin, atter i København hos kirurg *J.F.Reinhardt* 1782-85, blev kompagnikirurg i 1785 og 15.9.1788 amtskirurg i København, hvor han døde 14.12.1827. Han var i 1797 sammen med nålemageren forlover for svigerinden *Marie*. - Hans yngre bror *Conrad Vilhelm Schwartzacker*, f. 1772 i Hamburg, blev også i 1797 skibskirurg og kirurg i Guinea 1799-1805, i 1807 kompagnikirurg og 1815 amanuensis hos broderen amtskirurgen. Den 6.1.1826 fik han bevilling som barber i København, hvor han døde i 1853.

Efter *Maries* død 7.10.1815 blev *C.F.H. Krieger* 24.4.1817 i Gentofte gift med 31-årige Jomf. *Anna Hedevig Frille* af Kjøbenhavn, døbt 21.1.1787 i København, datter af styrmand *Hans Bartram Frille* og *Hedvig Bodil Sophie Nicolaysen*. Forlovere var en bogtrykker og en fuldmægtig fra København. Brylluppet stod hjemme i "Lundehuset" efter kgl. bevilling af 22.april. De fik, medens de drev "Lundehuset", 15.2.1817 sønnen *Carl Heinrich Krieger*, som blev døbt 16.5.1817 i Sct.Petri kirke, 18.10.1820 datteren *Camilla Henriette Krieger*, døbt 27.4.1821, (hun kom til Rønne på Bornholm som skuespillerinde og blev gift med købmand *Laurits Georg Westh* og døde 13.10.1882) og endelig 1.12.1823 *Adolphine Fanny Krieger*, døbt i Sankt.Petri Kirke 15.10.1824, faddere: Die Eltern, Lundehaus. Fannys far *C.F.H. Krieger* døde 1830, hendes mor *Anna Hedevig* døde 16.12.1850.

FANNYS FØDEHJEM "LUNDEHUSET" VED EMDRUP SØ

Fannys opvækst i traktørstedet "Lundehuset" forklarer nok, at hun var en velkommen og erfaren hjælp for fru *Gørtzen* på Fuglebjerg kro. "Lundehuset" ved Emdrup sø var en kendt og gammel beboelse. I 1300-tallet blev Rosbækken, der løb ud i Øresund, opstemmet ved Emdrup til en vandmølle- og fiskesø ved vejen fra hovedstaden nordpå. Ved anlægget af fæstningsgravene, søerne, udenfor Københavns volde i 1523 fik disse vand fra den højtliggende Emdrup sø. I 1570erne blev Kongevejen til Frederiksborg anlagt over mølledæmningen, og fra 1578 blev København forsynet med drikkevand, ført fra søen gennem lukkede ledningsrør - udborede træstammer - til 3 offentlige, 15 meter under Emdrup søs niveau liggende springbrønde (på Gammeltorv, Amagertorv og Købmagergade) samt til slottet, og senere mod betaling til adelens gårde - indtil 1859!

I 1617 opførtes til en kongelig opsynsmand "Lundehuset, det nye Vagthus ved Emdrup Sø" ved slusen øst for kongens vej. Slusemanden, vejmanden, bromanden og fiskeren (1629-37) *Adam Nielsen* var også Fuglefænger, deraf tilnavnet "Fuglefængerhuset". Omkring 1700 blev det populært for velstående københavnere at rejse på landet om sommeren. De rige folk byggede og boede på et landsted eller en lystgård, jævne folk besøgte - i kane om vinteren, men især med hestevogn om sommeren - kortvarigt traktørstederne, f.eks "Lundehuset", som fik "Privilegium til Tracteurhold, Gjæstgiveri

og Krohold". Også kongelige selskaber gjorde sig jævnlig den fornøjelse at besøge "Lundehuskroen", hvis bygninger i 1703 blev fornyet. På *Fannys* tid bestod den af "tvende Stuehuse, det ene to Etager, det andet een Etage høit, begge opførte deels af Grundmuur, deels af Muur og Bindingsværk, en Bygning af 2 Etagers Højde, opført af Muur og Bindingsværk og indrettet til Gjæsteværelser, en Rejsestald og et Udhuus, ligeledes opførte af Muur og Bindingsværk; alle Bygningerne, den sidstnævnte undtagen, ere teglhængte."

Fannys fødehjem fik, to år før *Kriegers* i 1809 tog bolig her, en trist plads i Danmarkshistorien. Den 2.8.1807 ankom den britiske flåde til Øresund og indledte en blokade af Sjælland. Englands ultimatum 6.8. om alliance med England eller krig blev 13.8. afvist. Den 16.8. gik en britisk hær i land ved Vedbæk og rykkede frem mod København, og Danmark svarede med krigserklæring. Dagen efter besatte englænderne "Lundehuset" til general-hovedkvarter for 2 generaler, 6 fløi-adjutanter og 10 officerer, samt deres 2000 engelske soldater. Den 23.8.1807 kom "en Brigadegeneral, en General-Adjutant, en Capitain som Overkirurg og 3 Feldtskjærere som skulde indrette Feldthospital". Indendørs blev alt udstyr brugt og misbrugt eller stjålet, lagre og forråd af mad og dyrefoder tømtes, dyr slagtedes, træer fældedes til faskiner, på vejen larmede vogne forbi med soldater, matroser, ammunition, kanoner, kugler, bomber, brænde, murbrækkere - og kroen blev omringet af telte, gravede skanser, bunker

af døde, begravelser og krigsfanger. Vandrerne blev ødelagt, man levede i kanontorden og under trusler, og havde udsigt over bombardementerne og brandene i hovedstaden. "I Nat bleve saa mange Arme og Been afskaarne at et heelt Kompagnie kunde have været mættet med en Sylte af deres egne Landsmænd!" Den 29.8. led det danske landeværn nederlag ved Køge, 2.9. startede det britiske bombardement af København; fra "Lundehuset" kunne man følge, hvorledes store dele af byen brændte; 1600 borgere døde, og 7.9. kapitulerede Danmark betingelsesløst og mistede 20.10. hele landets flåde. Af ødelæggelserne på "Lundehuset" blev intet som lovet betalt eller erstattet, men skaderne var dog afhjulpet, da *Kriegers* overtog det.

HVORFOR VAR FANNY PÅ HOLSTEINSMINDE?

Hvornår var hun kommet? Hvor længe blev hun? Hvad foretog hun sig? Hvordan kunne hun også være medhjælper på kroen? Hvilken forbindelse havde hun til *Bøghs* ven *Rudmose* i Tybjerglille?

Det er stadig ubesvarede spørgsmål. Folketællingslisten 1845 giver kun de negative svar, at hun ikke var ansat som tjenestepige og ikke optaget som elev eller lærling. Hun var ikke på Fyrendal-instituttet i 1840 eller på Holsteinsminde i 1850, og hun betegnedes ikke som plejedatter hos de barnløse *Stephansens* - som senere *Laura* ("*Lucie*") *Stallknecht*, som i februar 1863 blev gift med *Chr. Nielsen*, fra

1870-79 forstander på Holsteinsminde, og *Mathilde Schilling* (1838-1910, datter af handelsrejsende *Hildebert Schilling* og hustru), som i maj 1869 blev gift med *Leopold Budde*, fra 1879-97 forstander på Holsteinsminde. Ifølge *Bøghs* afskedsbrev d.22.9.1844 betales der et "kontingent" for *Fannys* ophold på Holsteinsminde. Den 21.6.1844 omtaler han, at *Fanny* havde betænkt at aflægge et par dages "Afskedsbesøg paa Holsteinsminde", men hun synes at være blevet der et årstid; det sidste, vi hører til *Fanny* her, er i fru *Stephansens* brev den 28.10.1845 til *Stephansen*, p.t. i København: "Jeg maa atter idag sende en Dreng til Nestved, fordi der er komet et Brev til Jfr. *Krieger* angaaende hendes Reise, og jeg kan ei andet end lade disse Ord følge med til min Engel, for at Du kan vide at jeg tænker altid paa Dig, og beder Gud om selv at hjælpe Dig tilrette med alle Ting."

I Udkast til Grundbestemmelser for Opdragelsesanstalten på Holsteinsminde står der: "Uden Directionens Samtykke tillades det ikke Personer, som ikke hører til Stiftelsens Personale, at have Ophold eller blive givne Kost paa Stiftelsen."

Et påfaldende sammentræf af højtstående officerer i flåden i 1840'erne med efternavnene *Krieger* og *Stephansen*, som må have kendt hinanden (f.eks. de samtidige kontreadmiraler *Hans Stephansen* og *A. Krieger* har ikke givet nogen forklaring, ligesom intet i Holsteinsmindes regnskaber tyder på, at man til gengæld

for hendes ophold har modtaget en særlig hjælp eller støtte fra en *Kriegerfamilie*.

FUGLEBJERGS LÆRERBOLIGS RESTAURERING 1844

Den 20.2.1844 godkendte Cancelliet, at *Neergaards* vedligeholdelsespligt af skolen erstattedes af en påligning af 20 Rbd årligt i 10 år, hvorefter skolen forblev skoledistriktets ejendom. I foråret 1843 anså man en total ombygning af huset til 579 Rbd for nødvendig og påbegyndte arbejdet uden endelig tilladelse. Sogneforstanderskabets plan om at dække udgifterne dels ved en extraordinær ligning for 1843 af 1 Rbd. pr. tdr. hartkorn eller 188 Rbd., dels ved en årlig ligning af 50 Rbd. i 8 år blev godkendt af Cancelliet, men skulle have været godkendt forinden byggeriet!

Mere debat om sagen gav "Kammerherren, hans Højærværdigheds" protest den 16.3.1844 imod, at ekstraskatterne var pålignet Fuglebjerg skoledistrikt alene og ikke den samlede Fuglebjerg-Krummerup kommune, men den var forgåves, da sognene ifølge skoleplanen af 1824 udgjorde 2 særskilte skolekommuner.

SNESLEV SKOLE 1844

Den 19.3.1844 kom der brev fra Det Kongelige Danske Cancellie, ministeriet, til Skoledirectionen for Øster og Vester Flakkebjerg Herreder, godsejer Neergaard:

"Hr. Kammerherren har med Erklæring af 15de f. Md. - hvori indberettes, at da Skoledirection-

erne i Sorø Amt vare blevne opmærksomme paa, at Skolecommissionerne ikke i behørig Tid erhvervede Udpantningsordrer for Skoleforsømmelses-Mulcter, blev det Vedkommende tilkjendegivet, at Mulcterne burde opkræves, saasnaart de vare dicterede og Restancelisterne indsendes til Udpantningsapprobation inden 2 Maaneder efter, at Mulcterne vare dicterede, - indsendt et Andragende fra den Befuldmægtigede for Skolepatronen i Førsløv Sogn, Forvalter Tidemand, hvori han anker over, at Hr. Kammerherren har nægtet at meddele en hos Dem den 14. November f.A. begjært Ordre til Udpantning af nogle for Skoleforsømmelser i Førsløv Sogn i Juni, Juli og August f.Aa. dicterede Mulcter til Beløb 1 Rbd 48 S. og paalagt de Vedkommende, ved hvis Forsømmelse Listen ei i behørig Tid var indsendt at tilsvare Skolekassen beløbet med privat Regres til de Skyldige.

I Anledning heraf har Cancelliet Dags Dato tilskrevet Hr. Kammerherren, at det ligger i Hensigten af de for Skoleforsømmelser foreskrevne Mulcter, at disse uopholdelig bør indfordres, at der, forsaavidt de ei godvillig erlægges, strax erhverves Autorisation til deres Inddrivelse ved Udpantning, og at denne uden videre Henstand bør requireres hos Fogden og at saaledes Førsløv Sogneforstanderskab har været aldeles ubeføiet til at lade Mulcterne paa-løbe i 3 Maaneder førend Udpantningsordren er bleven forlangt, hvilket endda først er skeet efter atter 2 Maaneders Forløb; men at de omhandlede Mulcter imidlertid for denne Gang kunne bortfalde."

Det tyder på, at Førlevgodsejeren har haft ondt af de fattige Sneslevbørnefamilier.

Provsten omtalte tidligere *Bøgh* i Sneesløv som en af "de middelmaadige Lærere, men der er intet at udsætte på hans Flid og Forhold". Den 18.9.1844 var han mere kritisk: "Religion og Sang god, Læsning ringere især for Drengene. Kun 7 Læsebøger til 25 børn, flere ere ikke endnu skaffede efter min sidste Bemærkning, Skriftlæsning og Geographie upaaklageligt. Læsning på Tabellerne maadelig. Skolestuen for lille - Tabellerne i daarlig stand. Ind. Underv. Journal bør efter min sidste Bemærkning anføres hvad Læreren daglig gennemgaaer med børnene i Religion. Gymnastik-apparaturer ikke i orden."

Og Lemvigh fik også en kommentar: "Krummerup Sognepræsten Hr. Lemvigh er en mindre begavet Mand, og i sine practiske Embedsforhold synes det ogsaa undertiden at mangle ham paa den fornødne Conduite. Imidlertid passer han sit Embeds Forretninger ordentligt og lever ulasteligt."

BØGH, STEPHANSENS OG KIERKEGAARD

Mens *Bøgh* i begyndelsen af sin Fuglebjergtid var forfalden til "den sorte Lyrik", blev han grebet af stor interesse for åndrigheden i *Søren Kierkegaards* geniale skrifter. "Jeg følte en naiv Beundring for Søren Kierkegaards "Credo quia absurdum", der taalte ethvert Angreb. Maaske

var det dog kun min Forbavselse over, at den store Tænkere havde kunnet slaa sig til Ro ved Paradoxet, der pyntede den syge Mand med Glorien, men vist er det, at hans Skrifter paa den Tid bidrog meget til mine Forsøg paa at gøre ligesaa". Han stirrede sig blind på *Kierkegaards* svage sider og var ikke så meget psykolog, at han lærte at forstå dette meget sammensatte menneske; men senere mistede han troen på oprigtigheden af hans inderlighed og ændrede sit syn på ham totalt. Hans karakteristik af *Kierkegaard* i Folkets Avis i 1870 lød: "Han er fuldstændig hjertegold, hans Hjerne har ganske opslugt hans Hjerter, han er en forkvaklet Egoist, der kun ønsker at bedrage..."

Den 9.2.1844 sendte *Bøgh* en pakke til Holsteinsminde, hvor også *Stephansens* var *Kierkegaard*-interesserede:

"Her har De kjære Madame Stephansen! den Bog, der er læst af saa Faa og seet af saa Mange. Diapsalmata (skrevet af *Bøgh* med græske bogstaver!) og Forfærers Dagbog vil jeg udmærke Dem som det jeg har fundet bedst. Vekxeldriften vilde dog maaskee endog - for Navnets Skyld om ej for Andet - kunne interessere Hr. Stephansen!

Deres ærbødige og hengivne Erik Bøgh"

De har sikkert haft mange interessante samtaler om *Kierkegaard*, skønt "man kunde slet ikke tale med Stephansen om Kristendom, da han er ivrig Søren Kierkegaardsk, og det er i mine Øjne baade et slet og farligt Standpunkt." Han var en af *Dorotheas* yndlingsforfattere:

"Det var denne Overbevisningens Inderlighed, som tit faar sit skønneste Udtryk i hans Skrifter, der særlig tiltalte hende, vel ogsaa hans Billedrigdom og ejendommelige Skrivemaade, som i meget lignede hendes egen; men hun var langt fra at være en af de Daarer, der, uden at forstaa Manden, har forelsket sig i hans sære Paastande. Man fik ret et Begreb om hendes Aands-overlegenhed, naar hun, som undertiden hændtes, traf sammen med aandelige dagdrivere, der leve af at løbe om med andres Tanker, uden selv at have fordøjet dem, og Falsknere, som sælge deres eget Messing for andres ægte Guld, de kom aldrig til hende mere end een Gang.... Det var hendes gennemtrængende Forstand, der da som oftest gav sig størst Vidnesbyrd; men den, der saa hende staa som en Trøstens Engel hos den bedrøvede eller en lidendes haarde Sygeleje og hørte hende med Troens Inderlighed bede et Fadervor sikkert og fast vil forstaa at hun var som en Lysalf for alle der havde Del i hendes Kærlighed".

"DEN INTELLIGENTE FEIEKOST" OG "EPISTELEN"

Sidst i 1850'erne blev *Bøgh* medarbejder ved avisen "Dagbladet" og overtog i 1860 redaktionen af den nylig oprettede "Folkets Avis" med 3.000 abonnenter; i løbet af få år gjorde han den til landets mest udbredte dagblad med 18.000 abonnenter, væsentligt i kraft af hans faste kronikker "Dit og Dat", hvor han indtil 1877 behandlede alle tidens aktuelle spørgsmål på sin vittige og satiriske måde. Men allerede i

Fuglebjerg-tiden eksperimenterede han også med denne form for skribentvirksomhed.

På den tid var det ikke ualmindeligt, at man inden for familie- eller vennekredse udvekslede nyheder ved rundsendelse af en håndskrevet "avis". I hans egen fjerne familie hos præsten i Gamtofte, *Nicolai Seidelin Bøgh*, afspejledes det muntre liv i præstegården således i den såkaldte "Gamtofte Avis", et blad eller en dagbog for familien, forfattet og illustreret af børnene og venner, som besøgte dem i ferierne; brødrene *William* og *Oscar Bloch* havde ofte været gæster og har deltaget i redaktionen af bladet. Et enkelt eksemplar af "Gamtofte Avis" findes endnu i familiens eje.

På lignende måde skrev "*Gamle Nielsen*" (*Anton Nielsens* far og *Erik Bøghs* fars for-gænger i Sneslev) og lærerkammeraterne *Sønderup* i Fuglebjerg og *Kristian Pedersen* i Gimlinge "Vers paa Omgang":

Hver tredje Uge skulde hver af os skrive et større Digt i en Bog, indrettet til det samme. Naar vi saa var samlet hos en af Lavget, skulde Forfatteren læse det sidste Digt. Det blev da bedømt, just ikke meget skaansomt, af de to andre og der blev saa en Mængde Stof til Samtale. Digtene var gjerne morsomme Smaahistorier, sat paa Vers i Wessels Manér, eller ogsaa særdeles rørende Kjærlighedsdigte... Vi var dog saa kloge, at vi vidste, at vore Frembringelser dueede ikke til at komme frem for Offentligheden; derimod var de netop gode nok til at more og underholde vor lille Kreds".

Dr. 33.

EPISTELEN

2m 6 Mi.

et periodisk Blad af poetisk, prosaisk, theologisk, filosofisk, medicinsk, juridisk, æsthetisk, politisk, oconomisk, artistisk og charevarestisk Indhold.

*redigeret af
Erik Bøgh*

Avishovedet på "Epistelen" "Nr. 33 den 16de Mai - et periodisk Blad af poetisk, prosaisk, theologisk, filosofisk, medicinsk, juridisk, æsthetisk, politisk, oconomisk, artistisk og charevarestisk Indhold, redigeret af Erik Bøgh.

Fra daglig avislæsning og fra huslærertiden på Farumgaard havde *Bøgh* fået lidt indsigt i redaktion, også af illustrerede underholdningsblade; han mødte her *Georg Carstensen*, der selv - allerede før sin tid som elev på Herlufsholm - havde redigeret et drengeblad og fra 1839-41 udgav salonbladet "Portefeullen" og dets fortsættelser "Figaro" 1841-42 og "Ny Portefeulle" 1842-44 med et blandet, let og broget indhold med kritik fra den politiske opposition. De mere konservative synspunkter forfægtedes i tidsskriftpressen af *J.L. Heiberg*, f.eks. i hans tidsskrift "Intelligensblade" (1842-44), som *Carstensen* fulgte op med "Nye Intelligensblade" og *A.M. Goldschmidt* med det anti-Heibergske og anti-Kierkegaardske politisk-satiriske og besk-ironiske ugeblad "Corsaren" 1840-46, som både *Bøgh* og *Stephansens* læste:

"Velædle Madame Stephansen paa Holsteinsminde....

3. Som den nyeste Nyhed maa jeg fortælle Dem at man beskylder Overlæge Jakobsen .. for at have foranlediget Thorvaldsens Død (24.3.1844) ... 4. at Corsaren denne Gang indeholder en udmærket Crittik over Udstillingen hvori jeg ved Lejlighed skal deelagtiggjøre Corsarens Velyndere paa Holstensminde. Deres hengivne Erik Bøgh"

De kendte vel *Goldschmidt*, der på grund af sit jødiske hjem - faderen var brygger i Næstved - følte sig ensom og bitter, ligesom *Bøgh* især først i 1842. Han udgav - allerede som 17årig - fra 1837 "Nestved Ugeblad eller Præstø Amts Tidende", fra 1839 "Sjællandsposten eller Nestved og Callundborg Ugeblad" med litterært, lokalt og underholdende stof.

Vel nok inspireret af disse informations- og underholdningsblade kaldte *Bøgh* sin ene håndskrevne "avis" "Den intelligente Feiekost", en anden "Epistelen", og han havde hele tiden for

Det kommer den ud af Drogens Fæ-
 værdi.
 (Kvættke af Værelserne).

I den lille Bøj Tingeljer (som var det for
 i den Indbyggere til indvælt Det have
 været "næste Tingeljer") Præd i Aars 1844
 en mand ved Dign ved Navn Dogn
 den Indvælt, (der hans B. Formand Dogn
 i den Tingeljer havde resigneret for et Aars
 Ommelede Præd sin ongang i sinde at
 rejse bort en Søndag og for at forhindre
 indvælt Ubehagelighed for resten af
 af hans Præd ved at konstituerede hans
 i det Med en anden Kirkepræd den
 rigtigere en en mættede sige, men
 indvælt mættede end en tætte sig, så
 var og sige Præden en Mættede stille
 (et onget mættede et Ort i det for Mæ-
 det) og mættede to Mættede
 for Søndag til mættede på Holsten mættede
 til at sige Eboralme - Tillymnings-
 bogen sagde han mig på det Indvælt
 bord, og for den Tætt (var B.) Ordet til
 at indvælt Præden op. Al var så
 ledet i det men en. Al var formælt
 Mættede vrigte Præden at id
 mættede en indvælt Indvælt. - Kir-
 mættede roste men Søndag mættede
 at mættede. Dign fandt at en Dogn
 liggende med på Bordet var indvælt
 den og gjemte den indvælt, og Tætt
 til indvælt at det mættede Hætt med
 op. I den Præden mættede, følgerlig
 de han det slet indvælt. I den Mættede
 al, så at mættede sige ud af Hætt
 den i et for Hætt med at blive

"Det var den 10. Mai 1844.

Avis side fra "Epistelen".

unge om Al, der mættede sige, indvælt
 indvælt den mættede Præden for
 den mættede Tætt midt under Lægen
 at sige det for mættede.

Nu give Al meget godt til Mættede en
 og Dign mættede sige. - Præden besteg den
 Præden, men det mættede opdaget da
 at Tillymningsbogen er borte, sige at
 indvælt og indvælt Kirkepræden at sige
 Hætt.

mættede en af mættede for Al den
 mættede indvælt sige. - Al at sige sige
 mættede den mættede Al at mættede, den
 Præden mættede den fra Al, for mættede
 Al. - Det Dign sin at mættede at den
 blev indvælt det Hætt for den. Ky-
 et og den Dign indvælt Al, så mættede
 mættede 101 indvælt.

Det kommer den ud af Drogens Fæ-
 værdi !!!

Den intelligente Feiekost,

Abonnementpræis 8 s. pr. Uge. Hver Formiddag med Undt. af Søndag udgaaer et No. Bladets Contour i Sidefløien Nr. 4 aabner Form. fra 11-5.

2den Ugegang.

Tirsdag d. 3die August.

No. 7.

Avishoved til "Den Intelligente Feiekost. Abonnementspræis 8 s. pr. Uge. Hver Formiddag med Undt. af Søndag udgaaer et No. Bladets Contour i Sidefløien Nr. 4 aabner Form. fra 11-5. 2den Ugegang Tirsdag d. 3die August No. 7."

øje - nu som resten af livet - især også at skulle være morsom. Dette krav affødte senere en anekdote om ham selv: Folkevittigheden ville vide, at når han allerede som yngre måtte ty til at gå med paryk, så kom det sig af, at han ved skrivebordet i sin kamp for at hitte på flest mulige - ofte tvivlsomme - morsomme indfald havde plukket alle sine hår af hovedet!

Selv omtalte han ikke sine håndskrevne blade i sine erindringer, endsig hvem de var tiltænkt som underholdning. Men i et brev fra Sverige til fru Stephansen i 1846 skrev han: "Det er nu over 2 - ja maaske 3 Maaneder siden jeg afsendte et Brev eller rettere sagt et Paquet som jeg havde tilladt mig at adressere til Dem. Det indeholdt foruden et Brev paa 5-6 Ark en

Mængde Nr. af "Epistelen" som jeg til forskjellig Tid og Sted havde skrevet til mine danske Venners Tarv, item Breve til Kullerup, Svendsen osv. .."

Svendsen var forvalter på Fuglebjerregaard, og af seminariekammeraterne var Kullerup lærer i Ordrup, Rudmose i Tybjerglille og Storch i Herlufmagle. Af småbrevene til Stephansens ved vi, at de var blandt Bøghs, Fannys og Stephansens unge venner, og at de havde løbende kontakt:

"Kjære Hr Stephansen!

Deres Kone fik iaftes en Idee, der i mine Tanker langt overskrider Corsarens Priscourant for Ideer, den nemlig at Deres intenderede Besøg

hos Rudmoses kunde berammes til Skjærtorsdag og min lille Fanny ved samme Lejlighed vende tilbage til Holsteinsmindes fuirendahlske Institut paa Hjortholm! - Hvis De befinder, antager og eragter denne Idee at være realisabel, haaber jeg at De i den Grad fatter min Glæde derover, at De stantopede lader den tage sin Begyndelse ved at "meddele mig Deres behagelige Resolution", for at jeg imorgen kan forberede Tybjerglianerne paa at være hjemme den Dag."

"Dersom Luplau mod Forventning er "kommen sin Synd ihu" vilde Jeg ogsaa bede Dem sende mig hans "Documenter" med min Apostel ligesom jeg med ham beder mig opgivet de Commissioner jeg muligviis kunde udrette for Dem hos Rudmoses og Storck's. Dog vilde jeg rigtig nok helst bede om saadanne, som jeg ikke kan afstedkomme Fortred ved at forglemme, thi det har jeg nok allerede 2 Gange gjort. Forresten skal jeg nok denne Gang huske af alle Kræfter."

"Kjære Madame Stephansen!
- Hvis De tør stole paa et saa upaalideligt Sendebud som jeg har vist mig at være, skal det være mig en Fornøjelse at besørge Deres mulige Ærinde i Herlufmagle og Tybjerglille!"

"Kjære Madame Stephansen!
Indlagte Brev til Fanny anbefaler jeg paa det Bedste til Besøgelse med Deres Nestvedpost! - Det er mig aldeles uforklarligt hvorledes det hænger sammen i Tybjerglille thi Fanny har

truet med selv at komme og lovet at skrive, men baade Brevet og Personen ere udeblevne uagtet der fra Fbg to Gange ugentlig gaaer Post til Nestved, og uagtet jeg har bedet Rudmose skaffe Lejlighed saasnart Fanny ønskede at komme herhen hvilket neppe vilde falde ham vanskeligt da der i hans District ere Hyrekudske i Mængde."

Af *Bøghs* 10 bevarede håndskrevne "aviser" angiver een "intelligent Feiekost" udgivelsen til Tirsdag d.3 die August, som derfor burde være fra 1841, d.v.s. fra begyndelsen af Farumtiden, hvilket ikke kan passe. Ugedag/dato må være forkert, den er utvivlsomt fra 1844. Een "Feiekost" er fra 29. juli, nok 1844; een "Epistelen" No.33 er fra 16. maj 1844. Otte "Feiekoste" ("2. Aargang", 2 stavet "intelligente, 6 "intelligente") er fra 3.-10. august 1844, altså skrevet dagligt i hans kriseperiode kort før hans "flugt" fra Fuglebjerg. De fleste er på fire tætskrevne folioark, formentlig derfor kun skrevet i eet eksemplar og rundsendt, formentlig til de nævnte kammerater, *Stephansens* og måske Morbror *Peter*, for at ende på Det Kgl. Bibliotek. "Epistelen" er skrevet med nutidig håndskrift, "Feiekostene" med gotisk undtagen overskrifterne.

Mest fornuftig og realistisk - og interessant i dag - er hans egenhændigt illustrerede "Novelle af Virkeligheden" i "Epistelen" den 16. mai 1844, hvor han bl.a. nævner Fuglebjergs "Bøgh den Første", læreren *Henrik Andersen Boegh* 1801-22:

"Det kommer der ud af Degnens Fraværelse. I den lille By Fuglebjerg (saa kaldet fordi dens Indbyggere til enhver Tid have været "nette Fugle") levede i Aaret 1844 en mærkværdig Degn ved Navn Bøgh den Anden; (thi hans 3die Formand Bøgh den Første havde resigeret for 20 Aar siden). Bemeldte Person fik engang isinde at rejse bort en Søndag *) og for at forebygge enhver Ubehagelighed der kunde følge af hans Fraværelse constituerede han i sit Sted en anden Kirkesanger der rigtignok ikke kunde synge, men derimod havde lært at læse sit Fadervor og at iføre Præsten sin Messe-tistille (et meget respektabelt Ord istedet for Messesærk). og requirerede to Mestersangere fra Sangacademiet paa Holsteinsminde til at udføre Choralerne. -Tillysningsbogen lagde han midt paa sit Skrivebord, og gav sin Tut (Carl B) Ordre til at skrive Psalmerne op. Alt var saaledes i Orden men ak! - Hvad formaar Menneskets ivrigste Bestræbelser at udrette mod en fjendtlig Skjæbne? - Kirkesangeren kom, men Sangerne glemte at komme. Pigen fandt at en bog liggende midt paa Bordet var en Uorden og gjemte den derfor, og Tutten syntes ikke det havde Hast med at optegne Psalmenummerne, følgelig gjorde han det slet ikke. Da Menigheden altsaa skulde synge ud af Hovedet kom den i stor Forlegenhed med at blive enige om Hvad den skulde synge, indtil endelig den fungerende Kirkesanger fik den lykkelige Idee midt under Sangen at oprette det Forsømte. Nu gik Alt meget godt thi Menigheden sang og Degnen hørte efter. - Præsten besteg nu Prædikestolen, men see han opdagede da at Tillys-

ningsbogen er borte, stiger atter ned og betyder Kirkesangeren at han i al Hast maatte skaffe ham at vide for Hvem der skulde lyses til Ægteskab. Ved at løbe Byen rundt fik han Mandens Navn at vide, men Brudens Navn blev fra Ellen forandret til Karen. - Da Pigen fik at høre at der var bleven lyst til Ægteskab for hendes Kjæreste og en Pige som hed Karen, saa var naturligviis 101 ude!

Det kommer der ud af Degnens Fraværelse !!!

*) det var den 12te Mai 1844."

Bøghs "Betragtninger anstillede af den lille grønne Frø" i Feiekosten 7. og 8.8.1844, altsaa halvanden måned før han i protest forlod Fuglebjerg, hvad han på det tidspunkt ikke synes at have forberedt andre på, kan måske fortolkes som hans opfattelse af sin indespærrede tilværelse og sine rejseplaner:

" Skjøndt jeg har tilbragt min meste Tid i en lille Glaskrukke og var alt for ung og uerfaren, da jeg ranes bort fra Slægt og Venner for tilfulde at kunne have opfattet de Lærdomme der i lang Tid som det bedste Arvegods i vor Familie gik fra Fader til Søn, har jeg dog ikke anvendt min lange Tid i Glasset til Unytte, men mærket mig, hvad jeg har hørt og paa min Maade gjort mig en og anden Iagttagelse. Min Moders Spaadomsaand og Meddelelseslyst hviler desuden over mig, hvad jeg har hørt vil jeg derfor med min Klo ridse på et lille grønt Blad og ved Leilighed putte det i Løvemunden. Jeg har vist nok mange Betæneligheder ved saaledes at røbe, hvad Ingen ahner om mig. -

Nu generer Ingen sig for mig, jeg er deres alles Ven og Fortrolige, og hører Alt, der bliver sagt. Er det derimod først bekjendt, at jeg er en lille lagttager, der endog optegner og udgiver mine Observationer, turde jeg vel i Manges Øine blive suspect. Men lad gaae, min Meddelelseslyst og Forfængelighed drive mig, maaskee vil Interessen for mig der nu begynder at kjølne, atter oplives, ja muligen kan jeg derved erholde en nye Stige at hoppe omkring paa, og optage friske Blade til mine Optegnelser. For nogen Tid siden var Savnet af mine Sødskende og Venner og det friske grønne Moos og det klare Vand saa stort for mig at jeg blev melancholsk og syg af Længsel. Jeg var Døden nær, da man ved kjerlig Pleie atter kaldte mig tillive og forsonede mig med min Skjebne. Ubeskrivelig var min Glæde, da jeg hørte at endog en Mark blev lovet til en fattig Kone, hvis jeg atter kom tillive. Tvivl og Uvished om dette er opfyldt, hvile nu tungt paa mig, thi haver ikke Konen sin Mark inden Ugen er omme - det siger min Spaadomsgave mig - maae jeg lide den visse og uundgaaelige Død, og hvad jeg her har nedskrevet, bliver da det sidste i høre fra mig. - Men saasnart jeg er styrket med Visheden om Løftets Opfyldelse skulle I snart faae mere at vide fra mig. (Forfattes efter Omstændighederne)"

8.8.1844: Frøen fortsætter: om det fordums glade liv i skoven og på marken med nattergale, hjorte, dådyr og insekter. Kun den langbenede stork, den grådige arvefjende indgød skræk og dødsangst, men blev jaget bort af en hind. Frø-

en advarede glad hinden mod jægerne, men blev igen fanget og puttet i glasset, friheden var tabt.

"Indsendt til den lille grønne frø:

Motto: Bered til Døden altid vær, den kommer, naar du mindst den tænker nær . (J.H. Wessell)

... Du stakkels lille Dyr! Du har nok ikke betænkt, at vi store Mennesker have Dig i vor Magt, og kunde sende Dig til Underverdenen hvad Øjeblik vi vilde, for at Du ikke skulde sladre af Skole, som man saa passende siger, derfor raader jeg Dig: lad intet uoverlagt Ord komme paa eller i Bladet, som Du "beridser", og vær altid bered til at see Døden freidigt imøde, at den ikke skal ramme Dig som et Tordenslag. En ting endnu maa Du betænke: maaskee Du ikke veed, at Justitsraad Reiersens Medhjælper nylig have ladet sig see her paa Egnen, da Justitsraaden har faaet Nys om, at der udkommer et Blad her paa Gaarden, Du kan troe, han og Medhjælperne have et langt Syn og en fin Hørelse. - Vogt Dig for dem, overvei nøie hvert Ord, Du vil ridse, saa at Du ikke skal bringe Fordærvelse over Dig selv og Bladet, og komme under Censur.

Men da det trods al Forsigtighed nok kunde være mulig, at Reiersen og Følge kunde finde et eller andet Ord, som stødte dem, saa raader jeg Dig: Bered til Censuren altid vær, den kommer, naar Du mindst den tænker nær."

Det øvrige indhold af "aviserne" er en meget broget, tilfældig blanding af strøtanker, med

større og især mindre held forsøgt krydret med morsomheder:

"Uddrag af Redaktionen Forhandlingsprotokol. Møde 3. Aug.

Man diskuterede en "Velkomstsang til Feiekosten":

Velkommen, o smilende Feiekost
tilbage fra Hvilen din!

Du lignes kan ved denne grønne Ost,
der kryddrer Smagen af Smørrebrød.

Du lignes og kan ved en Jomfru fiin,
der fremlokker Smiil om Munden rød.

Dit Vid opliver vor skyfulde Aand,
som Osten pirrer vor Gane.

Du samler os atter med Glædens Baand,
som Møen med Skjønheds Fane!

Derfor vi Dig hilse med Jubel og Sang,
- det er vore Sjeles Trang -

Du, kun du, kan os Livlighed skaffe;
thi ak man har dybt nedbøiet vort Sind
ved ei at give os Formiddagscaffé!

Tillykke da Feiekost! hvor du end vanker
Vi lukke med Glæde Dig ind,
i vort Hjertes venligste Tanker!"

Nogle større "afhandlinger" handler "Om Regnens Betydning i materiel og intellectuel, aandelig Henseende.." - "Om Kaffe og Chokolade .. det har opløftende Virkning på Sindet ligesom i en Opiumsrus ..." - "Om Theen .. en Hyldest til Theen, Themaskinen, Thebordet, den unge kvindelige Theskjænker .." - "Om Punsch .. Punsch opmuntrer ogsaa Sindet, desuden aabner Hjerterne, passer til Klimaet i Skandinavien, mod Forkølelse, Rheumatisme og Gigt..." .

"Om Spytning .. lykkeligst er de, der kan spytte om et Hjørne!" - "Om Moustaisens Indførelse i Danmark .. Og derfor alle danske Mænd, der have Friheden kjær! Lader Moustaiserne groe, ligemeget om de ere sorte eller røde."

Udenlandske Efterretninger :..."om engelske Dampplouge, Dampskibe og Dampvogne, der drives af den Stenkulsdamp, som ruger over Londons Huse ..." - "Kinesisk Lov forbyder Vinden at komme Grænserne nærmere end 2 Sømil ..." - "Den danske Marines Fregat Gefion skal opsøge alle Grundene ved Marokko og løbe paa dem for at see hvor stærke og store de ere og om de rigtigt ere afsatte paa Kortet ..." - "Storfyrstinde Alexandra nedkom den 27. Juli med Tvillinger ... efter en Miracelcour ... hendes forrige Læger skal praktisere i Sibirien".

Blandede Bekjendtgørelser ... "Fødselsdagshilsen paa Rim ... " - "3 tomme Hjernekister til Salg eller Bytte med en fyldt ..."

Meteorologiske lagttagelser ... dato ... Barom. og Therm. ... Vind Morgen, Middag og Aften ... "Grædeagtige Skyer gjennem hvis Smilehuller en enkelt undseelig Stjerne om Aftenen trak frisk Luft".

Befordringsvæsen. "Dampskibet Pedibus apostolorum afgaaer Fredag Eftermiddag til Sorø for at modtage Dagvognspassagere og befordre dem til Cathrinelyst, hvorfra de samme Aften som Natvognspassagerere afgaae til Fugleberg..." - "Løverdagen den 25. om Eftermid-

dagen Kl.4. indtræffer Dampskibet "Tospænderen" til Tybjerglille. Passagerer og Fragt medtages, kun Griller og Contrabande maa Skibet ikke føre." – "Rejsende ... Afrejste søndag til Præstøe ... mandag til Rønnede ankom"

Efterlysning - "af et Brev til Skolelærer Bøgh i Fuglebjerg, bortfløjet eller bortstjaaet paa Vejen fra Tybergslille til Næstved Posthuus .."

Falbydelser: "Allehaande Skrivematerialer saasom Papir, Penne og Blæk etc. ere yderst billigt at erholde hos Undertegnede ... hos Erik Bøgh."

Gaade med belønning af 8 sk. "Hvilke Elskere er de lykkeligste? 1. Svar: "De som elske Dem selv alene". 2.: "De Blinde"

"En ikke altfor slidt Paraplui ønskes tilleie. NB Den maa ikke være altfor tilbøjelig til at krænge."

"Extraordinært: Møde den 4. Aug. 1844 ..." Forslag om at vælge en Præsident og anskaffe en Klokke ... i Stedet for Klokke valgtes en Proptrækker, der slaaes mod et Glas ... den blev indviet ved et Gildeparti om Aftenen ..."

"Indsendt: "Mærkeligt Fund nær Haugelaagen ved Stakittet: En Hjerne, fuld af fortræffelige og nye politiske Efterretninger ... kan afhentes ... man ser undertiden Folk ganske godt kunne leve og trives uden samme."

"Redaktionsmøde: 10.8.1844: Enighed om at ophøre med Udgivelsen og at tage Afsked med Abonnenterne, takke for deres Opmærksomhed og Overbærelse og benytte de indkomne Penge - af 7 Forslag valgtes at holde Afskedsgilde for Abonnenterne Søndag d.11.8. kl.11 - hvilket dog blev ændret til: En Tur i Tivoli!"

GREVINDEN INVITERER BØGH TIL HOLSTEINBORG-FEST

Stephansen var i juni 1844 som så ofte i København, hvor han fra tidlig morgen opsøgte de rige og fornemme for at skaffe penge til Holsteinsminde – forretningsfolk, godgørende fonde og foreninger, konferensråder, politiassessorer, overretsprokuratorer, de forskellige aviser - og blev venligt modtaget, men henvist videre til andre - og blev endog rådet til at gå helt til Kongen – men uden reelle resultater for Holsteinsmindes økonomi. Og til sent om aftenen fortsatte han rundt for at tale med sine plejebørns familier. Han var også i Sverige – og i Tivoli!

Fra Fyrendal-instituttets tid var det tradition, at grevinden på Dronning *Caroline Amalies* fødselsdag d. 28. juni inviterede børnene til havefest på Holsteinborg med "Ringstikken, Kaprenden og andre frie Kunster".

Sidst i juni 1844 var Jomfru *Sørensen* syg og *Stephansen* i København. Den 24.juni skrev *Dorothea* til ham:

"Grevinden og Frøken *Scheel* vare her igaar; alle Børnene bleve inviterede til Holsteinborg

d. 28.de Juni. Jeg må nu ikke komme med, Jfr. Sørensen kan heller ikke blive saa rask, men saa var det Grevindens Ide at Bøgh "med sin Guitar" og Jens Cornelius skulde ledsage dem. De skulde da drikke Thee og spise Hvedebrød i Haven og synge, og være hjemme her til Nadveren. Vi have slet ikke seet den unge Bøgh siden Du reiste, men jeg haaber dog han gaaer ind paa Forslaget.."

Forklaringen på *Bøghs* fravær fik hun i hans brev:
"Velædle Madame Stephansen paa Holsteinsminde.

For dog paa en Maade at forklare Dem, kjære Madame Stephansen! Aarsagen til min Udeblivelse fra Sang og Gymnastiktimen i denne Uge maa jeg i al Korthed fortælle Dem at Fanny havde betænkt at aflæge et Par Dages Afskedsbesøg paa Holsteinsminde, men at hun er strandet hos Gørtzens hvor saavel Madamen som Jomfruen ligge syge, og hvor hun desaaarsag fungerer som "nützliches Allerley". - Jeg har derfor Meget at gjøre i Fugleberg i disse Dage. Forøvrigt mange Hilsener til Dem og Jomfru Sørensen fra min Fanny og Deres hengivne Erik Bøgh"

Og han gik selvfølgelig ind på forslaget - *Dorothea* kunne 2.juli skrive til *Stephansen*: "Børnene vare saa paa Mineslyst d. 28. og morede dem ganske udmærket. Grevinden var saa iegod imod dem og talte med dem alle. Holm's og Rønne's vare inviterede i den Anledning og spadserede med dem i Holsteinborg have.

Greven lod sig ikke see, men var hjemme. Holm holdt en Tale til dem, og Kl. 8 var de her hjemme. Veiret var godt, og de sang ei alene dernede men paa hele Reisen, saa alle lokkedes ud for at se det glade Tog. Ikke een blev hjemme, thi alle Sygdomme læges gjerne ved saadanne Festiviteter. Bøgh, Svendsen og J. Cornelius ledsagede dem .."

DOROTHEA STEPHANSENS DOM OVER DIGTEREN BØGH

Fru *Stephansen* var fra starten - i stedet for hans forældre - *Bøghs* hjælper med praktiske problemer og hans trøst og støtte i hans bekymringer over, hvor dårligt han blev behandlet af sin krakilske og uligevægtige præst.

Han var tidligt klar over, at hun var den eneste, der ville og kunne bedømme hans digteriske forsøg rigtigt og rådgive ham. Hun satte stor pris på ham og ville udtale sig derom på den skånsomste måde. Han havde voldsom lyst til at skrive og digte og glemte ikke *Kaalunds* og *Ingemanns* opmuntrende bedømmelse af de tidlige forsøg.

Men længe nøjedes han med at oplæse - eller lade hende læse korrektur på, censurere - sine smådigte, romancer, ballader og rimbrev. Han havde ikke tro på sine egne evner og større muligheder og var bange for at få hendes bekræftelse af, at digterierne var værdiløse, så han skulle opgive et tidsfordriv, som han var voldsomt tiltrukket af og under de daværende forhold vilde savne.

Det digterværk, hvis tragiske skæbne han ved vintertid i kryptiske vendinger omtaler i et af sine breve, må være et af hans lidt større:

"Kjære Madame Stephansen!
Tænk Dem min Glæde! Jeg maa sammenkalde Veninder og Naboersker og sige til dem:
"Glæder Eder med mig, thi see, jeg haver fundet Det som jeg tabte!" - Lige udenfor min Dør - blot et Skridt udenfor, og altsaa i Fred for mine Efterforskninger, der naturligvis aldrig gjælde Noget der ligger mig nær - laae imorges min Eduard min Ungdom, mit Liv begravet under Sneen, nedtraadt af Venner og Fjender - af mine egne Støvlehæle saagar - udblødt og tilsidst blottet af Tagdryp osv. Her har De altsaa "mit Liv og Levned" - det er desværre ikke reent og pænt - det har mange Pletter og Daarligheder baade indvendig og udvendig, men efter den Behandling det har modtaget er det jo allerede meget at det existerer endnu! - Hvad Bogen selv i det Hele angaar da vil De let see at Planen er blevet forandret under Arbejdet, og hvad den egentlige Novelle, 2den Deel, angaar, da er den omkommen ved Ild for en 14 Dage siden - den duede ikke og jeg skrev derfor det lille Digt i Stedet. Værket har - uden al falsk Beskedenhed være det sagt - altsaa aldeles intet Værd som Roman, det er kun en Characters første Udviklingsperioder beskrevet paa løse Blade med en utilskaaret Pen. - Med venlig Hilsen til min Lære-Mester, og til Jomfru Sørensens der var saa medlidende med min forlorne Søn - Deres hengivne Erik Bøgh"

Om han selv ironisk betegner sine digterier som "en Pakke Maculatur til Biblioteket", er uvist:

"Kjære Madame Stephansen!
Hvis De endnu skulde være i Besiddelse af et Stykke af det Slags Tegneblyanter jeg købte i Julen, vilde De forøge Antallet af af mine mange Forpligtelser til Dem med at laane mig et saadant - Omfanget af min Takskyld frygter jeg vanskeligt lader sig forøge! - Fra Fru Listow udbedes med Budet 2 Lod bleget Tvist Nr. 24. - Hermed 1 Pensel, Tak for Laanet og en Pk. Maculatur til Bibliotheket! Deres ærbødige hengivne Erik Bøgh"

Et romantisk epos med "Frithiofs Saga" som forbillede, bygget over et sagn fra Krain i Jugoslavien, og en novelle, bygget over emnerne fra hans sørgmodige og selvopgivende digte, tilintetgjorde han. På et tidspunkt fik han igen lyst til at prøve kræfter med et større arbejde:

"Jeg var temmelig hurtigt blevet færdig med en Novelle, hvori jeg havde omsat mine egne smaa Oplevelser i stor Skala. Den handlede om to Venner: den ene en praktisk Realist og den anden en idealistisk Drømmer, begge to trods deres Forskellighed noble indtil Yderlighed, paa Kant med Verden, miskendte, bedragne og til Slutning: resignerede pessimistiske Filantroper. Den Førstnævnte vil man i betydelig omarbejdet Skikkelse kunne træffe i "Jonas Tvermosses Ærgrelser", hvor han optræder i anden Del under navnet Morten Strøm. Den sidstnævnte kan man omtrent genfinde i hvilken som helst

Gouvernante-Roman fra Aarhundredets første Halvdel".

Selv om *Bøgh* ikke havde nogen fast tro paa sin forfatterbegavelse i det hele taget, fandt han novellen ret vellykket og tog mod til sig: Med et udvalg af, hvad han regnede for sine bedste arbejder - manuskripter til romancer, fortællende digte, ballader, folkeviselignende digte og novellen - gik han de 3 km ud til Holsteinsminde og afleverede det hele til fru *Stephansen* og bad hende læse dem og vurdere hans kvalifikationer som forfatter.

Dommen var skånsom og forbeholden: Rimbrevene var de bedste, fordi de behandlede selvoplevede tildragelser og stemninger og derfor gav hans personlighed lejlighed til at gøre sig gældende. Versene, fandt hun - ligesom *Kaalund* og *Ingemann* - røbede afgjort en digterbegavelse; de vidnede om smag, omhu og formel færdighed, men tillige om saa stærk påvirkning af de digtere, han havde læst, at de let vilde blive betegnede som efterligninger, digtning på anden hånd. Novellen var det svageste forsøg, idet den bevægede sig i personkredse, som *Bøgh* kun kendte fra læsning af bøger, og fremstillede personer og situationer, hvis forbilder han ikke havde haft lejlighed til at kende i virkeligheden - kort sagt: han havde oplevet for lidt, set for lidt af livets virkelighed på grund af de trange forhold, han havde levet under. Digtningen var kun "en Efterklang af hvad De har læst, *De har ikke endnu fundet Dem selv*". Viserne, som han senere især berømmes for,

kommenterede hun ikke - måske var der ingen med.

Da han fik manuskripterne hjem igen og genlæste dem, gav han hende ret og besluttede sig for ikke at tabe modet, men snarest at komme ud i virkelighedens verden for at finde sig selv og komme videre med sin ufærdige udvikling til forfatter. I hans nuværende situation vilde det være umuligt.

BØGH BESLUTTER SIG FOR AT REJSE

Så sent som den 3. sept. 1844 skrev *Dorothea* brev til *Stephansen* om alle deres "gode Venner, Møllers, Knudsen, *Bøgh*, Sørensen og mange flere" uden at antyde alvorlige problemer for *Bøgh*.

Men lige siden bispevisitatsen den 26.5.1843 havde han vidst, at hans tid i Fuglebjerg skole var begrænset. "Min Præst havde allerede længe gjort mig min Stilling utaalelig, og da der omtrent samtidig med at mine poetiske Illusioner faldt sammen, bortfaldt et privat Hensyn, som lagde et Baand paa mig, tog jeg den vilde Beslutning: at opgive min faste Stilling og springe ud i det tomme Rum. Hvor jeg skulde finde Fodfæste, havde jeg ingen Anelse om - men ud - ud maatte jeg!"

Den mest nærliggende forklaring på "det bortfaldte private hensyn" er vel, at han og *Fanny* havde fået afklaret deres forhold. Når han i et brev fra Sverige 1846 skriver: "Saameget Godt og saameget Ondt som jeg har set og følt siden 14de September 1844 vilde virkelig udspædt til

almindelig Livsmixtur være tilstrækkeligt for et Par hele Menneskeliv"...", og når provsten den 18.9.1844 finder skolen forladt af *Bøgh*, kunne det tyde på, at hans endelig brud skete den 14. september, og at han ikke har passet undervisningen den sidste uges tid, før han rejste.

Han havde gjort forsøg på at mageskifte sit kald bort for et mindre og ringere, men ingen havde villet bytte med ham. Til sidst havde han truffet en kammerat fra seminariet, som i længere tid forgæves havde søgt embede og gerne ville gifte sig. Han var "en ældre determineret Person, der ikke var forknytt af sig", den 28-årige *Johannes Sigvart Georg Bjerregaard*, som fra 1.11.1840 havde været hjælperlærer i Uvelse.

Bøgh fik skolepatronen, godsejer *Neergaards* - men ikke skolemyndighedernes - tilladelse til, at han - uden at embedet blev opløst ledigt - overdrog sit kald til *Bjerregaard*, som kunne tiltræde 7.10.1844, dagen efter sin 28-års fødselsdag, og i øvrigt beholdt stillingen til 1862.

Bøgh fortalte forældrene, hvad fru *Stephansen* havde sagt, og at han nu ville rejse. De var kedede af at miste sønnen som nabolærer, men ville ikke modsætte sig: "Du har raadet dig selv fra du gik ud i verden, og naar du nu bortkaster alt, hvad du har opnaaet, maa du vel have dine Grunde dertil" lød faderens kommentar.

AFSKEDEN MED STEPHANSENS

Han spurgte også *Stephansens* til råds. "Stephansen, som havde en mærkelig Evne til at se, hvad et Menneske har af Evner, sagde: Jeg kan saa godt forstaa, at De siger Farvel til Deres Skole. Vorherre har nok et bedre Kald til Dem". Andre folk rystede betænksomt på deres kloge hoveder og troede, at han havde en skrue løs - at slippe fra et godt embede var utrolig meget lettere end at bane sig vej til det.

Den 22.9.1844, aftenen før afrejsen, skrev han: "Kjære Madame Stephansen! Det omskrevne Brev var som De formodede skrevet af Taabelighed - Den hele Sag er endt og for ikke at compromittere Flere vil jeg blot forsikkre Dem at Deres gode Mening om mig ikke er blevet skuffet - Vil Fanny forklare mere, da kjender hun det Hele! - Fra Sverrig vil De modtage et længere Brev end disse Linier der skrives "med Foden i Stigbøjlen" da jeg imorgen tidlig skal rejse. - Consolskabet og Divanen bedes De ved Lejlighed at besørg mig solgte tilligemed Stolene - jeg formoder at det hele er en 35 Rd værd og da min Gjæld til Stiftelsen er en 18 Rd eller saa beder jeg Overskudet betragtet som Forskud på Kontingentet for Fanny. - Med mange Hilsener til Hr. Stephansen og Jfr. Sørensen og oprigtig Tak for de glade Timer jeg har tilbragt paa Holsteinsminde.

Deres hengivne Erik Bøgh.

PS. Tusind Tak for Mindebladene og til Hr. Stephansen for Brevet jeg modtog det i dette Øjeblik (dvs 5 slet Aften 22.9.44)

PS. Jeg haaber at De vil finde en lille Plads til Canovas Madonna" (Antonio Canova (1757-1822) var italiensk billedhugger, især virksom i Rom, hvor han var pavernes foretrukne billedhugger, Thorvaldsens eneste jævnbyrdige, inspireret af antikken.)

Måske på selve afrejsedagen, den 23.9.1844, skrev *Bøgh*:

"Kjære Madame Stephansen!

Hvis De har en lille Dreng tilovers der før Kl. 12 kunde bringe indlagte Brev til Førsløv Post - turde jeg maaske bede Dem besøge det! - Da det indeholder Præmisserne til min stærke Beslutning og forøvrigt aldeles intet Privat - mindst for mit Geheimeraad - har jeg ladet det uforseglet i den Formening at det kunde interessere Dem at see en nærmere Forklaring af hvad jeg tidligere har yttret. Deres oprigtig hengivne Erik Bøgh."

AFSKEDEN MED PASTOR LEMVIGH

Ifølge Dansk Folkemindesamling fortæller et sagn, at "Bøgh forlod Fuglebjerg skole uden videre, ja uden at have søgt og fået sin afsked, og med kridt skrev "Vakant" paa døren." Det er nu ikke helt rigtigt. Han søgte og fik sin afsked, men kun hos *Neergaard*.. At han skrev "Vakant" kunne derimod være troligt nok - men den historie er faktisk fra en jysk degnehistorie fra 1700tallet.

Om afskeden med præsten fortæller *Bøgh*:

"Præsten anede intet. Jeg overrakte ham et sammenfoldet papir.

"Er det en ansøgning?"

"Nej det er min Afsked."

"Afsked? vil De tage deres Afsked?"

"Ja og min Eftermand er allerede udnævnt."

"Er De gal Fa'r?"

"Nej, men jeg tror nok, jeg kunne være blevet det i de Embedsforhold jeg har stået i. Jeg rejser netop for ikke at blive det!"

"Hvad vil De saa tage Dem for?"

"Jeg vil glæde mig over at De ikke mere er min Præst og jeg ikke mere er deres Degn."

"Den Glæde kan de sandelig ikke leve af."

"Det har jeg heller ikke betænkt. Men jeg har faaet en Følelse af, at jeg ikke vilde kunne leve uden den."

"Men det er jo en aldeles fortvivlet Ide! Naar er De faldet paa den?"

"Den kom som en Anelse den Aften, da jeg meldte mig til Tjeneste og fik den uforglemmelige Modtagelse, og den blev til Overbevisning ved Bispevisitatsen, da jeg fik den ubegribelige Reprimande, uden at maatte forsvare mig. Jeg haaber De forstaar hvor høj Pris jeg sætter paa denne Glæde, nu da jeg bortkaster mit Embede og den Stilling, hvortil jeg har forberedt mig fra Barnsben - alene for at kunne sige: Gud ske Lov De er ikke mere min Foresatte! Men jeg skylder Dem Tak for, at De har været det saaledes, at jeg fik Mod til at bryde med min Fortid saa tidligt, at jeg endnu kan haabe at tilkæmpe mig en Fremtid paa andre Veje!"

Bøgh var lettet over at have afleveret sin længe indøvede lektie og præsten nok beklemt ved at have drevet et ungt menneske til et så alvorligt

skridt. Præsten blev som forvandlet. Straffeta-
len, som *Bøgh* var belavet på at besvare, ude-
blev. Præsten gav sig til at spadsere op og ned
ad gulvet, standsede, lagde den ene hånd på
Bøghs skulder og rakte den anden frem med de
ord: "Ja, jada! Farvel Fa'r! Og Gud være med
Dem!"

Senere betegnede *Bøgh* pastor *Lemvigh* som sin
største velgører, idet han gjorde et gammelt ita-
liensk ordsprog til sit: "Et spark bagi hjælper al-
tid et skridt fremad" – for så vidt som man ikke
lader sig rive omkuld af sparket. Præstens for-
trædeligheder hjalp ham frem i verden ved at
"umuliggøre alle hans Forsøg paa at forson sig
med den Stilling, hvori han saa let kunne være
gaaet til Grunde", og i tide at forlade det utåle-
lige lærerjob. "Hvis jeg havde truffet paa en
velsindet Sognepræst, er der al rimelig Sand-
synlighed for, at jeg, der ingensinde havde stilet
højere, vilde have levet mig sammen med min
Stilling, ladet mig rusticere og maaske endt
som resigneret Pietist, som krakilsk Politiker -
eller som mine to Formænd, der døde som hu-
mørsyge Stakler, og i hvert Frikvarter maatte
tage Medicin af Klukflasken - men det hændte
mig ikke."

Bøgh endte med næsten at have ondt af *Lem-
vigh*: "Han var egentlig en syg Mand, den stak-
kels Præst, og hans Sygdom var dobbelt beklag-
elig, fordi den vakte Uvilje i Stedet for Med-
følelse, uagtet den var baade pinlig og uheldre-
delig. Det var nemlig den tærende Hjertesygge,

som kaldes Misundelse, hvoraf han led, og den
forbitrede hele hans Tilværelse."

AFSKEDEN MED FUGLEBJERG

Som et fremgik af brevet til fru *Stephansen*
havde *Bøgh* solgt eller skilt sig af med næsten
alle sine ejendele. Selv skriver han, at "det sid-
ste jeg gjorde, før jeg steg op i Vognen, der
kørte mig bort, var - at lave et stort Baal af alle
mine poetiske Manuskripter." Det er dog over-
drevet, for som nævnt optog han en del i sine
senere udgivne digtsamlinger. Måske passer det
heller ikke, at han "havde sønderrevet Kalds-
brev, Collats, Dimissionsattest, kort alt, hvad
der havde sikret min Fremtid", for før hjem-
komsten fra Norge i 1849 som succesfuld revy-
forfatter skrev han til *Dorothea*:

"Paa samme Maade som jeg opgav Fugleberg
Skole skulde jeg vel neppe ansee det for en
Umulighed at erholde en anden istedet; men en
saadan Afstaaelse fordrer altid en længere Nær-
værelse i Danmark - for at opsøge Lejligheden
... Skulde De tilfældigvis kjende en eller anden
gammel eller ung Skolelærer, der "med høje
Vedkommendes Tilladelse" kunne formodes at
være villig til at afstaae et godt Skolekald imod
en Sum Penge - da var det jo uægtelig den
nemmeste Maade at slippe ind i en fast Stil-
ling".

Men i 1844 følte han, at "med det samme hav-
de jeg befriet mig for ethvert Baand, der knyt-
tede mig til Fortiden. Jeg var ikke mere Skole-
lærer, ikke engang Seminarist, jeg var ikke me-

re to og tyve Aar, jeg var et nyskabt Menneske, jeg var ingenting - jeg var kun mig selv. Men idet jeg havde frigjort mig for at være noget andet, havde jeg vundet Muligheden for at blive alt hvad jeg kunne blive. Hvor meget eller hvor lidt det var, havde jeg ikke Tid til at tænke over i min Glæde, og mindst af alt tænkte jeg paa at blive Digter."

Det varede dog ikke mange øjeblikke, før han igen satte sine følelser på vers og barslede med sit "første frifødte Digt" : "Ynglingens Vaarsang". Det skete på flyttevognen på vejen til Sorø, og midt i efteråret blev det på grund af hans jublende glade stemning en pris til "hans forår":

"Det var en dejlig, farverig Efteraarsdag jeg hoppede op paa Vognen, som skulde køre mig det første Stykke ud i Verden. Georginerne og Stokroserne stod i fuldt Flor, Vinløvet rødmede og Espen begyndte at gulne. Sangfuglene var allerede fløjne sydpaa og Humlehaverne udsendte deres mindstærke Duft idet vi kørte forbi. Men aldrig har jeg set Verden i en saa lysegrøn, solklar Vaarstemning, som den Dag."

VAAREN ER KOMMEN

Isen er brusten, Strømmen og Voven
Knuste dens Lænker med trodsende Magt;
Vaaren er kommen, Engen og Skoven
Kaster nu Trældommens falmede Dragt.
Frit aander hele den unge Natur –
Jeg sidder fangen bag Gitter og Mur! –
Jeg maa ud af den kvalme, den døsiges Ro
I det skimlede Fædrenebo -

Jeg maa ud for at lufte det støvede Sind
I den friske foryngende Vind -
Jeg maa ud i det Frie, at Solen kan tø
Mine stivnede Aarer paa ny –
Jeg vil elske og favnes og leve og dø,
Førend Vaaren og Ungdommen fly!
Frit over Sletten Vaarvinden svæver!
Søger i fremmede Skove et Ly;
Fuglen fra Reden livsfro sig hæver
Op mod den solklare, straalende Sky;
Puppen er kastet, fra Blad og til Blad
Flagrer den spraglede Psyche saa glad.
Der er Frihed i Verden, og Verden er stor,
Fuld af Glæde fra Syd og til Nord –
Jeg maa ud, jeg maa frem, uden Ro, uden Rast,
Kun en Snegl til sit Hus kan gro fast –
Jeg maa tumle mig om paa den brusende Strøm,
Mod dens Magt vil jeg prøve en Dyst!
Nu er Tiden ej mere til Dvale og Drøm –
Der er vaagnet en Vaar i mit Bryst.

Bølgerne bruse, skummende hvide
Bryde de Havfladens mørkeblaa Spejl:
Stolt mod det Fjærne Snekkeme skride
Hen over Dybet med bugnende Sejl –
Ja, jeg maa med paa den lystige Fart,
Ankret er kappet, og Skibet er klart.
Ud i Verden paa Livets det oprørte Hav:
Lad kun Malstrømmen aabne sin Grav!
Skal min Snekke end knuses i Brændingens Favn,
Det er bedre end muldne i Havn.
Ja lad Snekken kun slynges af Storm og af Sø,
Snart mod Dybet og snart imod Sky -
Jeg vil kæmpe og elske og leve og dø,
Førend Vaaren og Ungdommen fly!

Visen har vel mere biografisk interesse end egentlig poetisk værdi. "Den blev Afslutningen

paa min lyriske Periode. I de fire følgende Aar fik jeg for travlt med at opleve, til at jeg skulde spille Tiden med at opdigte."

Da man 39 år senere fejrede Bøghs fødselsdag ved en fest på Skydebanen 17. jan. 1883, beskrev han selv i et digt tiden indtil afrejsen fra Fuglebjerg således:

EN MEGET LANG VISE OM ERIK BØGH
Paa Melodien: "Du gamla, Du friska - (NB.
Lidt rask)"

Lad *mig* ogsaa kvæde en Vise om Den,
Som De nu har besunget og beskænket!
Jeg er vel saa omtrent den intimeste Ven
Af Gubben, som til Højborgs sidder bænket.

Jeg kender hans Galskaber store og smaa,
De flest, han *har gjort*, har jeg i Minde,
Og jeg er nok den Eneste, der har Rede paa
De mange, mange, han har *haft i Sinde*.

Derfor vil jeg bede Dem høre min Sang -
Naa: meget morsom er den sagtens ikke!
Og hvis De skulde synes, at den bliver for lang,
Saa kan vi jo pavsere lidt og drikke.

Vi to var som Eet fra vor tidligste Færd;
Kun han har undervist og underholdt mig
Til dato, men Gud fri og bevare Enhver
For alle de Spektakler, han har voldt mig!
Som Dreng han gjorde mig til Ekvilibrist;
Min Skolelærdom tog han sig kun smaat af
Derpaa lod han dem gøre mig - til Seminarist;
Den Titel har jeg mange Aar haft godt af!

Nu degnede han mig, saa det var en Gru,
Og stækked hver en Længsel, der var vinget;
Ja, havde han faa't raade, saa sad jeg sagtens nu
Som Degn i Kroen- eller Folketinget.

Men Lykken var naadig; thi snart slap jeg fri:
Jeg fik en saadan Bussemand til Pater,
At jeg blev overvældet af vild Papafobi
Og rendte lige ind i et Teater!

I Øst og i Vest min utrættelige Fyr
Nu trak mig paa forskellige Manerer
Og viklede med ind i en Mængde Eventyr! -
Her tror jeg, det er bedst, at vi pavserer!

SKOLEEMBEDET I FUGLEBJERG EFTER BØGH'S AFREJSE

Provst *Brasen* konstaterede den 18. sept. 1844, at læreren havde forladt skolen, og skrev til biskoppen: "Bøgh i Fugleberg har som Deres Høiærværdighed bekiendt for ikke lang Tid siden forlad skolen. Ved min sidste Nærværelse der fandt jeg, at Skolejournalen var næsten for det sidste Halvaar saa godt som ikke ført. Andre fonødne Requisitter savnedes ganske, og skønt Bøgh var meget uordentlig, formeente jeg dog at han med de Midler som Anordningen stille til Forstanderskabets Raadighed, burde være tilholdt at giøre sin Pligt. Den fungerende Lærer Bierregaard synes at være flink og flittig."

Først den 23. nov. fik ministeriet fra *Neergaard* og biskoppen nyheden om *Bøgh*, og først den 21. jan 1845 blev han officielt "entlediget":

"21.1.1845 Fra det kgl. danske Cancelli til Skoledirektoratet for Øster- og Vester-Flakkebjerg Herreder i Sorø Amt: I Anledning af Hr. Kammerherrens og Deres Høiærværdigheds behagelige Skrivelse af 23. November sidstleden, hvoraf erfares, at Skolelærer Bøgh i Fuglebjerg, efter at have for vedkommende Sognepræst frasaagt sig sit Embede, er reist til Norge, og at den Kaldsberettigede derpaa, - uden at oppebie at Embedet var erklæret vacant, - har besat samme med Seminarist Bjerregaard, til hvem Bøgh ved sin Afreise havde afstaaet sit Embede og solgt sin tilgodehavende Løn, - skulde Cancelliet, efter desangaaende at have corresponderet med Biskoppen over Sjællands Stift, tjenstligst melde, at det bifaldes:

at ovennævnte Skolelærer Bøgh entlediges fra sit Embede, uden at der kan tilkomme ham nogen af de Rettigheder, der ved Anordningen ere tilstaaede fratrædende Skolelærere; at de Indtægter, som ellers tilkomme den fratrædende Skolelærer, blive - fra den Dag, da Bøgh forlod Skolen, til 6-Ugersdagen efter - at tillægge Skolelærerskolehjælpekassen, af hvilken det fornødne til Embedets Besøgelse under denne Vacance bliver efter Deres nærmere Bestemmelse at udrede, og at den beskikkede Skolelærer Bjerregaard iøvrigt oppebærer Embedets Indtægter, dog saaledes at af disse forlods udredes, hvad der fra Bøghs Embedetid af de Embedet paahvilende offentlige Afgifter maatte være uafgjort. Det Kongelige Danske Cancellie den 21 Januar 1845."

Som det fremgår af ministeriets brev, mente nogle, at *Bøgh* var rejst til Norge angiveligt for at søge ansættelse ved Christiania (Oslo) Teater. Andre rygter ville vide, at han allerede før han forlod Fuglebjerg var ansat i København ved en tourerende skuespillertrup, det Miller-Olsenske selskab.

ERIK BØGHS KORTE KØBENHAVNER-EVENTYR

Bøgh skyndte sig til København, som måtte være det sted, der her hjemme åbnede de fleste muligheder for at opleve verden og livets virkelighed. I sin glæde over at være befriet for sin fortids elendighed ville han påtage sig en hvilken som helst levevej - værre kunne den ikke blive. Havde han haft råd til det, ville han have rejst på eventyr jorden rundt; alt, hvad han ønskede, var at opleve noget. Han havde angiveligt ingen faste planer - og dog? I brevet til fru *Stephansen* den 22.9. stod: "Fra Sverrig vil De modtage et længere Brev...?"

På en morgen-spadseretur på voldene nogle få dage efter sin ankomst blev han standset og "vækket" af en gammel eenøjet, lidet tillidsvækkende mand, som bad om ild til sin cigar. "Er De Skuespiller", spurgte den gamle. "Naa ikke. De ligner meget en Skuespiller. Har De aldrig tænkt paa at gaa den Vej?" *Bøgh* svarede, at han havde den lykke at være: ingenting. "De har afgjort Talent - De maa og skal blive Skuespiller!" Manden havde været præst, købmand, proprietær, forfatter og over-

sætter, og var nu ansat til at finde og hverve skuespillere for rejsende selskaber. Og efter en vellykket ”prøveoptræden” blev *Bøgh* engageret som skuespiller med en rimelig gage ved det Miller-Olsenske Selskab, der p.t. mest rejste rundt i Sydsverige og på grund af en blakket fortid var uønsket i Norge! *Bøgh* startede med truppen til Malmø, Lund, Landskrona, og østpå til Kristianstad, Karlshamn, Ronneby og Karlskrona.

DET MILLER-OLSENSKE SELSKAB

Fra midten af 1820'erne erstattedes mange byteatre af professionelle omrejsende skuespillere, 5-8 selskaber, som i jævn rækkefølge efter hinanden kunne tilbyde en by langt flere og bedre teateraftener end et lokalt privatteater havde kunnet, og tilmed billigere: byen fik lejeindtægter og sparede dyrt udstyr. De fik 1-2-årig bevilling til at opføre skuespil i provinskøbstæder, hvis de betalte til byens fattigkasse og ikke kom i vejen for kongelige skuespilleres tourné. Dilettantkomedierne fortsatte.

Julius Olsen (1796-1862) havde været svabergast, men blev skuespiller og fik 25.10.1825 en 2-års bevilling sammen med *Scavenius*. De besøgte som den første danske trup Norge i 1826 med tilfældigt samlede folk, som havde været alt muligt andet end skuespillere. Fra 1828 til midt i 40'erne turnerede han alene med sin trup og sin lille buttede kone *Vitta* som primadonna i Norge og Sverige. Han var ifølge *Bøgh* udannet og grov, ”faldt hvert Øjeblik ud af sin Rolle, ud-

talte alle Fremmedord galt og bandede som en Svabergast”.

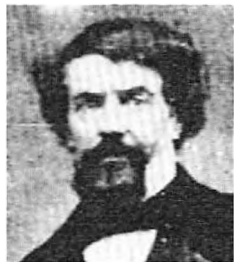
Jens Peter Miller (1804-64) var officielt søn af en københavnsk småhandler, men almindelig kendt som uægte søn af prins *Christian Frederik*, den senere kong *Christian 8.* Hans ydre - det voluminøse corpus, den stumpede tyre-hals og profilen med den grove underkæbe - og indre lighed med *Frederik 7.* og hans

Erik Bøghs tegning af J.P. Miller (1800-1864) – omrejsende teaterdirektør.

praleri om årlige understøttelser fra en kongelig velynder støttede rygterne. Fra 1826-30 havde han litterære og videnskabelige fremtidsdrømme, skrev oversættelser fra svensk, hyldestdigte til de kongelige, svensk kunsthistorie, psykologibidrag og poesi og var i 1828 skriver i Generalpostdirektoratet. I 1829 blev han indviklet i en opsigtsvækkende, men hurtigt ovenfra neddyset skandaleaffære omkring nogle ”udartede Selskaber” holdt i Det kgl. Teaters nabohus, og fik – nok ligeledes ovenfra – anbefalet at forsvinde. Han tog til

Norge, og i Christiania præsenterede han sig som skuespiller og debuterede i marts 1831 med held på teatret som Johan i ”Kærlighed uden Strømper”, mens hans følgende optræden som Hakon Jarl med ”den spæde og feminine stemme, der pipede ud af en fedladen kæmpekrop” resulterede i pibekonzert og latterbrøl. Det gentog sig i Trondhjem, hvor han dog blev meddirektør i *C.V. Orlamundts* selskab. Efter nye skandaler fandt han i Bergen sammen med *Julius Olsen*; denne havde bevillingen, ingen penge, *Miller* penge, men ingen bevilling. De turnerede sammen i Norge til 1842 (bortset fra *Millers* engagement hos *Titchen* i Danmark 1838-39), hvor det endte med sammenbrud og splid, og *Olsen* og fru *Vitta* måtte gribe til danseundervisning, og *Miller* efter nogle grove affærer – uagtsomt manddrab i selvforsvar? – udvistes af Norge. I 1842-43 var han skuespiller i Danmark i *Müllers* selskab og fandt så igen sammen med *Julius Olsen* på Sverigestournéer, hvor *Bøgh* i 1844 fik fornøjelsen af deres selskab! Ingen af parterne kunne drømme om, at de to gamle teaterfolk kun få år senere skulle bede om at måtte benytte den unge usikre digters dramatiske succes'er!

*Julius Olsen (1796-1862)- omrejsende teaterdirektør.
Foto fra midten af 1850'erne.*

SKUESPILLER BØGH'S FØRSTE BREV FRA SVERIGE

Bøgh beskrev sine oplevelser i de følgende år i sine erindringer fra 1894 således, som han huskede dem 50 år efter, og som han ønskede dem præsenteret for læserne! Men vi kender dem også fra hans bevarede breve til *Stephansens*; brevene var samtidige og indeholder også en mængde personlige oplysninger, som han ikke offentliggjorde, men som her for første gang er samlede, og som viser ellers ukendte sider af både *Bøgh* og *Stephansens*. *Bøgh* skrev fra Borås den 6. juni 1845: ”Selskabet viste sig at bestaa af lutter Afskum. De to Direktører var Skurke, hvis lige man udenfor Fængslerne forgjæves vilde opsøge, totalt æreløse Væsener, som var hengiven til Laster, hvis blotte Navn vilde besudle Papiret”. De 4 mandlige skuespillere var tarvelige fyre, og de 4 skuespillerinder, inkl. direkticen, ”kappedes om at kunne opvise det største Eksempel paa Skamløshed”. Den gamle, fredelige suffløse, frk. *Petersen*, kaldet *Tante*, var falleret skuespillerinde og var det eneste venlige menneske.

Slagsmål mellem herrerne - og damerne - hørte til dagens orden. Af prøver havde man det mindst mulige, dragterne var tarvelige, hver skuespiller havde flere roller samtidig, og resultatet blev derefter, alt gik på bedste beskub. - I sin senere fortælling ”En Beneficeforestilling”, hvor det nok så lystigt går ud over Schillers ”Røverne”, gav *Bøgh* et ret tro billede af sine oplevelser som skuespiller.

Han var udsat for mange chikanerier og befandt sig meget ilde mellem disse mennesker; hvorimod han kun mødte venlighed hos "de herlige Svenske". "Herovre er ingen Rangsyge, ingen Smaaformemhed imellem Folk. De meest ansete Mænd i de Steder hvor vi have været, have inviteret mig til deres Callaser - Lensmænd, Herredshøvdinge, Overtoldkontrollører, Notarier, Baroner, Digtere kaldte mig "Bror". Som læreruddannet "så är Bror jo Magister!" og "Hr. Magister Bøgh" blev hilst med ærbødighed.

Da truppen var nået langt nok over i Sverige, brød direktørerne kontrakten, så man i stedet for fast løn måtte deles om indkomsterne. De var små i Karlskrona, hvor *Bøgh* blev syg, og selskabet rejste videre uden ham. Han var hele tiden blevet dårligt behandlet og ville rejse hjem, men direktørerne havde hans pas, så han måtte følge efter dem op til Linköping og Norrköping.

En enkelt god oplevelse fik han ved i nytåret 1844-45 at få lejlighed til i Stockholm at se den svenske teaterdirektør *August Blanches* (1811-68) nytårsrevy "Magister Bläckstadius", en lokal farce lavet efter fransk forbillede og med motiver lånt fra *Heiberg*-vaudevillerne "Aprilsnarrene" og "Eventyr i Rosenborg Have"; med deres aktuelle stof kan de med lidt god vilje beskrives som en slags tidsrevyer. *Blanche* skrev i 1830'erne og 1840'erne en lang række populære lystspil. "Magister Bläckstadius" gik hele sæsonen og gjorde stor

lykke. *Bøgh* fik lyst til at prøve noget lignende, og den inspirerede ham senere til hans helt store gennembrud som revyforfatter i "Nytårsaften 1848-49" i Oslo og året efter i København.

Truppen fortsatte over Vadstena, Kristinehamn og Mariestad til Borås. Det gik stadig dårligere for dem, og de forlod sjældent en by uden vrøvl med politiet, fordi skuespillerne ikke kunne betale. Men *Bøgh* opførte sig, så værtsfolkene et par steder, hvor det kneb for ham, ikke ville tage imod betaling: "Herren hade varit så snell och beskedlig", sagde de, "och här har varit roligt under Herrens vistande, at vi om rät var fik betale för nöjet." - Og et sted havde en dame, hvis liv han havde reddet, betalt hans logis, inden han rejste derfra. Om transporten fortæller han i 1866: "Da jeg første Gang rejste gennem Sverig var det kjørende paa Bondekærre: En Mergelkasse med et Agebrædt over. Farten gik over Bjerge og Dale gennem Landets mest romantiske Egne. Det var en Nydelse, som vilde have været aldeles ublandet, hvis den nydende Sjæl ikke til Rejsefælle havde et Legeme, der undervejs ved denne romantiske Kjørsel var blevet bragt i et Slags karbonadeagtig Tilstand".

SKUESPILLERLIVET SLUTTER I APRIL 1845

Da selskabet på 3 uger kun havde tjent 3 mark i Borås, rejste direktørerne i al hemmelighed med kassens 100 rigsdaler, garderoben, rollerne og musikken. Hermed var selskabet opløst. Nogle af de efterladte var så heldige at få rejse-

penge fra deres hjem, andre sluttede sig sammen og spillede en mindre forestilling, hvorved de tjente de fornødne penge til hjemturen.

Bøgh havde truffet en tømmerhandler, som havde store skove i Nordland og havde en betydelig handel med Danmark. Han tilbød *Bøgh* en plads på kontoret for at føre hans danske korrespondance. *Bøgh* overvejede at tage imod tilbudet og afstod sin del af afskedsforestillingens indtægt til rejsekassen, men afsløgte senere tilbudet.

Afrejsen blev arrangeret, og kl. 6 om morgenen - en time før planlagt afgang - kom gamle *Tante* for at sige farvel og tak til *Bøgh* - da de konstaterede, at de andre var rejst 3 timer forinden med alt for at undgå at dele pengene med hende. De to sad alene tilbage ved morgenkaffen. Ved synet af hendes tragi-komiske minespil fik han den indskydelse at prøve, om han kunne tegne det morsomme fysiognomi, og lånte blyant og papir. Det lykkedes over al forventning, og dette forsøg blev bestemmende for hans livsstilling og indtægter i de følgende år og dermed for hele hans fremtid. Han havde jo arvet et lille tegnetalent og fået lidt undervisning af faderen og havde tegnet karikaturer efter hukkommelsen - f.eks. af *Lemvig*!. Men dette blev således første gang, han tegnede efter model. I de svenske hjem havde han set langt mere ubehjælpelige ansigter, tegnet af de mange omrejsende portrættegnere; han kunne gøre det bedre!

Netop i 1840'erne introduceredes fotografien i Sverige, ligesom de dyrere portrætteringsmetoder - litografi, xylografi, daguerretyp; men de var længe - ligesom oliemalerier - forbeholdt det højere borgerskab i byerne.

PORTRÆTTEGNINGEN BEGYNDER 1. MAJ 1845

Samme aften averterede *Bøgh* i byens avis, at han tegnede portrætter for 1 Rdr. Næste dag var 1. maj 1845, Sveriges muntre vårfestdag. Den følgende morgen tidlig, mens han endnu sov, kom den første kunde. Det var byens "Kronofoged", som fandt det meget passende at blive portrætteret "tåget, smilende, med Glas og Flaske foran mig, så kende Folk mig allerbedst". Han blev tegnet, mens han sov ind i en lænestol. *Bøgh* gik over gaden til apoteket, hvor man stadig fejrede gårsdagen og blev begejstrede over tegningen af "vor herlige Kronofoged - aah så fuld så fuld", og straks havde han fået 30 bestillinger på portrætter! - og dagen efter kunne han give "*Tante*" penge til hjemrejsen. - Denne lille begivenhed benyttede *Adolf Rosenkilde* senere til sit lystspil "En Jøde i Mannheim".

Den billige Pris, heldet med at få "profilerne" til at ligne - "af 70 blev kun én mindre heldig" - og det simple udstyr gav rivende afsætning, så hans gæld snart var betalt, og han "havde fornyet sin Equipering saa gentilt som nogensinde forud. - De mange Efterspørgsler jeg har havt om Oliemalning bragte mig paa den Idee at litocromere et Blyantsportrait - jeg har idag forsøgt det og det er lykkedes til den Grad at en-

hver Ikkekjender maa antage det for meget fiint Oliemaleri. Jeg har nu faaet en Requisition fra Bønderne i Mark (en Provinds hvori hver af Gaardbrugerne sædvanlig ejer en eller flere Tdr. Guld fra gammel Tid - drikker Portvin til Hverdag og Champagne naar de faae Fremmede) - Jeg faaer der 5 Rdr. for hvert lithocromeret Portrait, frit Ophold, og kan tegne 4 Portraiter om Dagen - hvis jeg kunde faae dem så hurtigt tørre - men 2 i det mindste kan jeg gjøre sikker Regning paa og det er 7 Rdr. 3 Sk. dansk om Dagen. Fra Mark gaaer min Route over Halland ned til Sundet og - måskee derover --, altså til Danmark..

LYKKEN VAR NÅET

Han blev dog i Sverige, og i brevet d. 6. juni 1845 fortsatte han:

"Nu er jeg - Gud være lovet - kommen til det Maal jeg hele mit Liv har betragtet som uopnaeligt - jeg är det uafhængige Menneske paa Jorden - Min skjønneste Drøm fra Barndommen: at rejse fra Land til Land fri som Fuglen under Himlen, at tumle mig om paa Fjeldene, er nu blevet til Wirkelighed - Ikke for 50.000 Rdr. vilde jeg være Skolelærer i Fugleberg .- I Efteraaret agter jeg at begynde en Rejse fra Carlshamn gjennem de Byer vi have besøgt og hvor jeg overalt har Venner og Brødre, til Stokholm, derfra op mod Nordland henad næste Sommer til, og vil Gud velsigne mit Arbejde som hidtil og som jeg efter min sidste Opfindelse lettere tør haabe saa vil mit gamle Project: en Rhinrejse ikke være af de urimeligste Luftcasteller. - Dog lad mig ikke forcere min "Betlergallop" alt for stærkt - jeg vil standse og bede Dem hilse Alle - saagar Pastor Lemvigh! -

men især Deres Mand (hvem jeg om jeg kommer til Danmark skal bringe et Portrait af Dr. Runge), min kjæreste lille Fanny - Svendsen, Md Görtzen og fremfor alle Degnen i Fugleberg med høje Familie. Naar jeg kommer hjem skal jeg lære Fader at lithocromere - Vær sluttelig selv venligst hilset fra Deres ærbødige og oprigtig hengivne Gudsøn Erik Bøgh".

Om sit arbejde fortalte han: "Hvor urimeligt det kan lyde gjorde mine Blyantsportraetter saa megen Lykke, at jeg overalt, hvor jeg kom hen, havde fuldt op at gøre og nok at leve af. De var naturligvis dilettagtig udførte, men de lignede, de var billige, og mit Publikum var nøjsomt. Om Sommeren var det saa godt som udelukkende Herregaardene, "Brukene" (Jern- og Tømmerværkstederne) og Brønd- og Badeanstalterne, jeg gæstede. Gæstfriheden var saa stor, at jeg stadigt var indbudt til et nyt Sted, førend jeg var færdig paa det foregaaende, og som oftest havde jeg svært nok ved at rive mig løs fra det ene elskværdige Hjem, førend Vognen holdt for Døren for at hente mig til et andet. Naar jeg havde aftegnet alle Medlemmerne i en Familie, blev sædvanligt Slægt og Venner og Naboer indbudte for at se på Kontrafejerne, og saa fejlede det sjældent, at Anerkendelsen af disses Lighed skaffede mig Bestillinger fra højre og venstre, saa det af og til hændte, at jeg havde tegnet et halvt Hundrede Portraetter, førend jeg forlod en Bygd, hvortil jeg var kommet som aldeles ubekendt og kun adresseret til en enkelt Familie. Jeg havde som følge af dette Gæsteliv

saa godt som ingen Udgifter om Sommeren, og var derfor ret godt forsynet med Penge, naar jeg om Efteraaret tog fast Bopæl for Vinteren i en eller anden Købstad, men naar Foraaret kom, var i Reglen min Reservekasse tømt, og jeg havde da Bestillinger og Indbydelser nok til at begynde mit Sommerliv på Landet.”

”MIN LILLE FANNY” VAR IKKE GLEMT

Sammen med brevet, skrevet d. 6.6.1845, sendte *Bøgh* et ”privat” brev fra d.11.6.1845 til fru *Stephansen*:

”Hvorfor jeg især har henvendt disse Linier til Dem gode Madame Stephansen, er den Overbevisning at De som lille Fannys Veninde bedst vil kunne besvare mig det Spørgsmaal: Bør jeg for hendes Roligheds Skyld ikke blive i mit Ex-cil - Vel længes jeg mere end nogensinde efter at gjensee mine Venner og vel er endnu den Lille med alle sine Barnagtigheder mig saa kjær at jeg gjerne rejste ½100 Miil for hendes Skyld, men hellere end at min Nærværelse skulde for-bittre hende nogen Time eller volde hende flere Taarer end den alt har gjort - hellere vil jeg leve og dø i min Landflygtighed. - Jeg havde saa Meget - Meget at bede hende tilgive mig og meget at fortælle hende, som vil frikjende mig for flere Beskyldninger, som hun vist i sit stille Sind gjør mig! Hendes sidste Brev til mig var lidt bittert, men tror De ikke at hun nu vilde kunne taale at see mig - hun vil i mig kun finde sin oprigtigste Ven, en Ven der maaskee for seent har lært at skatte hende som en af Undtagelserne fra det forkonstlede ”Damekjøn” - og

en Ven som mere end nogensinde vilde være istand til at gjøre Alt for hendes Lykke - Til Dem kjære Madame Stephansen! betroer jeg, at Fanny endnu er og vistnok stedse vil blive min sidste Kjerlighed - jeg siger vistnok thi jeg har Grund til at troe det da jeg to Gange her i Sverrig har kunnet ”gjøre Lykke” - hos en rig og smuk 20aarig Pige, hvis Forældre selv bade mig ”blifve qvar” - og hos en vakker og dannet 24aarig Enke der raadede sig selv og et Par Gange bad mig revidere hendes Forvalteres Regnskaber - men Fannys Uskyld og Barnlighed havde givet mig for store Fordringer til dér eller noget andetsteds at finde hvad jeg nu har opgivet al Søgen efter. - Siig mig om De troer at Fanny vil gjensee mig med Glæde eller blot uden Vrede eller Smerte - da kommer jeg i August til Danmark - Hvis De svarer med første Post vil Brevet endnu træffe mig i Borås. - Hils lille Fanny ret meget fra mig og fortæl mig alt om hende og om Danmark som daterer sig fra September 1844 thi siden den Tid har jeg ikke hørt derfra! Deres Erik Bøgh.” - *Bøgh* havde dog åbenbart hørt fra *Fanny* og fik da også svar fra *Dorothea* i sommeren 1845.

IKKE KUN PORTRÆTTEGNER

Alle *Bøgh*-biografier fortæller om, hvorledes han i Sverige i flere år opretholdt livet ved at tegne portrætter; men ingen har nævnt, at han bl.a. også som den første kunstner illustrerede en meget berømt dansk forfatters første trykte samling af historier. Hvem kan det mon være? – det bliver afsløret i næste årsskrift 2013!

Bestyrelsens beretning 2011

v/ Preben V. Andersen

Sidste år fortalte vi, at 2010 havde været et godt og travlt år. 2011 har på ingen måde stået tilbage for 2010. Det er kun glædeligt at vores forening har god tilslutning, også udover lokalområdet.

Vi fortalte også, at vores årsskrift på 104 sider var det største nogensinde, men 2011 årsskriftet blev på ikke mindre end 131 sider! Det skyldes ikke mindst fortløbende artikler, hvor vi afsluttede nogle.

Det er økonomisk i overkant af, hvad vi kan klare med et kontingent på 150,- kr. Kun med den økonomiske støtte, vi har modtaget fra forskellige sider, har det kunnet lade sig gøre.

Fra generalforsamlingen – et lille udsnit af deltagerne.

Generalforsamlingen afholdtes den 19. marts i Fugleparken og havde traditionen tro Hans

Jørgen Heegaard som dirigent, der takkede for valget og konstaterede, at generalforsamlingen var lovligt indvarslet og dermed beslutningsdygtig. Bestyrelsens årsberetning, samt kassererens regnskab blev enstemmigt godkendt, alle valg var genvalg, og bestyrelsen blev udvidet med et 7. medlem, nemlig Jan Jørgensen, Hammersmølle. Bertel Hansen gennemgik artiklerne i det store årsskrift og gav de enkelte et par ord med på vejen.

Fra generalforsamlingen - Knud Danielsen fortæller om sit arbejde med Erik Bøgh og hans familie.

Efter generalforsamlingen fortalte Knud Danielsen løst og fast om sit arbejde med Erik Bøgh gennem mange år. Det havde givet mange interessante og nye oplysninger om Erik Bøghs liv. Men vi skal vente til årsskrif-

tet 2012 med at høre om Fanny på Holsteinsminde var Erik Bøghs veninde!

Årets første arrangement var filmaften sammen med Lokalhistorisk arkiv i Kulturladen allerede den 12. januar, Der blev vist film fra byfesterne i Fuglebjerg og Fuglebjerg-Hallens tilblivelse, Knud Danielsens film fra en rundvisning i Borupris i 1990 med professor Axel Steensberg og uddrag af en film, som Arne Feldberg havde optaget fra spejder- og ulvelejre i 1970'erne.

Disse årlige filmaftener har vist sig at have stor interesse. Der deltog ikke færre end 112! Derfor har bestyrelsen besluttet, at det skal være et årligt tilbagevendende arrangement, så længe der kan skaffes gamle film fra Fuglebjergene. Vi vil da gerne her opfordre vore medlemmer til at kigge efter i skuffer og skabe, om man har gamle smalfilm eller videoer, samt også være opmærksom på, at der i dødsboer kan findes gamle film.

Preben V. Andersen byder velkommen til arrangementet på Gyldenholm.

Lørdag den 14. maj besøgte vi det nye kursus- og konferencecenter i hovedbygningen på Gyldenholm. Den nuværende hovedbygning er opført 1863-1864 af J.D. Herholdt og udsmykket inden døre af Constantin Hansen og Georg Hilker. Der var et maksimum på 40 deltagere, og tilmelding var efter princippet ”først til mølle, først malet”. Efter få dage var der overtegnet, vi fik derfor en ny aftale om 40 mere den 5. juni, også alle de pladser blev besat. Det glæder bestyrelsen overordentlig meget, at vores tilbud har så stor interesse.

Rundvisningen i Borupris den 15. juni 2011. Deltagerne er samlet ved den afmærkede hustomt.

Den 15. juni var der rundvisning i Borupris ved Hans Jørgen Heegaard. Ca. 40 deltog i rundvisningen, og deltagerne vovede sig helt frem til stedet, hvor landsbyen havde ligget og Steensbergs Bøg står, trods det næsten ufremkommelige terræn. Det var efterhånden flere år siden, vi havde været i Borupris, og

arrangementet var sat i stand - ikke mindst for de mange nye medlemmers skyld.

Som noget nyt havde vi havde planlagt en udflugt til Museumsgården og Keldby kirke på Møn. Museumsgården er en gård, der blev udflyttet i år 1800 fra landsbyen Keldbylille, og som stod næsten uændret ved den sidste ejer, ungkarl Hans Hansens død i 1950'erne. Han havde skænket indboet til Nationalmuseet, og det var museumsinspektør dr. phil. Axel Steensberg, der modtog gaven. Da han havde set indboet, slog han fast, at det skulle blive på gården, der var overgået til Landbrugsmi- nisteriet. Gården blev købt af Nationalmuseet og står i dag som en enestående 1800-tals gård. Det var på den baggrund, vi havde plan- lagt en tur uden for vores naturlige område. Desværre var der ikke tilstrækkelig tilslutning til turen, hvor man selv skulle køre i bil. Nogle af vores medlemmer kørte selv til Møn og har fortalt, at de fik en meget venlig modta- gelse, og såvel Hans Hansens gård som de enestående kalkmalerier i Keldby kirke havde været en stor oplevelse.

Så har vi oplevet i år, at vores to skoler i den tidligere Fuglebjerg Kommune, Fuglebjerg Skole og Grønbroskolen, er blevet sammen- lagt og har fået nyt navn "Borup Ris Skolen" – lidt overraskende for bestyrelsen af vores lokalhistoriske forening, men vi forventer ikke det på nogen måde vil skade vores forening, måske lidt forveksling kan forekomme.

Det var første arbejdsår med en ny bestyrelse på 7 medlemmer. På det konstituerende møde efter generalforsamlingen nedsatte vi forskel- lige udvalg, således at alle var i arbejde, hvil- ket har virket godt året igennem.

Sidste arrangement i 2011 var et besøg på Fuglebjerggård søndag den 18. september, hvor ejeren Andreas Hastrup fortalte interes- sant om Fuglebjerggårds historie, om driften, vedligeholdelse m.m. Det var et forfærdeligt regnvejr og blev et slemt tordenvejr, men alli- gevel havde 25 deltagere trodset vejret.

Super-Brugsen i Fuglebjerg har været os en stor hjælp med salg af Svend Dyhre Rasmus- sen biografien. Vi er Brugsen meget taknem- melige for, at bogen uden udgift for forenin- gen var med i annoncen til jul - det solgte virkelig mange eksemplarer.

Som nævnt indledningsvis er vi også meget taknemmelige for den økonomiske støtte, vi har fået fra Næstved kommune, Sparekassen Den lille Bikube og P. H. Sørensen, Slagelse.

Vi vil gerne takke Gunner Nielsen og Else Andersen fra Lokalhistorisk Arkiv for hjælp og et godt samarbejde året igennem.

Regnskab for 2011

Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening – Borupris' Venner

	<u>2011</u>	<u>2010</u>
<u>Indtægter:</u>		
Indgået kontingent	21.000,00	18.600,00
Modtaget tilskud	4.500,00	4.500,00
Renter	27,03	40,17
Salg af bøger og cd	1.500,00	12.160,50
Salg af S.D.R. bøger	15.300,00	
Indtægt ved møder	<u>5.203,50</u>	<u>3.500,00</u>
Indtægter i alt	47.530,53	38.800,67
<u>Udgifter:</u>		
Årsskrift 2011	28.157,50	21.803,75
Trykning af S.D.R. bog	00,00	24.815,00
Administration	8.595,50	7.115,91
Arrangementer	<u>460,35</u>	<u>3.914,96</u>
Udgifter i alt	37.213,35	57.649,62
Periodens over/underskud	<u>10.317,18</u>	<u>-18.848,95</u>
Balance	47.530,53	38.800,67
Status: 31.12.2011		
<u>Aktiver:</u>		
Den lille Bikube	22.011,12	13.195,09
Kontant beholdning	<u>1.584,59</u>	<u>83,44</u>
Samlede beholdning	23.595,71	13.278,53
<u>Passiver:</u>		
Beholdning pr. 1.1.2011	13.278,53	32.127,48
Periodens over/underskud	<u>10.317,18</u>	<u>-18.848,95</u>
Egen kapital 1.1.2012	23.595,71	13.278,53

Karen Bjerre

Regnskabet revideret. Bank og kassebeholdning afstemt. Intet fundet at bemærke.

Fuglebjerg den 24.1.2012

Erling Nielsen

Foreningens bestyrelse

Formand
Preben V. Andersen
Ved Kildevældskirken 3.1.th, 2100 København Ø
Tlf. 20612773
e-mail von-a@live.dk

Næstformand
Poul-Erik Pedersen
Ahornvej 18, 4262 Sandved
Tlf. 55456411
e-mail pedersen.danmark@mail.dk

Kasserer
Karen Bjerre
Haldagermaglevej 7, 4250 Fuglebjerg
Tlf. 55453365
e-mail karen.bjerre@postkasse.net

Bestyrelsesmedlem
Majbritt Thomsen
Dalsgårdsvej 143, 4250 Fuglebjerg
Tlf. 31174495
e-mail privat@christensen.mail.dk

Bestyrelsesmedlem
Ulla Mynster
Rejnstrupvej 18, 4250 Fuglebjerg
Tlf. 55454616
e-mail u.jankovic@privat.dk

Bestyrelsesmedlem
Jan Jørgensen
Rugkrogvej 16, 4250 Fuglebjerg
tlf. 55453072
e-mail janjfu@dadlnet.dk

Sekretær
Bertel Hansen
Skovhusvej 2, Arløse
4262 Sandved
Tlf. 55456348 - 24863711
e-mail bertel@arlose.dk

Redaktionsudvalget

Preben V. Andersen
Ved Kildevældskirken 3.1.th.
2100 København Ø
Tlf. 20612773
e-mail von-a@live.dk

Hans Jørgen Heegaard
Riddergade 12.1 tv.
4700 Næstved
Tlf. 55450025
e-mail h.j.hg@stofanet.dk

Bertel Hansen
Skovhusvej 2, Arløse
4262 Sandved
Tlf. 55456348 - 24863711
e-mail bertel@arlose.dk

Foreningens hjemmeside:

www.borupris.dk

